

GÖTEBORGS UNIVERSITETSBIBLIOTEK

100159 1389

Specialskolan

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET
UTLÅNAS EJ

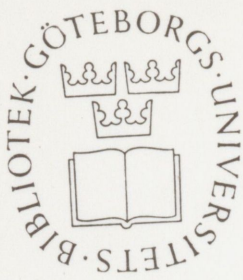
**Kursplaner, timplaner,
betygskriterier
och kommentarer**

Skolverket

1996

Läroplan
1141

TILLHÖR REFERENSBIBLIOTEKET

Pedagogiska biblioteket

Handwritten text:
Pedagogiska biblioteket
Göteborg

REF

Specialskolan

**Kursplaner, timplaner,
betygskriterier och kommentarer**

Boken beställs från:
Fritzes kundtjänst, 106 47 **Stockholm**
Orderfax 08-20 50 21, Ordertelefon 08-690 91 90
Butik: Regeringsgatan 12, **Stockholm**

PEDAGOGISKA
BIBLIOTEKET

Specialskolan
Upplaga 1:1
ISSN 1400-6081
ISBN 91-38-30778-2
© Skolverket och CE Fritzes AB
Omslag: Eva Edenby
Tryck: Norstedts Tryckeri AB, Stockholm 1996

Innehåll

Vad är specialskolan?	5
Kursplaner och betygskriterier	
– Vilka kursplaner gäller?	7
– Betyg	8
– B- och C-språk för döva/hörselskadade	9
– B- och C-språk	13
– Bild	19
– Biologi, fysik, kemi	23
– Engelska för döva/hörselskadade	33
– Engelska	37
– Geografi	43
– Hemkunskap	47
– Hemspråk för döva/hörselskadade	51
– Hemspråk	55
– Historia	59
– Idrott och hälsa	65
– Matematik	69
– Musik	75
– Rörelse och drama	79
– Religionskunskap	83
– Samhällskunskap	89
– Slöjd	95
– Svenska för döva/hörselskadade	101
– Svenska	105
– Svenska som andraspråk	111
– Teckenspråk för döva/hörselskadade	117
– Teckenspråk för hörande	121
– Teknik	125
Timplaner	131

Särskilda insatser	133
– Särskilda insatser för synskadade elever	134
– Särskilda insatser för döva och hörselskadade elever	138
– Särskilda insatser för gravt språkstörda elever	140

Vad är specialskolan?

Specialskolan är avsedd för elever som på grund av synskada, dövhet, hörselskada eller grav språkstörning inte kan gå i grundskolan eller motsvarande del av särskolan.

Specialskolan har samma läroplan som den övriga obligatoriska skolan, men är tioårig och har egna timplaner och för döva och hörselskadade delvis egna kursplaner. Dessutom finns särskilda insatser avsedda att kompensera elevernas funktionshinder.

Grundläggande bestämmelser om specialskolan finns i skollagen och specialskoleförordningen. I läroplanen anger riksdag och regering den värdegrund skolan skall vila på och de mål och riktlinjer som gäller för skolarbetet. Där finns också särskilda mål för specialskolan.

Specialskolan består idag av nio enheter. Det finns tre riksskolor, en för döva och hörselskadade med psykisk utvecklingsstörning, Åsbackaskolan i Gnesta, en för synskadade och synskadade med ytterligare funktionshinder, Ekeskolan i Örebro, och en för döva med beteendestörningar och gravt språkstörda, Hällsboskolan i Sigtuna. Till de tre riksskolorna hör också resurscenter. Dessutom finns en enhet, som är enbart ett rikstäckande resurscenter för synskadade, Tomtebodaskolan i Solna.

Fem skolor är regionala skolor för döva och hörselskadade. Vid de fem regionala skolorna finns kunskapscenter för upptagningsregionen. Regionskolorna är Birgittaskolan i Örebro, Kristinaskolan i Härnösand, Manillaskolan i Stockholm, Vänerskolan i Vänersborg och Östervångskolan i Lund. Dessa skolor är tvåspråkiga grundskolor med språken teckenspråk och svenska.

Kursplaner och betygskriterier

Vilka kursplaner gäller?

För specialskolan gäller i flertalet ämnen samma kursplaner som för grundskolan. De mål som eleverna i grundskolan skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret skall i specialskolan uppnås efter tionde skolåret.

För döva och hörselskadade elever gäller särskilda kursplaner i språken. Ämnet musik är för denna elevgrupp utbytt mot rörelse och drama. De särskilda kursplanerna är publicerade i SKOLFS 1994:54.

För utvecklingsstörda elever vid Åsbackaskolan gäller särskolans kursplaner med en anpassning till elevernas tvåspråkighet.

För hörande elever med språkstörning (talskadade) elever gäller grundskolans kursplaner, men samma timplan som för döva och hörselskadade med en viss anpassning. Ämnet teckenspråk är utbytt mot svenska, vilket innebär att språkträningen ges extra stor plats i undervisningen. Musik ersätter rörelse och drama.

För synskadade elever gäller grundskolans kursplaner. För utvecklingsstörda elever vid Ekeskolan gäller dock särskolans kursplaner. Undervisningen måste anpassas efter elevernas synförmåga, men så långt som möjligt ha samma inriktning som för seende.

Särskilt undervisningen i ämnet bild måste vara individuellt anpassad efter elevens synförmåga. Det är inte möjligt för de synskadade eleverna att i samma utsträckning arbeta med tvådimensionell bildframställning, bildanalys och bildkommunikation. De kan inte med synen iaktta verkligheten med utgångspunkt från färg, ljus och skugga samt att använda sina iakttagelser för att framställa egna bilder. Den synskadade kan heller inte tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder, varken stillbilder eller rörliga bilder. Undervisningen måste i stället lägga huvudvikten vid den tredimensionella bilden och ge eleven rika möjligheter att i plastisk och tredimensionell form uttrycka känslor, värderingar och åsikter om sig själv och omvärlden.

Kursplanen i svenska kan följas i sin helhet av synskadade, dock med undantaget att elever med synskada inte kan skriva med tydlig handstil.

I detta häfte återfinns samtliga de kursplaner som är gemensamma för grundskolan och specialskolan i bokstavsordning. De särskilda kursplanerna för B- och C-språk, engelska, hemspråk, svenska och teckenspråk som gäller i *specialskolan* för döva och hörselskadade ligger framför respektive grundskoleplan. Rörelse och drama ligger efter musik.

Betyg

Betyg skall ges i årskurs 9 och 10 i specialskolan. Som betyg skall beteckningarna Godkänd (G), Väl godkänd (VG) och Mycket väl godkänd (MVG) användas. För elever som undervisas efter särskolans kursplaner gäller dock särskolans bestämmelser om betygsättning. Betygsbestämmelserna finns i Specialskoleförordningen, 8 kap.

Slutbetyg i ett ämne skall sättas med hjälp av de mål som eleverna enligt kursplanen skall ha uppnått i slutet av tionde året samt med hjälp av betygs-kriterierna. Betyget Godkänd skall motsvara uppnåendemålen i kursplanen. För betyget Väl godkänd har Skolverket fastställt betygs-kriterierna. De finns publicerade i SKOLFS 1995:66. För betyget Mycket väl godkänd får man lokalt utarbeta kriterierna.

För de ämnen där specialskolan har samma kursplaner som grundskolan gäller samma betygs-kriterier i båda skolformerna. I de ämnen där särskilda kursplaner finns för döva och hörselskadade elever finns det också särskilda betygs-kriterier.

För att erhålla betyget Väl godkänd i ett visst ämne skall eleven ha uppfyllt samtliga kriterier för detta betyg. Om särskilda skäl föreligger med hänsyn till personliga förhållanden hos enskild elev kan dock bortses från enstaka kriterier. Väl utvecklad förmåga avseende något eller några kriterier kan väga upp brister avseende ett eller ett par andra kriterier. (SKOLFS 1995:66, 2§)

Samma princip bör gälla beträffande uppnåendemålen vid betyget Godkänd. Det betyder t.ex. att man vid bedömningen av de synskadades prestationer bör ta hänsyn till att det tar längre tid att läsa punktskrift och talbok än att läsa svartskrift samt att reliefbilder inte lämnar samma omfattande information som bilder i svartskriftböcker.

När det gäller betygsättning av synskadade i ämnet bild gäller vad som sägs om kursplanens mål och undervisningen också här. Att iaktta verkligheten med avseende på färg, ljus och skugga samt att använda sina iakttagelser för att framställa egna bilder är inte ett realistisk mål för synskadade. De kan heller inte utan särskild hjälp tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder. Hänsyn till detta måste tas både vid undervisningen och betygsättningen och tonvikt läggs på den tredimensionella bilden.

Här följer kursplanerna med tillhörande betygs-kriterier i samma ordning som i motsvarande häfte för grundskolan. Kursplanerna för döva elever i B- och C-språk, engelska, hemspråk osv. ligger före respektive kurs för höran-de.

B- och C-språk

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

De ökade kontakterna mellan länder och teknikens snabba utveckling ställer krav på att allt fler får kunskaper i främmande språk utöver engelska. Att lära sig kommunicera på främmande språk – läsa och skriva – är en väsentlig del av en internationellt orienterad utbildning. I Europa och i världen i övrigt kommer man ofta att, utöver engelska, behöva goda kunskaper i ytterligare minst ett större främmande språk, vanligtvis franska, spanska eller tyska.

Undervisningen i främmande språk syftar till att eleverna skall få sådana kunskaper att de kan förstå och använda språket i skrift. Den skall också ge vidgade perspektiv på levnadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i de länder där det studerade språket används.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i B- och C-språk sträva efter att eleven

- läser och tillgodogör sig innehållet i faktatexter och skönlitteratur som kan stimulera till fortsatt läsning på egen hand,
- känner till uttalsformer och avläsebilder,
- vänjer sig vid att uttrycka egna upplevelser och tankar i skrift så att skrivandet blir en hjälp att befästa och utveckla språket,
- lär sig att bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större variation och formell säkerhet,
- skaffar sig insikter i samhällsförhållanden och kultur i de länder där språket talas och lär sig beskriva och göra jämförelser med svenska förhållanden,
- gör det till en vana att använda ordböcker, uppslagsböcker och grammatikor som hjälpmedel och att utnyttja datorer för skrivande, informationssökning och kommunikation,
- kommer till insikt om hur den egna språkinläringen går till och utifrån denna kunskap ökar sin förmåga till självständigt arbete och eget ansvarstagande,
- får en tilltro till sin förmåga att använda språket i alla de sammanhang där det finns behov av det.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Språkfärdighet och kunskaper om samhälle och kultur i de länder där språken talas är de centrala delarna i undervisningen.

Kommunikativ språkfärdighet

Att kunna kommunicera skriftligt med hjälp av språket står i centrum för språkinläringen. Att känna till uttalsformer och kunna avläsa enkla vardagsuttryck är också viktigt. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Genom att läsa om sådant som angår och engagerar och genom att använda språket för att uttrycka egna tankar i skrift utvecklar eleverna också sin språkfärdighet. Det språkliga och sociala samspelet eleverna emellan spelar härvid en viktig roll.

Även begränsade kunskaper i språket kan vara viktiga för elevens självförtroende. Det ligger ett värde i att eleverna försöker hitta vägar för att förstå eller göra sig förstådda också i situationer där den egna språkförmågan ännu inte riktigt räcker till.

Den inledande undervisningen kan ta sin utgångspunkt i ett sådant innehåll som knyter an till elevernas erfarenheter och som väcker deras nyfikenhet och fantasi. Bilder, rörelse och eget skapande stimulerar och stödjer språkutvecklingen och ökar tilltron till den egna förmågan att förstå och använda språket. Efter hand blir det naturligt att uppmärksamma de mer formella sidorna av språket, att ge ökad kunskap om grammatiska strukturer och att ge eleverna möjlighet att öva sin förmåga till språklig variation.

Interkulturell förståelse

Varje nytt språk är främmande också i den meningen att det – jämfört med modersmålet – ofta är uttryck för ett annorlunda sätt att tänka och bete sig, för olika värderingar och för en annan kultur. Studier i främmande språk skall medverka till att utveckla förståelse för andra kulturer.

Kännedom om de olika ländernas vardagsliv, historia, geografi, samhällsförhållanden och religion har ett värde i sig. Sådana kunskaper ger också eleverna en bättre bakgrund när de söker förstå film och litteratur, när de tar del av nyhetsförmedling och när de vill komma i personlig kontakt med människor.

Eleverna skall också få viss kännedom om de regionala och sociala skillnader som råder såväl inom som mellan de olika språkområdena.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

B-språk

Eleven skall

- kunna läsa och förstå huvudinnehållet i enkla berättande eller beskrivande texter samt ta fram fakta ur en enkel sakttext,
- kunna formulera sig i skrift i enkla former, t. ex. i meddelanden och brev,
- ha vissa kunskaper om samhällsförhållanden, levnadssätt och kultur i aktuella länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel,
- kunna avläsa enkla vardagsuttryck.

C-språk

Eleven skall

- kunna besvara och ställa enkla frågor i vardagliga ämnen.
- kunna och skriftligt, i enkel form, berätta om sig själv och egna förhållanden,
- kunna läsa och förstå det väsentliga i korta och enkla texter av berättande eller beskrivande karaktär,
- ha vissa kunskaper och levnadssätt och samförhållanden i aktuella länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel,
- kunna avläsa enkla vardagsuttryck.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i B-språk, C-språk och engelska gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar.

När det gäller elevens förmåga att *skriva* avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda det främmande språket.

Vad beträffar elevens förmåga att *förstå* skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

När det gäller *läsning* läggs vid bedömningen särskild vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och att anpassa läsningen efter textens art.

Kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i målspråksländerna och medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till det egna landet skall också vägas in i bedömningen.

Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Ett aktivt förhållningssätt till det främmande språket som tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförberedda situationer bör beaktas vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd – B-språk

Eleven läser texter av varierande slag och med olika krav på förståelse. Detta innebär att eleven tar fram fakta ur enkla saktexter, till exempel beskrivningar, instruktioner och broschyrer. Eleven läser och förstår huvudinnehållet i något längre texter av sak- och skönlitterär karaktär.

Eleven uttrycker sig i skrift i enkla sammanhang. Det kan gälla att i till exempel brevform ge en presentation av sig själv, sin hemort och sina intressen eller kortfattat berätta om något han/hon varit med om. Språket skall vara så korrekt i fråga om ordval och grammatik att förståelsen inte hindras.

Eleven är förtrogen med hur man använder ordbok och grammatik som hjälpmedel.

Eleven har sådan kunskap om levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i målspråksländerna att han/hon kan göra jämförelser med det egna landet.

Eleven planerar och genomför olika språkliga uppgifter, såväl personligt valda som förelagda, och visar förmåga att utvärdera sin egen språkinläring och sitt arbetssätt.

Betygskriterier för Väl godkänd – C-språk

Eleven läser och förstår huvudinnehållet i enkla berättande och beskrivande texter samt tar fram fakta ur korta, enkla saktexter.

Eleven använder språket i skrift i enkla sammanhang genom att till exempel berätta kortfattat och begripligt om sig själv och sina intressen.

Eleven har vissa kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i målspråksländerna och kan göra jämförelser med det egna landet.

Eleven använder ordbok och grammatik som hjälpmedel.

Eleven tar ansvar för sina arbetsuppgifter, såväl förelagda som personligt valda, och visar förmåga att utvärdera sin språkinläring och sitt arbetssätt.

B- och C-språk

KURSPLAN

De ökade kontakterna mellan länder och teknikens snabba utveckling ställer krav på att allt fler får kunskaper i främmande språk utöver engelska. Att lära sig kommunicera på främmande språk – lyssna, tala, läsa och skriva – är en väsentlig del av en internationellt orienterad utbildning. I Europa och i världen i övrigt kommer man ofta att, utöver engelska, behöva goda kunskaper i ytterligare minst ett större främmande språk, vanligtvis franska, spanska eller tyska.

Undervisningen i främmande språk syftar till att eleverna skall få sådana kunskaper att de kan förstå och använda språket i tal och skrift. Den skall också ge vidgade perspektiv på levnadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i de länder där det studerade språket används.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i B- och C-språk sträva efter att eleven

- förstår varierande former av det talade språket och får kännedom om olika regionala varianter av språket,
- kan inleda och delta i samtal på det främmande språket och utvecklar sin förmåga att berätta, beskriva och uttrycka sin uppfattning,
- läser och tillgodogör sig innehållet i faktatexter och skönlitteratur som kan stimulera till fortsatt läsning på egen hand,
- vänjer sig vid att uttrycka egna upplevelser och tankar i skrift så att skrivandet blir en hjälp att befästa och utveckla språket,
- lär sig att bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större variation och formell säkerhet,
- skaffar sig insikter i samhällsförhållanden och kultur i de länder där språket talas och lär sig beskriva och göra jämförelser med svenska förhållanden,
- gör det till en vana att använda ordböcker, uppslagsböcker och grammatikor som hjälpmedel och att utnyttja datorer för skrivande, informationssökning och kommunikation,
- kommer till insikt om hur den egna språkinläringen går till och utifrån denna kunskap ökar sin förmåga till självständigt arbete och eget ansvarstagande,
- får en tilltro till sin förmåga att använda språket i alla de sammanhang där det finns behov av att kommunicera på det.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Språkfärdighet och kunskaper om samhälle och kultur i de länder där språken talas är de centrala delarna i undervisningen.

Kommunikativ språkfärdighet

Att kunna kommunicera med hjälp av språket står i centrum för språkinläringen. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Genom att lyssna till och läsa om sådant som angår och engagerar och genom att använda språket för att uttrycka egna tankar i tal och skrift utvecklar eleverna också sin språkfärdighet. Det språkliga och sociala samspelet eleverna emellan spelar härvid en viktig roll.

Även begränsade kunskaper i språket kan vara viktiga för elevens självtillit. Det ligger ett värde i att eleverna försöker hitta vägar för att förstå eller göra sig förstådda också i situationer där den egna språkförmågan ännu inte riktigt räcker till.

Den inledande undervisningen kan ta sin utgångspunkt i ett sådant innehåll som knyter an till elevernas erfarenheter och som väcker deras nyfikenhet och fantasi. Bilder, rörelse, sånger, musik och eget skapande stimulerar och stödjer språkutvecklingen och ökar tilltron till den egna förmågan att förstå och använda språket. I ett tidigt skede lägger eleverna också grunden till sitt uttal genom att lyssna och imitera. Efter hand blir det naturligt att uppmärksamma de mer formella sidorna av språket, att ge ökad kunskap om grammatiska strukturer och att ge eleverna möjlighet att öva sin förmåga till språklig variation.

Interkulturell förståelse

Varje nytt språk är främmande också i den meningen att det – jämfört med modersmålet – ofta är uttryck för ett annorlunda sätt att tänka och bete sig, för olika värderingar och för en annan kultur. Studier i främmande språk skall medverka till att utveckla förståelse för andra kulturer.

Kännedom om de olika ländernas vardagsliv, historia, geografi, samhällsförhållanden och religion har ett värde i sig. Sådana kunskaper ger också eleverna en bättre bakgrund när de söker förstå film och litteratur, när de tar del av nyhetsförmedling och när de vill komma i personlig kontakt med människor.

Eleverna skall också få viss kännedom om de regionala och sociala skillnader som råder såväl inom som mellan de olika språkområdena, skillnader som bl.a. återspeglas i sättet att tala språket.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

B-språk

Eleven skall

- förstå huvudinnehållet i vårdat och tydligt talspråk,
- kunna delta i samtal om vardagliga ämnen,

- kunna, på ett enkelt språk, muntligt berätta eller beskriva något som han eller hon hört, läst eller upplevt,
- kunna läsa och förstå huvudinnehållet i enkla berättande eller beskrivande texter samt ta fram fakta ur en enkel sakttext,
- kunna formulera sig i skrift i enkla former, t.ex. i meddelanden och brev,
- ha vissa kunskaper om samhällsförhållanden, levnadssätt och kultur i aktuella länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel.

C-språk

Eleven skall

- förstå huvudinnehållet i vardat, enkelt och tydligt talspråk,
- kunna besvara och ställa enkla frågor i ett samtal om vardagliga ämnen,
- kunna muntligt och skriftligt, i enkel form, berätta om sig själv och egna förhållanden,
- kunna läsa och förstå det väsentliga i korta och enkla texter av berättande eller beskrivande karaktär,
- ha vissa kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i aktuella länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i B-språk, C-språk och engelska gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar med utgångspunkt i respektive ämnes kursplan.

När det gäller elevens förmåga att *tala* och *skriva* avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda det främmande språket.

Vad beträffar elevens förmåga att *förstå* talat och skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

Aspekter som tillkommer vid *avlyssning* är i vilken utsträckning eleven kan följa med i ett naturligt taltempo och, i synnerhet i engelska, förstå de viktigaste regionala varianterna av målspråket.

När det gäller *läsning* läggs vid bedömningen särskild vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och att anpassa läsningen efter textens art.

Kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i målspråksländerna och medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till det egna landet, skall också vägas in i bedömningen.

Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Ett aktivt förhållningssätt till det främmande språket, vilket tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförberedda situationer, bör också beaktas vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd – B-språk

Eleven förstår innehållet i vårdat och tydligt språk som talas i måttligt taltempo.

Eleven förstår huvudinnehållet i TV- och radioprogram som rör för eleven bekanta ämnen och förhållanden.

Eleven deltar aktivt i samtal om vardagliga ämnen. I detta ingår bland annat att eleven ställer frågor, uppfattar vad som sägs och använder lämpliga fraser för att uttrycka önskemål och känslor.

Eleven berättar om eller beskriver muntligt något hon/han hört, läst eller upplevt. Uttalet skall vara så gott och språket så korrekt i fråga om ordval och grammatik att eleven gör sig fullt förstådd.

Eleven läser och förstår texter av varierande slag. Detta innebär att eleven tar fram fakta ur enkla saktexter, till exempel beskrivningar, instruktioner och broschyrer. Eleven läser och förstår huvudinnehållet i något längre texter av sak- och skönlitterär karaktär.

Eleven uttrycker sig i skrift i enkla sammanhang. Det kan gälla att i till exempel brevform ge en presentation av sig själv, sin hemort och sina intressen eller kortfattat berätta om något hon/han varit med om. Språket skall vara så korrekt i fråga om ordval och grammatik att eleven gör sig fullt förstådd.

Eleven är förtrogen med hur man använder ordbok och grammatik som hjälpmedel.

Eleven har sådan kunskap om levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i målspråksländerna att hon/han kan göra jämförelser med det egna landet.

Eleven planerar och genomför självständigt olika språkliga uppgifter, såväl personligt valda som förelagda, och visar förmåga att utvärdera sin språkinläring och sitt arbetssätt.

Betygskriterier för Väl godkänd – C-språk

Eleven förstår vad som sägs i vardagliga samtal när språket talas vårdat och tydligt. Han/hon förstår också det väsentliga i meddelanden och information som ges i enkel språklig form.

Eleven deltar i samtal om vardagliga ämnen och ställer och besvarar frågor.

Eleven berättar kortfattat och begripligt om sig själv och om något hon/han upplevt.

Eleven läser och förstår huvudinnehållet i enkla berättande och beskrivande texter samt tar fram fakta ur korta, enkla saktexter.

Eleven använder språket i skrift i enkla sammanhang genom att till exempel berätta kortfattat och begripligt om sig själv eller om något han/hon upplevt.

Eleven har vissa kunskaper om levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i målspråkländerna.

Eleven är förtrogen med hur man använder ordbok och grammatik som hjälpmedel.

Eleven tar ansvar för sina arbetsuppgifter, såväl förelagda som personligt valda, och visar förmåga att utvärdera sin språkinläring och sitt arbetssätt.

Bild

KURSPLAN

Bilder har framställts och införlivats med människans begreppsvärld genom hela hennes kända historia. Vår egen tid präglas i hög grad av bilder och bildmedier. Vi möter i olika sammanhang bilder, som berör och påverkar oss, medvetet och omedvetet. Bilden fungerar både som ett eget språk och i samverkan med tal, ljud och text. Den har betydelse för vår förmåga att förstå, uppleva och beskriva omvärlden. Den har en framskjuten plats i massmedierna och i kommersiella sammanhang och spelar en viktig roll i opinionsbildningen. Bild och bildkonst ger tillfällen till reflektion kring andra människors sätt att tänka och uppleva olika tider och kulturer och är en viktig del av det kulturarv skolan skall förmedla.

Grundläggande för undervisningen är att eleven utvecklar sin förmåga att skapa och kommunicera med bilder. Undervisningen skall stärka elevernas lust att arbeta med bilder. Den skall möta deras behov att bearbeta och gestalta iakttagelser och uttrycka åsikter, känslor och erfarenheter i ett bildspråk och utveckla deras känsla för bildens uttryckssätt.

Dagens samhälle präglas av informationsteknologi och bilder används i många former och på många sätt. Text och bild förekommer i skilda sammanhang mer och mer integrerat. Eleverna skall därför i undervisningen få kunskaper i och erfarenheter av att tolka, analysera och kritiskt granska bilder. Det är också viktigt att undervisningen innehåller både analys och praktisk tillämpning av samspelet mellan text, ljud och bild.

Bilder skall i ämnet studeras både som konst i traditionell mening och som inslag i vardagslivet, men också som de kommer till uttryck i moderna tekniska medier. Mötet med bildkonsten stimulerar tanken, fantasin och lusten att själv skapa.

Bild som begrepp för vanligtvis tankarna till den tvådimensionella bilden som vi möter den i konstbilder, foto, reklam etc. Men bild innefattar också rörliga bilder i film, television och på video, den datorgenererade bilden, tredimensionell bild, skulptur och modellering, grafisk form och layout.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i bild sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att kommunicera med hjälp av bilder,
- utvecklar sin förmåga att själv framställa bilder med hjälp av olika metoder och olika tekniska hjälpmedel,
- utvecklar sin förmåga att använda, tolka, analysera och samtala om bilder,
- får insikt i och erfarenhet av bildens roll och användbarhet i skilda sammanhang och i skilda kulturer,

- får kunskap om att bilden bär betydelse, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande,
- får en historisk bakgrund till bildmediernas roll i vår tid,
- får kunskaper i gestaltningens och formgivningens betydelse för vår miljö,
- får en kulturhistorisk allmänbildning,
- får kunskap om dagens yrken inom bildkonsten.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Bilden som språk och bildframställningen är centrala begrepp i ämnet.

I bildundervisningen skall eleven utveckla sitt bildspråk och sin förmåga att på ett nyanserat sätt se och förstå verkligheten. Bilden är ett språk, som kan användas för kommunikation och påverkan och kan förmedla upplevelser precis som det talade och skrivna språket. Det finns likheter mellan ämnena bild och svenska genom att undervisningen i båda ämnena syftar till att ge varje elev ökade uttrycksmöjligheter.

Undervisningen skall inriktas dels mot elevens egen bildframställning och kommunikation, dels mot kunskaper i att avläsa, tolka och analysera bilduttryck i vår egen tid och i vår kulturs historia.

Att se och iaktta

Eleven får i bildämnet möjlighet att öva sin förmåga att iaktta verkligheten med utgångspunkt från färg, form, storlek, linje, yta, avstånd, ljus och skugga etc. Härigenom lär sig eleverna att se och använda sina iakttagelser för att framställa egna bilder. De lär sig också att förstå andras bilduttryck och att se bilder som någons tanke om verkligheten. Eleverna utvecklar på detta sätt sin estetiska förmåga att uppleva och värdera och därmed också påverka utformningen av den miljö som finns runt omkring dem.

Att framställa bilder

Att teckna, måla och på andra sätt framställa bilder bygger på elevens mognad och förmåga att använda bildens generella uttryckssätt. Alla har en spontan förmåga att uttrycka sig genom olika slags bilder. I undervisningen utvecklas denna förmåga och resulterar i medvetna och nyanserade sätt att uttrycka sig. Till detta fogas kunskaper i att komponera bilder, beskära bilder och att använda olika bildutsnitt samt att arbeta med rörliga bilder.

Att skapa bilder är en process i flera led som kan utveckla kunskaper och upplevelser samt ge förmåga till reflektion och känsla för kvalitet.

Att se och tolka bilder

I undervisningen får eleverna förståelse för att bilder kan informera, underhålla, påverka eller ge en estetisk upplevelse. De får också kunskap om att bilder kan beskriva, berätta eller förklara och bära på mer eller mindre uttalade budskap.

Vi möter bilder i alla sammanhang. Att tolka bilder är medvetna möten med bildens form, uttryck, innehåll och betydelse.

Innehållet i reklam och massmedier påverkar våra tankar och värderingar, både på ett medvetet och ett omedvetet plan. Bland annat av detta

skäl skall eleverna lära sig att tolka innehåll och bildspråkliga budskap och därmed få förutsättningar för att förstå och ifrågasätta bildens budskap när det behövs.

Bildkonsten är en del av vårt kulturarv liksom miljögestaltning, arkitektur och formgivning. I undervisningen möter eleverna bildkonst och får grundläggande kunskaper i att tolka och förstå konstbilder från skilda tider och kulturer. De får kunskaper om kulturella skillnader i bild- och formspråk som kan ge nya insikter och öppna vägar till spännande möten med andra kulturer.

Att använda bilder

I ämnet bild får eleverna kunskaper i och erfarenhet av att både presentera sina egna bilder och använda bilder när de skall berätta, redovisa och presentera något i olika sammanhang i och utanför skolan.

Den tekniska medieutvecklingen erbjuder stora möjligheter att kombinera språkliga uttryck. Bilder förekommer i dag ofta tillsammans med ord, tal, text, ljud och musik. Eleverna kan i bildundervisningen få insikt i teknikens möjligheter och få arbeta med integrerade språkliga uttryck i samverkan mellan bild, svenska, musik och andra ämnen. Exempel på detta är trycksaker med bild och text i en layout, videoproduktioner och bildspel.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- ha utvecklat sin förmåga att framställa bilder med hjälp av olika redskap och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,
- ha grundläggande kunskaper i att beskriva och tolka bilder,
- ha viss kännedom om och kunna beskriva bilder från skilda tider och kulturer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- ha utvecklat sin förmåga att framställa egna bilder med hjälp av olika sorters teknik,
- kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften,
- kunna tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder, såväl stillbilder som rörliga bilder,
- ha kunskaper om bildens roll i kultur och samhälle och känna till några framträdande bildkonstnärer.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet bild gäller elevens förmåga att uppfatta, framställa, tolka och använda bilder.

Graden av självständighet och nyskapande förmåga, kunnande i teknisk mening samt medvetenhet om bilden i dess sammanhang och ett kritiskt förhållningssätt, skall också ligga till grund för bedömningen.

Vidare skall bedömningen grundas på elevens förmåga att beskriva bilders formspråk och att tolka deras idéinnehåll och eventuella budskap. Även elevens förmåga att diskutera estetiska och funktionella värden i egna och andras bilder skall vägas in.

Elevens kännedom om utmärkande drag i västerländsk konst och arkitektur under olika historiska epoker samt orientering i konsttraditioner i andra kulturer, utgör ytterligare en bedömningsgrund. Det som skall bedömas är elevens medvetande om bild i skilda former som kulturellt uttryck i olika tider och samhällen, till exempel västerländsk konst i traditionell mening, folkkonst och massmediebild men även exempel från andra delar av världen.

Elevens förmåga att undersöka bildmässiga problem och finna kreativa lösningar skall också avspeglas i bedömningen, liksom förmågan till iakttagelser och visuellt tänkande.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven utvecklar sitt bildspråk genom att experimentera med olika konstnärliga uttryckssätt och pröva olika sätt att i bild beskriva, berätta och förklara.

Eleven använder på ett självständigt sätt olika tekniker för två- och tre-dimensionell bildframställning. Eleven använder också olika tekniska medier för framställning av bilder, till exempel foto, film/video och datorproducerad bild.

Eleven kan kommunicera med hjälp av egna och andras bilder i bestämda syften som till exempel att informera, påverka, underhålla och/eller ge estetisk upplevelse. Eleven har insikt i hur bilder kan komplettera tal, text, ljud och musik för att uttrycka kunskaper, idéer och åsikter och använder denna förmåga i till exempel utställningar, bildspel och videoproduktioner.

Eleven gör självständigt enkla bildtolkningar och har en viss förtrogenhet med termer och grundläggande begrepp inom bildområdet. Eleven har tillägnat sig ett språk om bild och använder sig av det i samtal om egna och andras bilder.

Eleven är medveten om att bilder påverkar våra tankar och värderingar och har förmåga att kritiskt granska och värdera hur bilder används i vårt samhälle.

Eleven förstår att det finns mer än ett sätt att se på konstens uppgift och att bedöma ett konstverks estetiska värde.

Eleven kan placera några framträdande konstnärer och deras verk i tiden och har viss kunskap om olika stilar och kulturella särdrag. Eleven kan ge exempel på konstens betydelse och funktion för olika samhällen i samtiden och i historisk tid och kan hämta inspiration från konsten för det egna skapande arbetet.

Biologi, fysik, kemi

KURSPLANER

En huvuduppgift för skolan är att hos både flickor och pojkar skapa intresse för naturvetenskaperna och visa hur de utgör en del av kulturarvet. Naturvetenskaperna har verkat och verkar alltjämt stimulerande på utvecklingen inom många olika områden som religion, filosofi, litteratur, konst och musik. Undervisningen i skolan bör också sträva efter att hos eleverna utveckla en förståelse för naturvetenskapernas särart. Till denna hör det empiriska arbetssättet, som därför måste genomsyra undervisningen. Dit hör också den experimentella metoden, som kännetecknar mycket av naturvetenskapen.

Undervisningen skall hjälpa eleverna att förstå den fysiska omvärlden. Genom studier i biologi, fysik och kemi får eleven kunskaper bl.a. om materiens egenskaper och dynamik, om energins flöden, om livets villkor och utveckling och om människan som biologisk varelse. Kunskaper i naturvetenskap och dess tillämpningar är en förutsättning för förståelse och handlingsberedskap i samhälls- och vardagslivet.

I den naturvetenskapliga verksamheten finns många frågor av etisk natur. Att självständigt kunna värdera olika argument som en grund för egna ställningstaganden är väsentligt. En kritisk och värderande inställning både till naturvetenskapen som sådan och dess tillämpningar skall komma till uttryck i undervisningen.

Många uppgifter ställer i dag krav på naturvetenskapligt kunnande hos var och en – inte minst gäller detta miljöfrågorna. Miljöfaktorer som är skadliga för hälsa och välbefinnande uppfattas inte alltid omedelbart av sinnesorganen. Ett viktigt syfte med undervisningen i naturvetenskap är att ge eleverna insikter och kunskaper för att ta ställning i miljöfrågor. Undervisningen skall också hjälpa till att utveckla vanor och handlingsmönster som sparar naturresurser och skonar miljön.

Undervisningen skall söka väcka elevernas intresse inför företeelser i naturen och för olika sätt att förklara dessa. Tidigare förklaringar i myter och sagor, liksom i äldre tiders naturvetenskap kan jämföras med vår egen tids uppfattningar. Därigenom tydliggörs den för alla tider gemensamma strävan att förstå och förklara naturens fenomen. Olika världsbilder skall behandlas med respekt, samtidigt som man belyser deras begränsningar och förklarar varför de har övergetts eller modifierats.

Väsentliga inslag är konkreta erfarenheter och reflektion över det eleverna själva erfarit. Detta betyder att god tid måste ägnas åt elevernas egna undersökningar, upptäckter och diskussioner. Alla sinnen bör engageras och stimuleras och utrymme ges för att gå vidare med egna frågor.

I yngre åldrar vidgar eleverna sina erfarenheter av olika naturfenomen, börjar kategorisera dessa och reflektera över samband. I senare åldrar till-

kommer en ökande grad av abstraktion med begrepp och teoretiska modeller, som eleverna skall försöka tillägna sig.

Det är viktigt att knyta abstraktionerna till konkreta fenomen och direkta empiriska iakttagelser och resonemang kring sådana. Därigenom framträder begreppens och modellernas karaktär av teoretiska konstruktioner. Skillnaden mellan modellen och den verklighet den avser att beskriva tydliggörs genom att man anlägger ett historiskt perspektiv på kunskapens utveckling.

Undervisningen skall vidare utveckla elevernas förtrogenhet med naturvetenskaplig kunskapsbildning. De måste därför få erfarenhet av att ställa frågor och formulera hypotetiska svar som sedan kan prövas med egna experiment.

Eleverna skall få viss kännedom om den naturvetenskapliga kunskapens utnyttjande och viktiga tillämpningar i det moderna samhället samt en fördjupad förståelse för miljö- och energifrågor.

Gemensamma mål att sträva mot för biologi, fysik och kemi

Skolan skall i sin undervisning i de naturorienterande ämnena sträva efter att eleven

- upplever upptäckandets och experimenterandets glädje och utvecklar sin lust och förmåga att ställa frågor om fenomen i naturen,
- utvecklar kunskap om naturvetenskapliga begrepp och modeller och medvetenhet om att dessa är mänskliga konstruktioner,
- får en fördjupad förståelse för det naturvetenskapliga arbetssättet och utvecklar sin förmåga att redovisa sina iakttagelser, slutsatser och kunskaper i skriftlig och muntlig form,
- blir medveten om hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både formats av och format människans världsbilder,
- utvecklar sin omsorg om och respekt för naturen och sitt ansvar för miljön i såväl lokalt som globalt perspektiv,
- får kunskap om universums, jordens, livets och människans utveckling,
- får insikt om hur materien och livet inom naturvetenskapen studeras på olika organisationsnivåer (t.ex. atom – molekyl – cell – organism – population – samhälle),
- utvecklar kunskaper om energiflödet från solen genom olika naturliga och tekniska system på jorden samt om de naturliga kretsloppen.

Biologi

Biologi är läran om livet, dess uppkomst, utveckling, former och betingelser. Med utgångspunkt i naturupplevelser och iakttagelser skall undervisningen skapa förståelse för livets villkor och sammanhangen i naturen. Undervisningen skall ge kunskaper om människan som biologisk varse och om livets evolution.

Biologiundervisningen intar en central roll då det gäller att hos eleverna utveckla omsorg och respekt för det levande och för naturen. Detta inbegriper att eleverna ges möjligheter att, utifrån ett biologiskt perspektiv, bearbe-

ta miljöfrågor och utforma handlingsmönster som skonar miljön. Eleverna skall i detta sammanhang också bli medvetna om den biologiska vetenskapens allt större betydelse för utvecklingen inom teknik, medicin och miljövård.

Mål att sträva mot

Utöver de mål som är gemensamma för biologi, fysik och kemi skall skolan i sin undervisning i biologi sträva efter att eleven

- utvecklar sina kunskaper om olika livsformer och deras livsbetingelser,
- utvecklar förståelse för organismernas samspel med varandra och med sin omgivning,
- får kunskap om människokroppens byggnad och funktion och inser betydelsen av goda hälsovanor,
- utvecklar kunskap om teorier om livets villkor och utveckling och kan se sig själv och andra livsformer i ett evolutionsperspektiv,
- får sådan kunskap om livsprocesserna i cellen, det genetiska arvet och den genetiska koden att det ger beredskap att ta ställning i praktiska och etiska frågor rörande den moderna bioteknikens tillämpningar, möjligheter och risker.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Ekosystem

Studier av enskilda organismer, populationer och samhällen utgör grunden för förståelse av organismernas samspel med varandra och med sin omgivning. Viktiga delsystem är producenter, konsumenter, nedbrytare och råmaterial. Exempel på dynamiska processer i ekosystemet är energins flöde genom systemet inklusive fotosyntesens roll, flödet av materia i kretslopp genom organismerna och deras miljö och reglering genom t.ex. konkurrens.

Vid studier av olika ekosystem kan eleverna upptäcka och undersöka förändringar som beror på såväl naturliga variationer som på människans verksamheter. Genom att se miljöfrågorna i ett ekosystemperspektiv får eleverna en konkret grund för att bearbeta dessa.

Biologisk mångfald

Kunskaper om olika livsformer och om variationen i naturen är grundläggande för ett biologiskt tänkande. Till dessa kunskaper hör att kunna benämna, beskriva och systematisera arter. För förståelsen av effekterna av miljöpåverkan är kunskapen om växters och djurs livsbetingelser nödvändiga. Ett av biologins viktigaste bidrag till bearbetningen av miljöfrågorna är därför att belysa mångfalden av livsformer och hur de är beroende av varandra.

Biologin ger också teorier som hjälp när vi skall söka kunskap om organismerna. En typ av teori är beskrivningsmodellen ekosystem, en annan är evolutionsläran. Kunskaperna om mångfald bör sättas in i dessa två sam-

manhang. Väsentliga begrepp blir organism, art, livscykel, beteende, population och biologiskt samhälle samt genetiskt arv, biologisk variation och naturligt urval.

Cellen och livsprocesserna

Med hjälp av alltmer förfinad teknik kan man nu studera cellernas inre struktur och processer. Förklaringar till flera av de fenomen och funktioner som eleven upplever och iakttar hos sig själv och i omvärlden och som förknippas med begreppet liv, står att finna i kunskapen om den minsta fungerande levande enheten, cellen. Eleverna skall bli medvetna om att det som tillförs cellerna är av avgörande betydelse för organismens hälsa och välbefinnande. Grundläggande är insikten om betydelsen av begreppen fotosyntes och förbränning och förståelsen av villkoren för dessa processer.

Identifiering av DNA-molekylen och tolkningen av den genetiska koden är komponenter i nya teorier om livets uppkomst, vissa sjukdomar och det genetiska arvet.

Människan

Eleverna skall i biologiundervisningen lära känna människan som biologisk varelse. Grundläggande är då kunskaper om människokroppens olika organ och organsystem och hur de fungerar. Ett exempel på detta är kunskap om hur födan tas upp i kroppen och hur dess beståndsdelar transporteras till kroppens celler och hur avfalls- och restprodukter utsöndras.

Eleverna skall inse betydelsen av att man sköter den egna kroppen för att främja hälsa och välbefinnande. Alla bör ha kunskap om olika funktionshinder samt om villkor och möjligheter i samband med dessa. Varje elev skall ha insikt om hur droger och gifter, liksom faktorer i arbetsmiljön, kan skada kroppen.

Eleverna skall få möjlighet att, utifrån perspektivet att ta ansvar för sig själva och andra, diskutera frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad. Frågor om homosexualitet skall få en saklig belysning i undervisningen. Varje elev skall också tillägna sig kunskap om könsorganens byggnad och funktion, om befruktning, olika preventivmetoder och deras möjligheter och begränsningar samt om sexuellt överförbar smitta och hur den sprids.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- känna igen några vanligt förekommande växter och djur och andra organismer i närmiljön och deras krav på livsmiljö samt kunna gruppera dem på ett sätt som underlättar inläringen,
- kunna ge exempel på livscyklar hos några växter och djur och deras olika stadier,
- ha elementär kunskap om viktiga organ i den egna kroppen och deras funktion,

- ha elementär kunskap om människans fortplantning, födelse, åldrande och död,
- förstå betydelsen av goda hälsovanor och känna till något om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- ha kunskap om några av jordens ekosystem, däri ingående växter, djur och hur dessa organismers samverkan kan beskrivas i s.k. näringspyramider,
- kunna redogöra för fotosyntesens och vattnets betydelse för livet på jorden,
- kunna utföra och tolka enkla mätningar av miljöfaktorer och kunna ge exempel på kretslopp och anrikning i ett ekosystem,
- ha elementär kunskap om hur celler är byggda och hur de fungerar,
- ha kunskap om vad befruktning innebär, veta något om det genetiska arvet samt ha kunskap om sexuallivets biologi, om preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta,
- känna till grunddragen i livets utveckling samt villkoren för och betydelsen av biologisk mångfald,
- ha kunskap om den egna kroppens organ och organsystem och hur de fungerar tillsammans,
- ha kunskap om betydelsen av regelbunden motion och goda hälsovanor och ha kunskap om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,
- känna till vanliga sjukdomar och funktionshinder.

Fysik

Syftet med grundskolans fysik är att utveckla elevernas kunskaper om fysikaliska begrepp och teorier av betydelse för att förstå och beskriva det vardagliga livets fenomen och företeelser. Den s.k. klassiska fysiken skall stå i förgrunden, men undervisningen skall också ge en orientering om den moderna fysiken. Fysikämnet har ett särskilt ansvar för energifrågornas behandling i miljöundervisningen.

Mål att sträva mot

Utöver tidigare angivna gemensamma mål skall skolan i sin undervisning i fysik sträva efter att eleven

- utvecklar kunskap om begreppen tid, rum, materia, tyngd, massa, rörelse och tröghet och om deras inbördes relationer,
- fördjupar sina kunskaper om akustiska fenomen,
- fördjupar sina kunskaper om värme och värmeöverföring,
- utvecklar insikter i elektricitetsläran och magnetismen,

- utvecklar kunskaper om den linjära optikens strålmödel och förståelse för att ljuset också kan uppfattas som en elektromagnetisk vågrörelse,
- utvecklar kunskaper om olika slag av elektromagnetisk strålning och dess växelverkan med materia,
- utvecklar kunskaper om energi och energiformer, energiomvandlingar och energikvalitet samt om samhällets energiförsörjning,
- utvecklar intresse för och kunskaper om den moderna fysiken.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Den klassiska fysiken kan delas in i två av varandra oberoende huvudområden, nämligen *mekanik med akustik och värmelära* samt *elektromagnetism inklusive optik*. Det förra behandlar bl.a. tyngd och tröghet, olika former av rörelse inklusive ljud och ljudvågor samt värmelära. Det senare omfattar elektricitet och magnetism samt elektromagnetisk strålning, framför allt det synliga ljuset och optiken.

Ett för dessa båda områden gemensamt, överbryggande fenomen, som pekar fram mot den moderna fysiken, är energi. Begreppen energi och effekt, energiformer, energiomvandlingar och energispill har också stor betydelse för vardagslivet och för den moderna tekniken.

Den moderna fysiken skall behandlas översiktligt. Innehållet anpassas till elevernas intresse och förmåga. Viktiga resultat från atom-, kärn- och elementarpartikelfysik bör ingå, liksom något om modern kosmologi. Några tekniska tillämpningar, t.ex. kärnenergi och kärnvapen, transistorer och laserteknik bör behandlas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna genomföra egna enkla undersökningar och göra systematiska iakttagelser,
- i stora drag känna till hur jorden, månen och solen rör sig i förhållande till och påverkar varandra och hur dessa rörelser förknippas med olika tidsbegrepp,
- kunna göra enkla mätningar och iakttagelser för att förstå årstiderna och deras samband med väderleken,
- i huvudsak utgående från egna experiment med batterier, lampor och enkla motorer kunna ange betingelserna för att en lampa skall lysa och att elström kan ge upphov till ljus, värme och rörelse samt känna till säkerhetsregler för el i hemmet,
- utifrån egna experiment förstå hur permanentmagneter påverkar olika material och hur det kan utnyttjas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- ha kunskap om att värme kan lagras i och överföras mellan olika objekt,
- förstå hur ljud, beskriven som en mekanisk svängningsrörelse, skapas, utbreder sig och dämpas,
- veta vad som menas med en elektrisk krets och känna till begreppen ström, motstånd, spänning, elektrisk energi och effekt och hur elektrisk ström kan genereras ur mekanisk rörelse,
- känna till hur ljuset utbreder sig, reflekteras, absorberas och bryts,
- känna till olika energiformer och energiomvandlingar och känna till att energin vid dessa omvandlingar alltid bevaras samt därmed förenade miljö- och säkerhetsproblem,
- ha kunskap om universums uppbyggnad och känna till något om hur denna kunskap utvecklats genom tiderna,
- känna till begreppen atomer, atomkärnor och elementarpartiklar.

Kemi

Syftet med grundskolans kemi är att utveckla elevernas kunskaper om elementär kemisk teori, främst atomteori med dess begrepp och modeller för att beskriva och förstå materiens egenskaper och omvandlingar. Eleverna skall få egna erfarenheter av kemins experimentella natur. Undervisningen skall göra eleverna förtrogna med uppbyggnad och framställning av och reaktioner mellan ämnen och material i närmiljön och i samhället. Kemin skall ge kunskaper om råvarors omvandling till nya ämnen och förädling till industriella produkter och material samt hur dessa omhändertas efter användning. Eleverna skall bli medvetna om möjligheterna och fördelarna, men också om riskerna med vårt sätt att utnyttja jordens resurser av bl.a. luft, vatten och mark som bas för jord-, vatten- och skogsbruk. Syftet är att ge eleverna möjligheter att utnyttja de kunskaper kemin ger på ett ansvarsfullt sätt med hänsyn till miljön och det egna resursutnyttjandet.

Mål att sträva mot

Utöver tidigare angivna gemensamma mål skall skolan i sin undervisning i kemi sträva efter att eleven

- får kunskap om grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,
- utvecklar kunskap om omvandlingar, faser och fasövergångar vid kemiska reaktioner,
- utvecklar kunskap om atomteorin som förklaringsmodell för kemiska processer utifrån iakttagelser och tolkningar av experiment och inblick i äldre tiders kemiska tänkande och kunnande,
- kan genomföra experiment och överföra resultat, iakttagelser, tolkningar och slutsatser till vardagen utanför klassrummet och tvärtom,

- utvecklar förståelse för materiens oförstörbarhet, omvandlingar, kretslopp och spridning samt effekterna av människans ingrepp i dessa förlopp.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Kemi är läran om materiens egenskaper, uppbyggnad och reaktioner. Elevernas utgångspunkt är deras vardag och närmaste omgivning. I grundskolan framstår det som mest relevant att eleverna studerar materiens egenskaper och omvandlingar genom i första hand åskådliga modeller.

Kemiämnet kan delas in i tre huvudområden, nämligen materiens egenskaper, materiens kemiska reaktioner samt materiens kretslopp och/eller spridning.

Området *materiens egenskaper* innefattar de ca 100 atomslagen som utgör byggstenarna för all materia, skillnader mellan materia och icke-materia, beskrivning och klassificering av olika material och ämnen, gasers egenskaper, skillnader mellan blandningar och kemiska föreningar, separations- och reningsmetoder för blandningar, karakterisering av lösningar efter surhet, begreppen pH, indikator, neutralisation och buffert. Vidare ingår elementär atomteori som förklaring till materiens dynamiska egenskaper.

Kemiska reaktioner har stor betydelse i industrisamhället, i vardagen, i naturen och i alla levande organismer. Malmer kan omvandlas till metaller, olja till många olika produkter såsom plaster, färger, rengöringsmedel, läkemedel och kosmetika etc. Metaller korroderar och behöver därför ofta skyddas. Olja, bensin och andra energirika ämnen kan förbrännas och omvandlas till energifattigare ämnen. I naturen vittrar mineral och bergarter och frigör mineral som kan ha betydelse för jord- och skogsbruk. Genom växternas fotosyntes bildas energirika ämnen, i första hand kolhydrater, som är av grundläggande betydelse för människors och djurs ämnesom-sättning.

Centrala begrepp för att tolka kemiska reaktioner är att massan bevaras, men att dess atomära beståndsdelar kan omarrangeras till nya kemiska föreningar och att energi omsätts vid reaktionerna.

Materiens kretslopp och/eller spridning förklaras till stor del av materiens dynamiska natur. Kol, kväve och vatten ingår i naturliga kretslopp. Kunskap om dessa kretslopp är avgörande för att förstå villkoren för jord- och skogsbruk och olika miljöfrågor. Kemiskt kunnande är en förutsättning för insiktsfull miljövard i det moderna samhället. Vid korrosion och förbränning samt vid industriella processer uppstår ofta icke önskvärda biprodukter, som kan ha skadlig inverkan på människor och miljö. Vatten fungerar som lösningsmedel för en mängd ämnen och vatten liksom luft spelar stor roll som transportmedel vid olika spridningsprocesser. Återanvändning och återvinning är viktiga delar i resurshushållningen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna beskriva, jämföra, sortera och ordna ämnen efter egenskaper,
- ha kunskap om begreppen fast, flytande, gasformig samt kokning, avdunstning, kondensering och stelning,
- veta hur riskabla eller farliga kemikalier i hemmiljön skall hanteras och hur de är märkta,
- ha erfarenhet av några olika slags blandningar och lösningar,
- känna till några faktorer som leder till att material bryts ned och veta hur man kan förhindra detta.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna genomföra och tolka enkla kemiska undersökningar och experiment,
- känna till några grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,
- känna till de viktigaste kretsloppen i naturen samt kunna beskriva några spridningsprocesser för materia i luft, vatten och mark,
- känna till viktiga egenskaper hos och kunna beskriva vattnets roll som lösningsmedel och som transportmedel i mark och växter,
- känna till egenskaper hos luft och dess betydelse för kemiska processer såsom förbränning,
- känna till hur man på ett säkert sätt hanterar vanliga kemikalier och brandfarliga ämnen.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i biologi, fysik och kemi skall ske med utgångspunkt dels i respektive ämnes kursplan och dels i de tre ämnernas gemensamma inledning där syftet och strävan angående elevernas kunskapsutveckling inom det naturvetenskapliga kunskapsområdet uttrycks.

Naturvetenskaplig förståelse av omvärlden

Bedömningen gäller här elevens förmåga att beskriva och förklara omvärlden ur naturvetenskapligt perspektiv. Vidare gäller bedömningen hur eleven kan följa, förstå och delta i naturvetenskapliga samtal och diskussioner och därvid uttrycka sina tankar och frågor med hjälp av begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik och kemi.

Naturvetenskapens karaktär

Grunden för bedömningen gäller elevens förtrogenhet med de olika sätt att arbeta och utveckla kunskaper som kännetecknar naturvetenskapen. Detta innebär att elevens förmåga att identifiera och lösa problem genom iakttagelser, experiment och reflektion skall beaktas. Vidare är medvetenheten om växelspelet mellan utvecklingen av begrepp, modeller och teorier å den ena sidan och erfarenheter från undersökningar och experiment å den andra en bedömningsgrund.

Naturvetenskapen som mänsklig och social aktivitet

Bedömningsgrunden är här elevens insikter i växelspelet naturvetenskap – teknik – samhälle och hur detta växel spel leder till ny kunskap, nya uppfinningar och produkter som på olika sätt används av människan och därvid påverkar naturen, lokalt och globalt.

Bedömningen gäller också medvetenheten om etiska frågor med anknytning till naturvetenskaplig verksamhet liksom förmågan att kritiskt granska påståenden av naturvetenskaplig art. Elevens medvetenhet om hur den naturvetenskapliga kunskapen förändras genom historien och hur den bidragit och bidrar till att forma människans uppfattning om sig själv och sin omvärld, skall också bedömas.

Betygskriterier för Väl godkänd

Följande kriterier för Väl godkänd är desamma i biologi, fysik och kemi men får olika konkret utformning med utgångspunkt i respektive ämnes kursplan:

Eleven använder begrepp, modeller och teorier från biologi, fysik eller kemi i situationer som kan vara nya för henne/honom för att beskriva och förklara förlopp och företeelser i omvärlden.

Eleven kan med egna ord redogöra för och kritiskt förhålla sig till information av naturvetenskaplig karaktär förmedlad till exempel via media. Det kan till exempel innebära att granska påståenden om hälsa och miljö och därvid särskilja vad som är naturvetenskapligt grundat.

Eleven arbetar självständigt eller i grupp med enkla, naturvetenskapliga problem genom att formulera hypoteser, planera, genomföra experiment och andra undersökningar, göra iakttagelser, dra slutsatser samt redogöra för arbetet.

Eleven belyser med exempel hur naturvetenskapliga uppfattningar utvecklats genom historien.

Eleven beskriver genom exempel växelspelet mellan naturvetenskap, teknik, natur och samhälle.

Engelska

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

I en värld som präglas av internationella kontakter är det önskvärt att alla döva och hörselskadade svenskar kan engelska så väl att de kan förstå och använda språket i skrift och även känner till uttalsformer och kan avläsa enkla vardagsuttryck. Genom att engelska språket numera har en så dominerande ställning i hela det internationella samhället fungerar det som ett globalt språk.

Det ökade utbudet av engelska i massmedierna, det intensifierade reselivet och behovet av att kunna kommunicera på många olika områden, såväl i privatlivet som i utbildningen och arbetslivet, gör att kraven på bredd och djup i engelskkunskaperna ständigt växer. Till denna breddning och fördjupning hör sådana kunskaper som ger vidgade perspektiv på levnadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i engelskspråkiga länder.

Syftet med undervisningen i engelska är att eleverna skall förvärva så goda språkfärdigheter och så mycket relevant samhälls- och kulturkunskap att de kan använda den skrivna och lästa engelskan i de sammanhang där det behövs.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven

- kan läsa och förstå texter av varierande slag, såsom nyhetsartiklar och faktatexter i tidningar och tidskrifter,
- känner till uttalsformer och avläsebilder,
- läser och tillgodogör sig litteratur som kan möta behov av bl. a. spänning och upplevelser och som kan stimulera till fortsatt läsning på egen hand,
- lär känna sådan skönlitteratur och poesi som representerar såväl den engelskspråkiga kulturtraditionen som den kultur eleverna i dag omges av,
- vänjer sig vid att läsa engelska texter som anknyter till andra skolämnen och till tema- och projektarbeten eller som rör egna intresseområden,
- kan formulera sig tydligt och vårdat i skrift och vänjer sig vid att uttrycka upplevelser och tankar i skrift så att skrivandet blir en hjälp att befästa och utveckla språket,
- lär sig att analysera, bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större variation och formell säkerhet,
- inhämtar kunskaper om samhällsförhållanden och kulturliv i engelskspråkiga länder och lär sig beskriva och göra jämförelser med motsvarande svenska förhållanden,
- är van att ta ansvar för sin egen språkinläring,
- gör det till en vana att använda ordböcker, uppslagsböcker och grammatikor som hjälpmedel och att utnyttja datorer för skrivande, informations-sökning och kommunikation,

- har en tilltro till sin förmåga att använda engelska i alla de sammanhang där det finns behov.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Kunskaper i att använda det engelska språket och insikter i den engelskspråkiga världens kultur i vid mening utgör de centrala delarna i ämnet.

Färdighet i att läsa och skriva språket

Att kunna läsa och skriva språket står i fokus för språkinläringen. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Eleverna utvecklar sin språkfärdighet genom att läsa sådant som angår och engagerar dem och genom att använda språket för att uttrycka egna tankar i skrift. Det språkliga och sociala samspelet har här en viktig roll. Det ligger också ett värde i att eleverna försöker hitta vägar att förstå eller göra sig förstådda även i situationer där den egna språkförmågan ännu inte riktigt räcker till.

I dag möter svenska barn skrivna engelska ord och uttryck tidigt i många olika sammanhang. Det är därför viktigt att redan den tidiga undervisningen i engelska söker fånga upp sådant som väcker elevernas intresse och nyfikenhet också utanför skolans värld.

Bilder, rörelse och eget skapande kan ytterligare stimulera och stödja språkutvecklingen och därmed svara mot elevernas behov av fantasi och lek. Även fortsättningsvis är fantasi och lek, liksom stoff som stimulerar nyfikenhet, viktiga inslag i undervisningen. Med elevernas stigande ålder och mognad blir det naturligt att också lägga vikt vid grammatiska strukturer och mer formell språkträning. En sådan språkträning syftar till att utveckla såväl den formella säkerheten som förmågan att variera språket i fråga om ordförråd, fraser och satsbyggnad.

Interkulturell förståelse

Varje nytt språk är främmande också i den meningen att det – jämfört med modersmålet – ofta är uttryck för ett annorlunda sätt att bete sig, för olika levnadsförhållanden, för olika värderingar och för en annan kultur. För många av dagens elever är kulturell mångfald en naturlig och integrerad del av den egna vardagen.

Kunskaper om de engelskspråkiga ländernas vardagsliv, historia, geografi, samhällsförhållanden och religioner har ett värde i sig. Sådana kunskaper ger också eleverna en bättre bakgrund när de söker förstå exempelvis film och litteratur, när de tar del av nyhetsförmedling i media och när de vill komma i personlig kontakt med engelsktalande. Eleverna får genom internationella jämförelser också nya perspektiv på svenskt samhällsliv och svenska förhållanden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna läsa och förstå enkla berättelser och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i skrift, t. ex. i enkla meddelanden,
- känna till något om levnadsförhållanden i engelskspråkiga länder.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna läsa och tillgodogöra sig innehållet i berättande och beskrivande texter samt ta fram fakta ur en sakttext,
- kunna formulera sig skriftligt i enkla former, t. ex. i meddelanden och brev,
- ha allmänna kunskaper om samhällsförhållanden, kulturtraditioner och levnadssätt i engelsktalande länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik vid läsning och skrivning på egen hand,
- kunna avläsa enkla vardagsuttryck.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i B-språk, C-språk och engelska gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar.

När det gäller elevens förmåga att *skriva* avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda det främmande språket.

Vad beträffar elevens förmåga att *förstå* skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

När det gäller *läsning* läggs vid bedömningen särskild vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och att anpassa läsningen efter textens art.

Kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i målspråkländerna och medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till det egna landet skall också vägas in i bedömningen.

Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Ett aktivt förhållningssätt till det främmande språket som tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförberedda situationer bör beaktas vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven läser texter av varierande slag och med olika krav på förståelse och anpassar sin läsning efter textens art samt efter syftet med läsningen. Detta innebär att eleven

tar fram fakta ur saktexter såsom beskrivningar, instruktioner och broschyrer

läser och förstår huvudinnehållet i något längre saktexter, till exempel artiklar och reportage, även sådana som har anknytning till andra skolämnen

tillgodogör sig innehållet i lättare skönlitterära texter såsom noveller, ungdomsböcker, förenklade utgåvor av romaner samt dikter och sångtexter.

Eleven uttrycker sig tydligt, någorlunda sammanhängande och med viss variation i skrift. Hon/han berättar om egna upplevelser, uttrycker egna tankar och förmedlar information och fakta, bland annat i brevform.

Eleven är förtrogen med hur man använder ordbok och grammatik som hjälpmedel.

Eleven har sådan kunskap om levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i engelsktalande länder att hon/han kan diskutera likheter och några viktiga skillnader i förhållande till det egna landet.

Eleven planerar och genomför olika språkliga uppgifter, såväl personligt valda som förelagda, och visar förmåga att utvärdera sin egen språkinläring och sitt arbetssätt.

Engelska

KURSPLAN

I en värld som präglas av internationella kontakter är det önskvärt att alla svenskar kan engelska så väl att de kan förstå och använda språket i både tal och skrift. Genom att engelska språket numera har en så dominerande ställning i hela det internationella samhället fungerar det som ett globalt språk.

Det ökande utbudet av engelska i massmedierna, det intensifierade re-selivet och behovet av att kunna kommunicera på många olika områden, såväl i privatlivet som i utbildningen och arbetslivet, gör att kraven på bredd och djup i engelskkunskaperna ständigt växer. Till denna breddning och fördjupning hör sådana kunskaper som ger vidgade perspektiv på lev-nadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i engelskspråkiga länder.

Syftet med undervisningen i engelska är att eleverna skall förvärva så goda språkfärdigheter och så mycket relevant samhälls- och kulturkunskap att de kan fungera i de olika sammanhang där engelskan används för språklig kommunikation.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven förstår va-rierande former av engelskt tal och blir medveten om de olika

- språkliga varianter som har sin grund i sociala och regionala skillnader inom den engelskspråkiga världen,
- kan inleda och delta i samtal och diskussioner och därvid uttrycka egna åsikter och bemöta andras,
- utvecklar sin förmåga att använda engelska för att berätta, beskriva och förklara,
- kan läsa och förstå texter av varierande slag, såsom nyhetsartiklar och faktatexter i tidningar och tidskrifter,
- läser och tillgodogör sig litteratur som kan möta behov av bl.a. spänning och upplevelser och som kan stimulera till fortsatt läsande på egen hand,
- lär känna sådan skönlitteratur, poesi och musik som representerar såväl den engelskspråkiga kulturtraditionen som den kultur eleverna i dag om-ges av,
- vänjer sig vid att läsa engelska texter som anknyter till andra skolämnen och till tema- och projektarbeten eller som rör egna intresseområden,
- kan formulera sig tydligt och vårdat i skrift och vänjer sig vid att uttrycka upplevelser och tankar i skrift så att skrivandet blir en hjälp att befästa och utveckla språket,
- lär sig att analysera, bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större varia-tion och formell säkerhet,

- inhämtar kunskaper om samhällsförhållanden och kulturliv i engelskspråkiga länder och lär sig beskriva och göra jämförelser med motsvarande svenska förhållanden,
- är van att ta ansvar för sin egen språkinläring,
- gör det till en vana att använda ordböcker, uppslagsböcker och grammatikor som hjälpmedel och att utnyttja datorer för skrivande, informationssökning och kommunikation,
- har en tilltro till sin förmåga att använda engelska i alla de sammanhang där det finns ett behov av att kommunicera på språket.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Kunskaper i att använda det engelska språket och insikter i den engelskspråkiga världens kultur i vid mening utgör de centrala delarna i ämnet.

Kommunikativ språkfärdighet

Att kunna kommunicera med hjälp av språket står i fokus för språkinläringen. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Eleverna utvecklar sin språkfärdighet genom att lyssna till och läsa om sådant som angår och engagerar dem och genom att använda språket för att uttrycka egna tankar i tal och skrift. Det språkliga och sociala samspelet eleverna emellan har här en viktig roll. Det ligger också ett värde i att eleverna försöker hitta vägar för att förstå eller göra sig förstådda även i situationer där den egna språkförmågan ännu inte riktigt räcker till.

I dag möter svenska barn det engelska språket långt före skolåldern, framför allt genom det rika utbudet av engelskspråkiga TV-program. Det är därför väsentligt att redan den tidiga undervisningen i engelska söker fånga upp sådant som väcker elevernas intresse och nyfikenhet också utanför skolans värld. Bilder, rörelse, musik och eget skapande kan ytterligare stimulera och stödja språkutvecklingen och därmed svara mot elevernas behov av fantasi och lek.

Även fortsättningsvis är fantasi och lek, liksom stoff som stimulerar nyfikenhet, viktiga inslag i undervisningen. Med elevernas stigande ålder och mognad blir det naturligt att också lägga vikt vid grammatiska strukturer och mer formell språkträning. En sådan språkträning syftar till att utveckla såväl den formella säkerheten som förmågan att variera språket i fråga om ordförråd, fraser och satsbyggnad.

Uttalet är en viktig del av den språkliga kommunikationen. Elevernas uttal när det gäller enskilda ljud, betoning, intonation och rytm grundläggs från nybörjarstadiet och uppmärksammas sedan under hela studieången. Förebilden för elevernas eget uttal bör vara vårdad brittisk eller amerikansk engelska.

Interkulturell förståelse

Varje nytt språk är främmande också i den meningen att det – jämfört med modersmålet – ofta är uttryck för ett annorlunda sätt att bete sig, för olika

levnadsförhållanden, för olika värderingar och för en annan kultur. För många av dagens elever är kulturell mångfald en naturlig och integrerad del av den egna vardagen.

Kunskaper om de engelskspråkiga ländernas vardagsliv, historia, geografi, samhällsförhållanden och religioner har ett värde i sig. Sådana kunskaper ger också eleverna en bättre bakgrund när de söker förstå exempelvis film och litteratur, när de tar del av nyhetsförmedling i media och när de vill komma i personlig kontakt med engelsktalande. Eleverna får genom internationella jämförelser också nya perspektiv på svenskt samhällsliv och svenska förhållanden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- förstå tydligt och enkelt tal och själv kunna delta i enkla samtal,
- kunna läsa och förstå enkla berättelser och beskrivningar,
- kunna göra sig förstådd i skrift, t.ex. i enkla meddelanden,
- känna till något om levnadsförhållanden i engelskspråkiga länder.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- förstå tydligt brittiskt och amerikanskt tal,
- kunna delta aktivt i samtal om vardagliga ämnen och kända förhållanden,
- på ett enkelt språk kunna muntligt berätta något som han eller hon hört, läst eller upplevt,
- kunna läsa och tillgodogöra sig innehållet i berättande och beskrivande texter samt ta fram fakta ur en sakttext,
- kunna formulera sig skriftligt i enkla former, t.ex. i meddelanden och brev,
- ha allmänna kunskaper om samhällsförhållanden, kulturtraditioner och levnadssätt i engelsktalande länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel vid läsning och skrivning på egen hand.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i B-språk, C-språk och engelska gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar med utgångspunkt i respektive ämnes kursplan.

När det gäller elevens förmåga att *tala* och *skriva* avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda det främmande språket.

Vad beträffar elevens förmåga att *förstå* talat och skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

Aspekter som tillkommer vid *avlyssning* är i vilken utsträckning eleven kan följa med i ett naturligt taltempo och, i synnerhet i engelska, förstå de viktigaste regionala varianterna av målspråket.

När det gäller *läsning* läggs vid bedömningen särskild vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och att anpassa läsningen efter textens art.

Kunskaper om levnadssätt och samhällsförhållanden i målspråkländerna och medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till det egna landet, skall också vägas in i bedömningen.

Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Ett aktivt förhållningssätt till det främmande språket, vilket tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförberedda situationer, bör också beaktas vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven förstår tydlig engelska från olika delar av den engelskspråkiga världen.

Eleven förstår huvudinnehållet i engelskspråkiga TV- och radioprogram som innehåller till exempel nyheter eller som behandlar områden där eleven har vissa förkunskaper.

Eleven inleder och deltar aktivt i samtal som ligger inom elevens kunskaps- och intresseområden. I detta ingår bland annat att eleven ställer frågor, uppfattar vad som sägs och använder lämpliga fraser för att uttrycka egna önskemål, känslor och åsikter.

Eleven kan, någorlunda sammanhängande och med viss ledighet, muntligt beskriva, berätta och informera om något han/hon hört, läst eller upplevt. Efter förberedelse kan eleven hålla ett kort anförande.

Eleven har ett gott uttal och en godtagbar intonation och uppvisar en sådan språklig rörlighet att hon/han, då ordförrådet tryter, finner alternativa uttryckssätt.

Eleven läser texter av varierande slag och anpassar sin läsning efter textens art samt efter syftet med läsningen. Detta innebär att eleven

- tar fram fakta ur saktexter såsom beskrivningar, instruktioner och broschyrer,
- läser och förstår huvudinnehållet i något längre saktexter, till exempel artiklar och reportage, även sådana som har anknytning till andra skolämnen,
- tillgodogör sig innehållet i lättare skönlitterära texter såsom noveller, ungdomsböcker samt för åldersgruppen lämpade romaner, dikter och sångtexter.

Eleven uttrycker sig tydligt, någorlunda sammanhängande och med viss variation i skrift. Hon/han berättar om egna upplevelser, uttrycker egna tankar och förmedlar information och fakta, bland annat i brevform.

Eleven är förtrogen med hur man använder ordböcker och grammatik som hjälpmedel.

Eleven har sådan kunskap om levnadssätt, kulturtraditioner och samhällsförhållanden i engelsktalande länder att hon/han kan diskutera viktiga likheter och skillnader vid en jämförelse med det egna landet.

Eleven planerar och genomför självständigt olika språkliga uppgifter, såväl personligt valda som förelagda, och visar förmåga att utvärdera sin språkinläring och sitt arbetssätt.

Geografi

KURSPLAN

Geografiämnet behandlar människan och hennes omgivning, natur- och kulturlandskapet, samspelet dem emellan och sambanden mellan olika geografiska områden. Ämnet, med hemort inom både naturvetenskap och samhällsvetenskap, skall ge eleven en förståelse för samband, sammanhang och helheter och en grund för att kunna se och bedöma alternativa lösningar på problem som har med människan och hennes omgivning att göra.

Geografiämnet skall ge en grundläggande referensram av kunskaper om olika platser och områden samt deras belägenhet. Geografin skall ge kunskaper om de geografiska upptäckterna, skilda natur- och kulturgeografiska miljöer i världen och om de grundläggande levnadsvillkoren inom dessa i ett historiskt perspektiv. Detta skall leda till elementära insikter i frågor som gäller mänsklighetens överlevnad. Eleven skall utveckla kunskaper om naturresursernas begränsningar och sträva mot en bättre hushållning med befintliga resurser. En ekologisk grundsyn skall prägla analysen av förhållandet mellan människan och hennes omgivning.

För att analysera sambandet mellan människa och miljö krävs kunskaper om olika livsformer och deras konsekvenser för naturen, om de naturprocesser som format landskapet och om det komplicerade samspelet mellan mark, vatten och luft. Geografiämnet tar upp de naturgivna betingelserna för människans existens och verksamheter och behandlar konsekvenserna av hennes utnyttjande av jorden och dess resurser.

Geografiämnet skall ge insikter i frågor om människors ömsesidiga beroende, lokalt, regionalt och globalt. Ämnet skall också ge insikter i frågor som rör den ojämna resursfördelningen. I ämnet studeras den mänskliga populationens tillväxt och fördelning över jordytan samt förändringarna av detta. Vidare studeras de mänskliga verksamheternas utbredning och förändringar och hur detta sammanlänkar platser och regioner.

Geografin ger kunskaper om omvärlden och syftar till att stärka elevens rumsuppfattning. Ämnet skall bidra till att bygga en grund för förståelsen av olika regioners naturbetingade, kulturella, sociala och ekonomiska särart. Dessutom skall geografiämnet främja elevens intresse för att lära känna människors skilda levnadsvillkor. Det bidrar därigenom till en ökad förståelse och respekt för andras kultur, värderingar och sätt att leva.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i geografi sträva efter att eleven

- vidgar sina kunskaper om natur och samhälle och sambanden däremellan i olika delar av världen och därigenom får förståelse för människors levnadsvillkor,

- får insikt i de processer som formar och förändrar naturlandskapet inklusive människans påverkan på dessa processer och konsekvenserna därav,
- får kunskaper om hur landskapet har förändrats under olika historiska betingelser och får insikt om hur landskapet fungerar som resurs,
- utvecklar förmågan att reflektera kring och ta ställning till olika alternativ för resursfördelning och resursanvändning samt ökar förtroendet med ekologiskt tänkande,
- vidgar sina kunskaper om hur människans olika ekonomiska, tekniska, politiska, sociala och kulturella aktiviteter länkar samman platser och regioner och kan reflektera över följderna av sådana samband,
- får kännedom om hur människans föreställningar om världen och om kartbilden skiljer sig mellan olika tider och kulturer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Ämnet geografi i skolan handlar om beskrivning, analys och konsekvensinriktning. Med beskrivning menas att lära känna världen. Analys innebär att kunna skaffa och använda hjälpmedel för att förklara och förstå. Med dessa kunskaper som grund skall möjliga konsekvenser av människans påverkan i naturen och av rumsliga samband förstås. Detta utgör ämnets konsekvensinriktning.

Geografiämnets kunskapsinnehåll handlar om:

- jorden och jordytan, naturgivna processer och effekter på jordytan av människans verksamhet över tiden,
- helheten och därmed begränsningen av sådant som utrymme och resurser,
- omvärlden och dess rumsliga mönster, processer och samband från den lokala till den globala skalan,
- de geografiska förutsättningarna för och konsekvenserna av förändringar i natur och samhälle.

Samspelet mellan människan och hennes omgivning studeras i olika landskap såsom hembygden, olika miljöer och olika länder. Successivt utvecklas och kompletteras elevens kunskaper om världen/jorden som helhet. Globen är modellen av helheten inom vilken alla studerade landskap har en plats och kartan är ett nödvändigt hjälpmedel i studierna. Ett centralt begrepp är landskap i dess vida betydelse av både natur- och kulturlandskap. Andra begrepp är plats, läge och utbredning.

Kunskaper om olika regioner och områden ger underlag för studiet av huvuddrag och strukturer, t.ex. identifiering av globala klimat- och vegetationszoner, jordbruks- och gruvdistrikt, industriregioner m.m. Begrepp som avstånd, utrymme, lokalisering och flöden är hjälpmedel för att eleven skall få kunskaper som inte bara är knutna till en unik plats och en speciell tid, utan är generella och användbara för kommande tider, i nya situationer och i nya områden.

Studier av landskapstyper leder till frågor om natur- och kulturlandskapens uppkomst, framväxt och förändringar. Bakgrunden till förändringar är regionala olikheter i den geografiska fördelningen av bl.a. naturförutsättningar, människor, resurser och verksamheter. En analys av landskaps-

förändringar måste vidare omfatta faktorer som omvärldsuppfattning, teknikens möjligheter, ekonomins restriktioner, attityder och politiska värderingar. Dessa faktorer ger upphov till flöden som flyttningar, handel eller andra kontakter mellan olika områden och därmed till rumsliga samband.

En sådan allmängeografisk analys är en väsentlig del i en process- och konsekvensorienterad geografi. Det är skolgeografins uppgift att träna eleverna i att förstå förhållanden och processer i landskapet och att reflektera över konsekvenser därav, såväl i närmiljön som i global skala.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- förstå vad en karta är och hur den används, vara förtrogen med globen och känna till olika platsers och områdets lägen i förhållande till varandra samt kunna uppskatta avstånd,
- ha relevanta namnkunskaper i geografi,
- förstå innebörden av begreppen väder, klimat och årstider och ha kännedom om hur sådana förhållanden varierar över jordytan,
- känna till några krafter som har format jordytan och förändrar landskapet och som påverkar levnadsvillkoren,
- känna till några grundläggande egenskaper hos svenska landskapstyper,
- vara medveten om hur vårt handlande påverkar närmiljön.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- ha kunskaper om världskartan och känna till viktiga namn, läges- och storleksrelationer och genom kartjämförelser kunna dra slutsatser om natur- och kulturlandskap,
- ha kännedom om hur människor lever och arbetar i skilda miljöer i världen samt kunna ange de viktigaste faktorerna bakom dagens landskapsbild och kulturlandskapets framväxt,
- ha kunskaper om några av de viktigaste processerna som formar och förändrar naturlandskapet och känna till huvuddragen i klimat- och vegetationszonerna i världen,
- förstå vad som utgör resurser i naturen, kunna se sambanden mellan naturresurser och verksamheter och ge exempel på hur vi påverkar den lokala och den globala miljön genom vårt handlande,
- ha kunskaper om hur viktiga förändringar i samhället såsom industrialisering, urbanisering och globalisering av kommunikationer och handel har påverkat och påverkar landskapet och människans levnadsvillkor,
- kunna beskriva, jämföra och analysera områden genom att själv välja ut och göra kartor, bilder, texter och diagram.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet geografi gäller elevens kunskaper om och förmåga att arbeta med globen och kartan samt att dra slutsatser därifrån. Vidare skall elevens insikter i och förståelse av samspelet mellan människa och miljö bedömas. Detta avser hur människan använder och förändrar naturen och hur naturförhållandena ger möjligheter och begränsningar för människorna. Bedömningen skall avse såväl samspelet i olika delar av världen som sambanden mellan naturgivna och samhällliga processer.

I bedömningen skall vidare innefattas elevens insikter i hur platser och regioner länkas samman och varför skillnader och beroenden mellan regioner växer fram och förändras i olika delar av världen. Slutligen skall elevens kunskaper om geografiska förutsättningar och konsekvenser med avseende på resurstillgångar och resursanvändning bedömas. Hit räknas även förmågan att bedöma olika alternativ för resursanvändning.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven har goda kunskaper om världskartans utseende och hur den har utvecklats historiskt, har utökade namnkunskaper, hittar på globen och kan dra slutsatser om avstånd och lägesrelationer.

Eleven arbetar med atlasens specialkartor över natur och samhällen för att analysera förhållanden och samband och drar slutsatser om människors levnadsvillkor i olika områden.

Eleven förklarar hur människor lever och arbetar i skilda miljöer genom att göra jämförelser utifrån klimat, vegetation, naturresurser, ekonomi, politik och religion.

Eleven beskriver olika klimattyper samt olika händelseförlopp som bygger upp och bryter ner naturlandskapet. Eleven ser samband mellan mark, vatten och klimat vad gäller vegetation och odlingsmöjligheter och kan förklara hur människans olika åtgärder påverkar landskapets utseende.

Eleven beskriver och förklarar hur jordens resurser ger upphov till olika näringar och visar med exempel hur industrialisering, kommunikation och handel påverkar landskap och levnadsvillkor i olika områden och länkar samman platser och regioner.

Eleven har kunskaper om samband mellan befolkningstillväxt, urbanisering och användning av naturresurser samt reflekterar över konsekvenser av användning av alternativa resurser.

Eleven använder centrala geografiska begrepp och sammanställer och presenterar egna studier med hjälp av geografiskt material.

Hemkunskap

KURSPLAN

I det moderna samhället har hemmets och familjens karaktär förändrats bl.a. genom att både män och kvinnor förvärvsarbetar i hög utsträckning. Utbudet av varor och tjänster är stort och ställer krav på oss som konsumenter. För att kunna göra bra och ändamålsenliga val bland alla varor och tjänster krävs kunskaper om kvalitet och ekonomi och om de konsekvenser valen får för människan och miljön.

Ämnet hemkunskap skall ge praktiska och teoretiska kunskaper av betydelse för hälsa och livskvalitet. Det skall utveckla elevernas förmåga att analysera och lösa praktiska problem samt grundlägga en vana att reflektera över vilka konsekvenser våra vardagliga handlingar får för hälsa, ekonomi och miljö. Det innebär att eleverna skall få kunskap om att välja, köpa och laga mat, att sköta tvätt och vårda bostaden på ett hygieniskt, ekonomiskt och miljövänligt sätt och om hur man tar ett personligt ansvar för sitt eget vardagsliv. Det innebär också att medverka till att eleverna blir medvetna konsumenter.

Skolan skall verka för jämställdhet. Detta förutsätter att kvinnor och män ges lika möjligheter att delta i samhälls- och yrkesliv och att de tar ett gemensamt ansvar för hem och familj. I hemkunskapen får både flickor och pojkar erfarenheter av det praktiska arbetet i hushållet. Eleverna samarbetar och fördelar olika arbetsuppgifter i naturliga situationer av de slag de kommer att möta senare i livet.

Människors kunskaper om sambanden mellan livsstil, mat, hälsa och miljö har betydelse för folkhälsan och folkhushållet. Undervisningen i hemkunskap skall ge kunskap om dessa samband.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i hemkunskap sträva efter att eleven

- förstår sambandet mellan mat och hälsa,
- får insikt i den egna och andra kulturernas mattraditioner,
- kan välja livsmedel, planera, tillaga och servera måltider och därvid ta hänsyn till näringsinnehåll, kvalitet, smak och pris,
- får kunskaper för att planera för eget boende,
- lär sig vårda och ta ansvar för sin egen bostad och för den gemensamma närmiljön,
- utvecklar respekt för hushållning med resurser och får förståelse för hur den enskilda konsumentens och de enskilda hushållens beteende påverkar miljön både lokalt och globalt,
- anlägger ett miljömedvetet och ekonomiskt perspektiv på olika uppgifter inom hushållet,

- får ett både internationellt och historiskt perspektiv på människans bostäder,
- lär sig planera sin ekonomi utifrån sina egna och hushållets resurser och behov,
- kan söka, värdera och praktiskt använda sig av konsumentinformation samt känner till sina rättigheter och skyldigheter som konsument,
- frigör sig från traditionella uppfattningar om kvinnors och mäns uppgifter i hem och hushåll.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Hemkunskapens övergripande mål är hälsa och resurshushållning. Hälsa innebär enligt WHO:s definition "högsta möjliga välbefinnande för den enskilda individen, fysiskt, psykiskt och socialt". Begreppet hälsa inom hemkunskapen står för att eleven skall få förutsättningar för att må bra och fungera väl i sin närmiljö. Resurshushållning avser hushållning med såväl mänskliga och materiella resurser som naturresurser. Hemkunskapen anlägger en helhetssyn på konsumentens och hushållets ansvar för miljön.

Hemkunskapsämnet får sin karaktär genom att kopplingen mellan teori och praktik är naturlig och ger förutsättningar för problemlösning och ett kritiskt granskande förhållningssätt till handlingar och vanor i vardagslivet.

Inom ämnet hemkunskap skall både miljömässiga och ekonomiska aspekter på ämnet behandlas och såväl estetiska som skapande värden tas upp. Att använda olika sinnen, att se, känna, lukta och smaka, är väsentliga inslag i ämnet hemkunskap. Historisk anknytning ger perspektiv på hushållens traditioner och på förändringen i mat- och boendekultur.

Mat

Kunskapsområdet omfattar såväl praktiska som teoretiska kunskaper om matlagning och bakning samt val och hantering av livsmedel och användning av redskap. Vidare behandlas hur matvanor och måltider påverkar hälsa, arbetsförmåga, ekonomi, gemenskap och trivsel.

Mat och matvanor, samvaro och vardagsetetik är viktiga delar av kulturarvet. Genom internationella och historiska jämförelser kan matkulturens och umgängesformernas betydelse belysas ur olika aspekter och bidra till en ökad förståelse över kulturgränser.

Boende

Kunskapsområdet behandlar hemmets skötsel och utrustning. Detta omfattar ekonomiska, praktiska, miljömässiga och estetiska aspekter på bostadens planering samt praktiska och teoretiska kunskaper om rengöring och teknisk utrustning. Kunskap om olika material i möbler och inredning och deras skötsel ingår.

Bostaden ur hälsoperspektiv behandlas, liksom de olycksfallrisker som förekommer i hemmet. I undervisningen tas också upp de faktorer i hemmiljön som utgör risk för allergi och överkänslighetsbesvär.

Konsumentekonomi

Kunskapsområdet behandlar samband mellan kostnader och olika slags inköp och betalningsformer. Dessutom ingår frågor om konsumtion; konsumentinformation, konsumenträtt och konsumentpåverkan samt konsumtion ur resurshushållningssynpunkt.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- vara medveten om vad som ingår i en väl sammansatt måltid,
- kunna tillreda enklare måltider och tillsammans med andra duka trivsamt för en god måltidssamvaro,
- kunna välja och använda olika redskap för matberedning, tillagning och rengöring samt kunna läsa enkla recept och bruksanvisningar,
- kunna sortera avfall och kunna något om kompostering och återvinning,
- kunna jämföra priser och ta del av enkel konsumentinformation.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna klara sig själv i sin vardagssituation och kunna välja resurssnåla alternativ vid utförandet av allt arbete inom hemmet,
- kunna planera och värdera måltider, laga enklare maträtter och baka matbröd,
- veta hur man förvarar och tar tillvara livsmedel och behärska hushållets vanligaste tekniska hjälpmedel,
- kunna rengöra och vårda bostaden,
- kunna läsa och använda konsumentinformation, recept och bruksanvisningar samt kunna beräkna och värdera kostnader,
- ha kännedom om hur olycksfall i hemmet kan förebyggas.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Grunden för bedömningen av elevens kunskaper i hemkunskap är det praktiska utförandet av samt reflektionen över olika uppgifter i hushållet, främst ur perspektiven hälsa och resurshushållning. Elevens förmåga att analysera och värdera frågor om mat, boende och konsumentekonomi ur olika perspektiv samt medvetenhet om samband mellan livsstil, mat, hälsa och miljö skall också bedömas.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven använder sina kunskaper om mat, boende och konsumentekonomi vid såväl planering, genomförande som utvärdering av uppgifter i hushållet.

Eleven genomför olika uppgifter i hushållet i samarbete med andra på ett hygieniskt, ekonomiskt och miljövänligt sätt.

Eleven kan diskutera sambanden mellan kultur, livsstil och hälsa ur olika perspektiv.

Eleven jämför till exempel olika val av mat och sätt att vårda och planera bostaden ur hälso- och miljöperspektiv.

Eleven identifierar och löser problem i hushållet och visar därvid kreativitet vid hantering av oväntade situationer.

Eleven är medveten om konsumenters rättigheter och skyldigheter och kan finna, kritiskt granska och använda konsumentinformation vid val av varor och tjänster.

Hemspråk

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

Hemspråket är av betydelse för individens utveckling. Det är ett medel för kommunikation, för att utveckla människans identitet och hennes förmåga att inhämta kunskaper, men också nyckeln till det kulturella arvet.

Undervisningen i ämnet syftar till att elever med annat hemspråk än svenska skall utveckla sin förmåga att kommunicera skriftligt på sitt hemspråk. Ämnet skall medverka till att eleverna skall kunna utveckla och befästa sitt språk och kunna upprätthålla sina kontakter med föräldrar och släktingar i hemlandet.

Undervisningen skall främja elevernas utveckling till flerspråkiga individer med tillhörighet i två eller flera kulturer. Det är en viktig uppgift för skolan att skapa goda möjligheter för detta kulturmöte och att därigenom stödja eleverna i deras identitetsutveckling.

Tillämpningen av kursplanen skall vara flexibel och kunna anpassas till enskilda elevers förutsättningar och till olika elevgruppers språkförhållanden.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i hemspråk sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att uttrycka sig skriftligt på hemspråket,
- skaffar sig ord- och begreppsfrörråd inom olika ämnesområden,
- med behållning kan läsa och förstå texter av olika slag på hemspråket,
- vänjer sig vid att utnyttja bibliotekets möjligheter att ta fram litteratur, tidskrifter och tidningar på hemspråket och med anknytning till ursprungslandet,
- grundlägger goda läsvanor genom litteraturläsning och lär känna sitt kulturarv,
- tillägnar sig kunskaper om hemlandets historia, traditioner och samhällsliv samt kan göra jämförelser med svenska förhållanden,
- får en stärkt självkänsla och identitet och dubbel kulturtillhörighet.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Olika typer av litteratur och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två kulturer skall vara basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Språkutveckling innebär att eleverna med hjälp av språket kan uttrycka en allt komplexare förståelse, att de blir säkrare i att använda språket uttrycksfullt och tydligt i skrift och att deras förmåga att förstå och tillgodogöra sig litteratur successivt ökar.

Undervisningen skall inriktas på att eleverna berättar, redogör och uttrycker känslor, tankar och idéer i skrift. Utifrån egna erfarenheter bygger

de upp kunskap om hur språket fungerar. Centralt är att utveckla den egna uttrycksförmågan och förstå det andra uttrycker. Det innehåll som väljs skall ha anknytning till det övriga skolarbetet.

Hemspråksämnet har många anknytningar till svenska. De centrala kunskapsområdena, språkstudier med utgångspunkt i litteratur och kulturkunskap, är gemensamma.

Litteraturen och traditionen bär en stor del av det kulturella arvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Arbetet kring litteraturen genom samtal på teckenspråk, dramatiserande och skrivande hjälper eleverna att få svar på de frågor som uppkommer genom att de tillhör två kulturer.

Eleverna skall få möta litteraturen i myter, sagor och sägner, i dikter, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur.

Eleverna skall få kunskaper om sin kulturella bakgrund; traditioner, religion, historia, folk och land. Även de nutida samhällsförhållandena hör till de väsentliga kunskaperna. Olika inslag från den egna kulturkretsen är viktiga delar av kulturarvet.

Den kulturförmedlande undervisningen i hemspråk kan kompletteras med kulturorienterande inslag i ämnen som bild, hemkunskap, rörelse och drama och slöjd.

Genom att få kunskaper om kulturbakgrunden och den egna minoritetskulturen i Sverige kan eleverna jämföra olika kulturer. De kan då bättre förstå sin situation och också bidra till att öka förståelsen mellan olika kulturer och folk.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna skriva en kortare berättelse, brev eller redogörelse med eller utan stöd av bilder så att mottagaren förstår,
- kunna uttrycka känslor och tankar i skrift,
- känna till något om sin kulturs berättelser, traditioner och högtider,
- kunna läsa och förstå barn- och ungdomsböcker och faktatexter som är skrivna för barn och ungdom.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna skriva så tydligt, språkriktigt och uttrycksfullt att språket fungerar i de situationer som skrivandet avser,
- kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster i språket, speciellt i jämförelse med det svenska språket,
- kunna läsa och förstå skönlitteratur och saklitteratur anpassad för åldern samt vara bekant med den muntliga traditionen och känna till några centrala berättelser och författare ur den egna kulturkretsen,

- ha kunskaper om sitt folks historia, religion, kultur och livsvillkor och kunna jämföra med motsvarande svenska förhållanden.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i hemspråk gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar.

När det gäller elevens förmåga att skriva avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda hemspråket.

Vad beträffar elevens förmåga att förstå skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

När det gäller läsning läggs vid bedömningen särskild vikt vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig texter av varierande slag och att anpassa läsningen efter textens art.

Kunskaper om litteratur, traditioner, levnadssätt, historiska händelser och samhällstraditioner i hemlandet och medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till Sverige skall också vägas in i bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven gör jämförelser mellan sitt språk och svenskan och har goda kunskaper om de vanligaste strukturerna som är specifika för det egna språket.

Eleven uttrycker sig i skrift med relativt korrekt språkbruk och stavning i olika sammanhang.

Eleven läser lättläst, för åldern anpassad skönlitteratur, tidningsartiklar och saklitteratur, förstår och gör egna reflektioner utifrån det lästa samt relaterar det till egna erfarenheter. Eleven kan skriftligt referera och ge ett omdöme om det lästa.

Eleven har goda kunskaper om sin kulturs traditioner, historia, religion, folk och land samt känner till viktiga delar av sitt kulturarv, som sagor, myter och konst liksom några viktiga berättelser och författare ur den egna kulturen.

Eleven har kunskap om likheter och skillnader i levnadssätt och villkor mellan sin egen kultur och den svenska samt har god insikt om vad det kan innebära att leva i en minoritetskultur i Sverige.

Hemspråk

KURSPLAN

Modersmålet är av grundläggande betydelse för individens språk-, personlighets- och tankeutveckling. Det är ett medel för kommunikation, för att utveckla människans identitet och hennes förmåga att lära, men det är också nyckeln till det kulturella arvet och den egna kulturens litteratur.

Undervisningen i ämnet syftar till att elever med annat hemspråk än svenska utvecklar sitt språk så att de därigenom kan få en stark självkänsla och en klar uppfattning om sig själva och sin livssituation. Undervisningen skall främja deras utveckling till tvåspråkiga individer med dubbel kulturell identitet.

Kursplanen för hemspråk är utformad med hänsyn till att ämnet kan läsas dels inom utrymmet för elevens personliga val, dels som ett alternativ till B-språk. Tillämpningen av kursplanen skall vara flexibel och kunna anpassas till enskilda elevers studietid i ämnet och till olika elevgruppers språkförhållanden.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i hemspråk sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att förstå och uttrycka sig muntligt och skriftligt på hemspråket,
- med god behållning kan läsa och förstå skilda slag av texter på hemspråket,
- får kunskaper om språkets uppbyggnad för att kunna göra jämförelser mellan hemspråket och det svenska språket och därigenom utveckla sin tvåspråkighet,
- får kunskaper om historia, traditioner och samhällsliv i sin ursprungskultur och kan göra jämförelser med svenska förhållanden,
- får en starkt självkänsla och identitet och dubbel kulturtillhörighet samt får möjlighet till en förankring i sin minoritetskultur i Sverige,
- grundlägger goda läsvanor genom litteraturläsning, lär känna delar av sitt kulturarv och kan sätta sina läsupplevelser i relation till sig själv och sin egen situation,
- lär sig att använda hemspråket som medel för sin kunskapsutveckling och därigenom skaffar sig ett ord- och begreppsförråd inom olika områden.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Litteraturläsning, skrivande och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två kulturer skall vara basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Elevernas behov av att använda språket för att tänka och för att

bygga upp sin identitet skall vara en utgångspunkt. Det innehåll som väljs skall ha anknytning till det övriga skolarbetet och kunna komplettera studiehandledningen på hemspråket, när sådan ges.

Språkstudier med utgångspunkt i litteraturläsning och kulturkunskap är ämnets centrala kunskapsområden.

Språkkunskap och litteraturläsning

Goda språkfärdigheter får elever när de använder sitt språk i meningsfulla sammanhang och kring ett meningsfullt innehåll. Eleverna utvecklar sin språkförmåga genom att aktivt delta i samtal, gestalta, improvisera, berätta och redogöra inför andra, genom att läsa och förstå och genom att skriva för att uttrycka känslor, tankar och idéer. Utifrån egna erfarenheter bygger de upp kunskap om hur språket fungerar i samspelet mellan människor och får perspektiv på sin egen språkförmåga. Jämförelser mellan hemspråket och det svenska språket utvecklar förståelsen för språkens betydelse och uppbyggnad.

Litteraturen och den muntliga traditionen bär en stor del av det kulturella arvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Arbetet kring litteraturen genom samtal, skrivande och dramatisering hjälper eleverna att få svar på de frågor som uppkommer genom att de tillhör två kulturer. Eleverna skall få möta litteraturen i sagor och dikter, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur.

Kunskaper om kultur och samhälle

Eleverna skall få kunskaper om sin kulturella bakgrund: traditioner, religion, historia, folk och land. Även de nutida samhällsförhållandena hör till de väsentliga kunskaperna. Den egna kulturkretsens musik, sånger och visor, rim och ramsor är viktiga delar av kulturarvet. Genom att få kunskaper om kulturbakgrunden och om den egna minoritetskulturen i Sverige kan eleverna göra jämförelser mellan olika kulturer, bättre förstå sin situation och också bidra till att öka förståelsen mellan olika folk och kulturer.

Mål för undervisningen i hemspråk som läses inom ramen för elevernas personliga val

Vid slutet av det femte skolåret skall eleven

- kunna delta i samtal i grupp, kunna berätta om upplevelser och händelser samt kunna återge innehållet i berättelser,
- kunna läsa och förstå barn- och ungdomsböcker och faktatexter som är skrivna för barn och ungdom,
- kunna skriva kortare berättelser, brev eller redogörelser så att mottagaren kan förstå.

5

Vid slutet av det tionde skolåret skall eleven

10

- kunna delta aktivt i samtal och diskussioner samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår tydligt,
- kunna skriva så tydligt, språkriktigt och uttrycksfullt att språket fungerar i de situationer som skrivandet avser,
- kunna läsa och förstå skönlitteratur och saklitteratur anpassad för åldern,
- kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster i språket, speciellt i jämförelse med det svenska språket,
- känna till något om sin kulturs berättelser, sånger och musik, traditioner och högtider.

Mål för undervisningen i hemspråk som läses som alternativ till B-språk

Vid slutet av det tionde skolåret skall eleven

10

- kunna delta aktivt i samtal och diskussioner samt kunna redovisa ett arbete så att innehållet framgår tydligt,
- kunna skriva så tydligt, språkriktigt och uttrycksfullt att språket fungerar i de situationer som skrivandet avser,
- kunna läsa och förstå skönlitteratur och saklitteratur anpassad för åldern samt vara bekant med den muntliga traditionen och känna till några centrala berättelser och författare ur den egna kulturkretsen,
- kunna göra iakttagelser om och förstå grundläggande mönster och strukturer i språket samt förstå viktiga skillnader i förhållande till det svenska språket,
- ha kunskaper om sitt folks historia, religion, kultur och livsvillkor samt ha kännedom om den egna kulturens normer och värderingar och kunna jämföra med motsvarande svenska förhållanden.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet hemspråk gäller elevens förmåga att använda språket på ett allsidigt och nyanserat sätt för olika syften. Graden av ledighet, variation, språkbehandling och formell säkerhet i språkanvändningen är viktiga aspekter att beakta vid bedömningen, liksom elevens förmåga att ledigt kunna växla språk i tvåspråkiga situationer.

Elevens kunskaper i den egna kulturens historia, litteratur, värden, levnadssätt och samhällsförhållanden och insikter om likheter och skillnader jämfört med svenska villkor och förhållanden skall vägas in i bedömningen.

Andra bedömningsgrunder är medvetenhet om språkinläringens villkor liksom ansvar och självständighet i planering, genomförande och utvärdering av det egna språkliga arbetet.

Elevens insikt om hur språkinläring går till och förmåga att använda detta för att utveckla det egna språket skall bedömas. Självständighet och

ansvar i planering, genomförande och utvärdering av det egna språkliga arbetet är också en väsentlig aspekt.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven använder sitt språk i olika sammanhang, har ett ganska omfattande ordförråd och kan också uttrycka mer abstrakta tankegångar.

Eleven använder i samtal, diskussioner, eget berättande samt egna redovisningar ett ledigt, säkert och relativt korrekt språk med ganska liten språkblandning när det gäller ovanliga ord och företeelser.

Eleven växlar efter behov språk i tvåspråkiga sammanhang och översätter lättare texter från och till sitt språk.

Eleven gör jämförelser mellan sitt språk och svenskan och har goda kunskaper om de vanligaste strukturerna som är specifika för det egna språket.

Eleven uttrycker sig i skrift med relativt korrekt språkbruk och stavning i olika sammanhang.

Eleven läser lättläst, för åldern anpassad skönlitteratur, tidningsartiklar och saklitteratur, förstår och gör egna reflektioner utifrån det lästa samt relaterar det till egna erfarenheter. Eleven kan muntligt och skriftligt referera och ge ett omdöme om det lästa.

Eleven har goda kunskaper om sin kulturs traditioner, historia, religion, folk och land samt känner till viktiga delar av sitt kulturarv, som sagor, myter, sånger, musik och konst liksom några viktiga berättelser och författare ur den egna kulturen.

Eleven har kunskap om likheter och skillnader i levnadssätt och villkor mellan sin egen kultur och den svenska samt har god insikt om vad det kan innebära att leva i en minoritetskultur i Sverige.

Historia

KURSPLAN

Undervisningen i historia skall ge eleverna sådana kunskaper att de kan se sig själva och företeelser i nutiden som ett led i ett historiskt skeende. Den skall stimulera elevernas nyfikenhet och lust att utvidga sin omvärld i en tidsdimension och ge dem möjligheter att leva sig in i gångna tider och de förutsättningar som då funnits för människans liv och verksamhet. Undervisningen skall på det sättet utveckla elevernas historiemedvetande och ge dem ett historiskt perspektiv på tillvaron. De kunskaper som eleverna får om det förflutna skall bidra till en förståelse av nutiden.

Historieämnet innefattar en viktig del av den kultur som skolan skall föra vidare. Varje kulturkrets och generation definierar det kulturarv man vill överföra till nästa generation utifrån sin tids värderingar och bedömningar. Undervisningen i historia skall bidra till att eleverna tillägnar sig en kulturell identitet. Undervisningen skall lägga en grund för elevernas vilja att granska, påverka och utveckla samhället och kulturen. Historieämnet skall ge eleverna ett instrument för att utveckla förmågan till kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt.

Jämförelser med den historiska utvecklingen i andra länder bidrar till en förståelse både av den egna kulturkretsen och för att män, kvinnor och barn från andra delar av världen har en annan historisk bakgrund. Samtidigt som undervisningen visar vad som skiljer olika länders historiska bakgrund åt skall den göra tydligt vad som förenar över tiden och rummet.

Undervisningen i historia skall utveckla elevernas förmåga till kritisk analys av olika framställningar av det förgångna i massmedier och i propaganda. Genom detta skall eleverna få ökad förmåga att göra allsidiga bedömningar av skeenden och händelser utifrån sammanställningar av fakta och analyser av samband. Den skall också stimulera och utveckla elevernas berättarglädje och förmåga att göra framställningar i skrift och tal.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper om historiska strukturer, utvecklingslinjer och förändringsprocesser,
- tillägnar sig kunskaper om betydelsefulla historiska händelser, gestalter och epoker i Sverige, Norden och den övriga världen,
- får ett brett och djupt kunnande om det historiska kulturarvet i ett europeiskt perspektiv, med utgångspunkt i Sveriges och Nordens historia samt kunskaper om det historiska arv som människor från andra länder bär med sig,

- förvärvar en grundläggande historiesyn och ett historiemedvetande, som underlättar förståelsen för händelser och skeenden i nutiden och en beredskap inför framtiden,
- förstår bakgrunden till och kan se samband mellan och förklara historiska företeelser och skeenden,
- förstår att historiska företeelser och skeenden kan ses ur olika perspektiv och tolkas på olika sätt,
- utvecklar sin förmåga att använda historien som verktyg i förståelsen av studierna inom andra ämnen,
- blir medveten om att historiskt givna samhälls- och kulturformer är tidsbundna och att en gången tids människor skall bedömas utifrån sin tids villkor,
- förvärvar en förmåga att bedöma tillförlitlighet och värde hos olika typer av texter och källor,
- får insikt om den identitet som det historiska arvet ger,
- lär känna olika sätt att framställa historien i bild, musik och litteratur,
- utvecklar förmågan att själv skildra förlopp och händelser i skrift och tal.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Undervisningen i historia omfattar inslag av såväl politisk historia som ekonomisk och social historia samt kulturhistoria.

Särskild uppmärksamhet skall ägnas den svenska och nordiska kulturen, inklusive den samiska, det som format den personliga och kollektiva historiska identiteten. Undervisningen skall ge övergripande sammanhang och historisk bakgrund till de olika företeelser som eleverna möter i skolan och i samhället i övrigt.

Tid och historiemedvetande

Historieämnet är uppbyggt utifrån *tiden* och *historiemedvetandet* som överordnade begrepp. Genom att eleverna får kunskaper om huvuddragen i den historiska utvecklingen tillförs deras bild av omvärlden en tidsdimension. Kontinuitet, förändring och omvandling är viktiga i detta sammanhang.

Historia skapas varje dag i små som stora sammanhang. Det är väsentligt att historia också uppfattas som ett sätt att se tillvaron i ett tidsperspektiv och därmed också som ett verktyg i förståelsen av andra ämnen och områden. För att uppnå detta krävs en god grund av baskunskaper om årtal, epoker och omvälvande händelser. Ämnet skall göra eleverna medvetna om att de lever i tiden: då – nu – sedan. De har själva tillsammans med sin familj, sin släkt, sin hembygd, sitt land en historia. Kunskapen om detta ger dem förståelse för människor och livsvillkor under skilda epoker och därmed referensramar för förståelse av skeenden i nuet och förväntningar inför framtiden. Undervisningen i historia skall ge eleverna möjlighet till en djupare kulturell identitetsutveckling genom att den knyter ihop generationers erfarenheter.

Vi lever i en tid som präglas av uppfattningen att samhället ständigt utvecklas linjärt. Men historien känner också cykliska förlopp och stillastående. Det är viktigt att eleverna bibringas insikten att samhällsut-

vecklingen till sin karaktär är dynamisk och därför oförutsägbar, men också lika påverkbar för levande och framtida generationer som den var för gångna tiders människor.

Historien har präglats av insatser och skeenden, konflikter och spänningar som påverkat utvecklingen i olika avseenden; kulturellt, socialt, ekonomiskt och tekniskt. Det mångfacetterade i skeenden och händelser skall lyftas fram. Dit hör de sociala, ekonomiska och kulturella framstegen, men också konflikter, spänningar och maktförskjutningar inom och mellan länder. Inte minst i den moderna historien måste också de mörka och destruktiva sidorna, såsom exempelvis etniska och religiösa förföljelser, finnas med i undervisningen.

Undervisningen måste göra eleverna medvetna om att varje tid ser på historien utifrån sina erfarenheter och värderingar och att historiska källor måste studeras utifrån denna insikt.

Ett interkulturellt perspektiv kan belysa skillnader och likheter mellan olika kulturer. Den utgångspunkt som aktuella händelser i nutiden, i elevernas egen historia, i den egna hembygden och i det egna landet ger, skall reflekteras mot och berikas av det historiska arv som människor har som kommer från andra länder. Den kultur som etniska minoriteter i vårt eget land har eller som invandrarna har med sig skall tas till vara i undervisningen så att den främjar tolerans och vidsynthet och motverkar ett etnocentriskt synsätt.

Mängden av historiska fakta är näst intill oändlig. Ett väl genomtänkt urval och en struktur i baskunskaperna är en förutsättning för en meningsfull behandling av ämnet. Studierna får inte bli en fråga om att hinna få en yttlig kunskap om en så stor stoffmängd som möjligt, men ej heller nedslag utan struktur och sammanhang.

Historieundervisningen skall bygga på elevernas upptäckarglädje och lust att vidga kunskaperna om sin omvärld i tiden och rummet. Elevernas möjligheter att göra egna val när det gäller fördjupning och inriktning blir därför av stor betydelse. Detta kan eleverna göra t.ex. genom en fördjupad studie kring någon historisk företeelse, ett skeende eller en epok med dess idéer och synsätt.

Användning av t.ex. databaser, hembygds museer, tidningar och andra medier är en naturlig del av historieundervisningen. Eleverna får därmed tillfälle att stifta en viss bekantskap med historiska källor liksom att dokumentera, berätta om och beskriva historiska företeelser och händelser.

En gemensam referensram

Kunskaper om den egna historien, hembygdens historia och grunderna i den svenska och nordiska historien hör till det som alla elever skall få del av. Eleverna skall få kunskaper om betydelsefulla epoker, händelser och personer i den svenska och nordiska historien fram till i dag med tillbakablickar och jämförelser mot tidigare skeden. Sagor, sägner och sånger från Norden kan bidra med kunskap om hur människor levde förr.

Till en gemensam referensram hör skeden i svensk och nordisk historia som vikingatid, medeltid och svensk stormaktstid. Undervisningen skall också behandla den allmänna historien, särskilt den europeiska inklusive

antiken, och ge utblickar mot andra forntida kulturer och några viktiga utomeuropeiska kulturkretsar. Vår tids historia med dess folkmord, revolutioner, krig och fredssträvanden hör likaså till det som alla elever skall vara förtrogna med.

Kvinnornas, männens och barnens olika världar är viktiga teman i den sociala och ekonomiska historien som visar hur människor levde, arbetade och skapade förr. Institutionella förhållandens samband med historiska händelser, epokskiften och förlopp bör belysas. Till den referensram som bör vara gemensam för eleverna hör särskilt betydelsefulla händelser och förlopp som reformationen, de senaste seklernas revolutioner i olika länder och världsdelar, övergången från bonde- till industrisamhälle och folk-rörelsernas historia. Undervisningen får inte stanna vid de yttre händelserna utan måste ta upp hur de konkret påverkat människors vardag och liv. Alla elever skall få del av hur den historiska kartan sett ut i olika tider med folkvandringar, statsbildningar och handelsvägar etc.

Dåtid – nutid – framtid

Historieundervisningen ger en bakgrund till nutida politiska, kulturella, ekonomiska och sociala förhållanden och skeenden. Historien får en belysning utifrån nutida förhållanden liksom nutiden blir belyst av historien. Undervisningen handlar om vad som påverkat utvecklingen under skilda tidsepoker och om sambanden mellan olika faktorer. Varje tid betraktar företeelser i ljuset av den egna tidens erfarenheter, framtidsutsikter och förhållanden. Förskjutningar i perspektiven sker ständigt och stoffvalet i historia skall spegla dessa förskjutningar. Undervisningen sätter på så sätt in aktuella frågor i ett historiskt sammanhang. Så kan i en tid som vår behandlas även sådana centrala samhällsfrågor som miljöfrågor i ämnet historia. Avverkning av skogar under antiken med jordförstörelse som följd är ett exempel på händelser som givit effekter på miljön in i vår egen tid. Ett annat tydligt och aktuellt exempel är de omvälvande händelserna i Europa, främst Östeuropa, den historiska bakgrunden till och konsekvenserna av dessa förändringar.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- känna till hembygdens historia och kultur,
- känna till grunddragen i den äldre svenska och nordiska historien samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna redogöra för hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, idéer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige och Norden samt kunna jämföra med andra länder,
- känna till den historiska utvecklingen i några ledande världsmakter förr och nu,
- ha insikt i hur människor levde och försörjde sig i förindustriella samhällen och hur industrialiseringen och andra stora omvälvningar har förändrat människors livsvillkor,
- kunna identifiera och reflektera kring några olika händelser eller skeenden med betydelse för vår egen tid,
- vara medveten om att historiska händelser och förhållanden kan betraktas på olika sätt,
- kunna reflektera över hur information och propaganda har använts förr och används i dag som ett medel för påverkan.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet historia skall avse elevens utveckling av ett ökat och fördjupat historiemedvetande. En grund för bedömningen är elevens kunskap om grunddragen i de historiska förloppen, deras orsakssammanhang och komplexitet som en utgångspunkt för förståelse av nutiden.

En annan bedömningsgrund skall vara elevens förmåga att, utifrån historiska beskrivningar, reflektera över likheter och olikheter samt kontinuitet och förändring mellan skilda epoker. Elevens förmåga att observera samband mellan samhällsförändringar och människors livsvillkor är också en bedömningsgrund. Vidare skall elevens förmåga att kritiskt granska olika framställningar av historiska händelser och förlopp ingå i bedömningen.

Elevens förmåga att själv studera något historiskt material och förmåga att beskriva eller återge detta, skall också vägas in i bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven kan ge exempel på betydelsefulla historiska skeenden i några olika kulturer, däribland den svenska och nordiska, placera dem i tiden och beskriva några framträdande drag.

Eleven ger exempel på hur historiska skeenden påverkat nutida politiska, ekonomiska och sociala förhållanden.

Eleven beskriver och reflekterar över likheter och olikheter mellan människors livsvillkor idag och förhållanden för tidigare släktled. Eleven analyserar samband mellan samhällsförändringar och livsvillkoren för enskilda och grupper av människor.

Eleven beskriver och reflekterar över den historiska utvecklingen av några samhälleliga företeelser eller fenomen, som till exempel nationalstaten, familjen, relationen mellan könen eller förföljelse av oliktankande.

Eleven ger exempel på hur olika kulturer påverkat varandra i historisk tid, liksom hur sådan påverkan fortfarande sker.

Eleven reflekterar över historiska beskrivningar vad gäller tillförlitlighet och bakomliggande motiv samt relaterar dessa till alternativa beskrivningar.

Eleven sammanställer och presenterar en egen studie av historiskt material.

Idrott och hälsa

KURSPLAN

Idrott, friluftsliv och olika former av motion och rekreation har stor betydelse för folkhälsan. Därför är det viktigt att barn och ungdom får kunskap om hur den egna kroppen fungerar och hur man genom goda matvanor, regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan förbättra sitt fysiska och psykiska välbefinnande.

Vår kropp är byggd för rörelse. Dess vanor och olika funktioner anpassar sig till de krav som ställs på den. För det växande barnet är det därför viktigt att dess hemmiljö, skol- och fritidsmiljö ger möjligheter till motorisk och fysisk aktivitet och träning. Barnet måste få utveckla olika förmågor och funktioner av sensomotorisk och fysisk karaktär.

I ämnet idrott och hälsa får eleverna pröva och lära sig olika lekar, danser och idrottsgrenar. Dessutom får de möjlighet att ägna sig åt friluftsliv. De får en bred erfarenhet av olika aktiviteter och kan så småningom välja dem som passar dem bäst. De kan ta ansvar för sin egen fysiska träning och utveckla ett bestående intresse för motion, idrott och friluftsliv.

Undervisningen skall ta hänsyn till elevernas skilda förutsättningar och bidra till jämställdhet genom att beakta de könsskillnader som finns mellan flickor och pojkar när det gäller t.ex. fysisk förmåga, skaderisker, kroppsutfattning och förutsättningar i övrigt.

Ämnet har ett särskilt ansvar för de elever som har brister i sin fysiska eller motoriska förmåga eller andra svårigheter i samband med kropps-rörelse och friluftsliv.

Lekar, danser och idrott förekommer i likartade former över hela världen och utgör viktiga delar av barnens kultur i alla länder. Undervisningen i idrott och hälsa kan därför bidra till att stärka känslan av gemenskap mellan invandrabarn och svenska barn och utveckla förståelse och respekt för barnens olika bakgrund.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i idrott och hälsa sträva efter att eleven

- utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt utvecklar en positiv självbild,
- får förståelse och ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet och grundlägger goda vanor som kan leda till hälsa och välbefinnande,
- utvecklar sin rörelseförmåga och lust att röra sig samt stimuleras att i rytm och rörelse ge uttryck för fantasi, känslor och gemenskap,
- lär känna olika former av lekar, danser, idrottsaktiviteter och friluftsliv och får fördjupa kunskaperna i några av dessa,

- skaffar sig sådana kunskaper som gör det möjligt att se olika former av kroppsrörelse, mat, motion och idrott ur ett allmänt hälsoperspektiv men också ger förutsättningar för ett personligt ställningstagande,
- utvecklar förmågan att leka och idrotta på egen hand eller tillsammans med kamrater och ta ett växande ansvar för sin egen fysiska träning,
- kan organisera och leda en idrottsaktivitet,
- får inblick i idrottens historia och om lekar, danser och idrottsaktiviteter i andra kulturer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Genom undervisningen i ämnet skall eleverna få kunskaper och upplevelser som utvecklar dem och är betydelsefulla såväl under uppväxttiden som senare i livet. Ämnets rika innehåll av lek, dans och idrotts- och friluftskäktiviteter och möjligheterna att variera arbetssättet ger goda förutsättningar för detta. Undervisningen skall kännetecknas av lek och allsidig rörelse- och färdighetsträning samt präglas av ett utvecklingsperspektiv på barn och ungdom och en tydlig progression i valet av innehåll.

Undervisningen syftar till att alla elever, oavsett kön och fysiska eller andra förutsättningar, skall kunna delta och utvecklas på sina egna villkor.

Ämnet skall stimulera eleverna till lek och idrott på fritiden utan att vuxna deltar.

Rörelse, rytm och dans

Allsidiga rörelseaktiviteter som lek, dans och rytmik har stor betydelse för barnet under förskoleperioden och de tidiga skolåren. I lek och dans får de uppleva rörelsegärde och rytm. Som en följd av lek och kroppsrörelse ökar barnens förutsättningar att klara grov- och finmotoriska uppgifter. Rörelseaktiviteter kan ofta, i kombination med rytmövningar, rim och ramsor förstärka inläringen i andra ämnen.

Om lekbetonade aktiviteter har stor betydelse för yngre elever, är perioden just före puberteten särskilt gynnsam för inläring av mer utvecklade rörelse- och idrottsfärdigheter. Träningen av kondition, styrka och rörlighet blir betydelsefullare efter puberteten. I ämnet förekommer t.ex. gymnastik, bollspel och friidrott där inslag av träning och lagtävlingar på olika sätt kan förbereda och träna eleverna för målmedvetna satsningar, lagarbete och samverkan. Prestations- och tävlingsmoment måste dock användas med omdöme.

Natur och friluftsliv

Ämnet skall bidra till att väcka engagemang för och skapa medvetenhet om natur- och miljöfrågor. Genom regelbunden vistelse i naturen och genom friluftsverksamhet får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera intresset för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Undervisningen anknyter till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistas i och ta vara på naturen.

Livsstil, livsmiljö och hälsa

Idrott och hälsa skall ha en tydlig inriktning mot god hälsa och god miljö så att eleverna blir förtrogna med sambanden mellan livsstil, livsmiljö och hälsa för att skapa livskvalitet. För att söka förebygga arbetsskador och sjukdomar skall undervisningen i ämnet göra eleverna i vid bemärkelse kroppsmedvetna. Härigenom kan de bedöma vad som är bra och vad som är skadligt och kan förbättra sina egna förutsättningar för hälsa. Eleverna bör också få grundläggande utbildning i första hjälpen vid olycksfall.

Undervisningen i ämnet skall bidra till att eleverna får kunskaper om rörelseapparaten, dess funktion och träning och att de utvecklar förmågan att värdera olika fysiska aktiviteter. Härigenom får de uppleva hur kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra.

Undervisningen skall vidare bidra till att eleverna får en god kroppsuppfattning och därigenom större möjligheter att stå emot de idealbilder som sprids bl.a. i reklamen. Undervisningen i ämnet har ett särskilt ansvar för att också stimulera och engagera de barn som är fysiskt inaktiva på sin fritid.

De missförhållanden som förekommer såväl inom idrotten som i samhället i övrigt, t.ex. ätstörningar, doping, fusk och läktarvåld, är angelägna frågor som bör tas upp i undervisningen liksom andra etiska frågor i samband med idrott och friluftsliv.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- behärska grovmotoriska grundformer som att springa, hoppa, rulla, kasta och fånga samt med balans och kroppskontroll kunna utföra enkla danser och rörelseuppgifter till musik,
- ha erfarenhet av vanliga idrottsaktiviteter,
- kunna simma och hantera nödsituationer vid vatten,
- ha kännedom om lämplig klädsel och utrustning för friluftsliv under olika årstider,
- kunna orientera sig och hitta i närmiljön genom att använda enkla hjälpmedel,
- veta något om skaderisker och om hur skador kan förebyggas,
- kunna ge synpunkter på den egna arbetsmiljön i skolan.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- förstå sambandet mellan mat, motion och välbefinnande,
- kunna delta i lek, dans och idrott och utföra rörelseuppgifter genom härmning och improvisation,
- kunna göra egna enkla rörelseprogram till musik,
- vara förtrogen med några folkdanser och de vanligaste moderna danserna,

- ha kunskaper i de vanligaste idrottsgrenarna samt kunna organisera och leda en idrottsaktivitet,
- ha kunskaper om friluftsliv och vistelse i naturen, känna till allemansrätten och kunna orientera i okänd natur genom att använda olika hjälpmedel,
- kunna tillämpa kunskaper i ergonomi i vardagliga sammanhang.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet idrott och hälsa avser elevens kunskaper om hur den egna kroppen fungerar och hur man bland annat genom regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan bibehålla och förbättra sitt fysiska och psykiska välbefinnande. Det innebär att elevens kunskaper om vilka faktorer som påverkar den egna hälsan och hur dessa faktorer kan kontrolleras är en viktig bedömningsgrund, liksom elevens kunskap om hur han/hon på egen hand kan stärka och utveckla sin hälsa. I bedömningen ingår också elevens förmåga att använda kroppen för sammansatta och komplexa rörelsemönster på ett ändamålsenligt sätt, den bredd av fysiska aktiviteter som eleven behärskar samt förmågan att ta ansvar för den egna fysiska träningen och hälsan. Ytterligare en bedömningsgrund är elevens förmåga att utföra rörelser med kontroll och precision liksom att med hänsyn till rytm och estetik ge uttryck för känslor och stämningar. Förmågan att ta ansvar, leda och samarbeta med andra människor i fysiska aktiviteter skall också vägas in.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven förstår, med hjälp av kunskaper om kropp och rörelse, hur välbefinnandet och hälsan kan bibehållas och förbättras. Vidare tar eleven ansvar för sin egen träning och hälsa genom någon eller några former av fysisk aktivitet.

Eleven har kännedom om den egna kroppens möjligheter och behov samt hur skador kan förebyggas och undvikas i vardagliga situationer. Eleven komponerar och genomför ett funktionellt uppvärmningsprogram.

Eleven deltar aktivt i olika fysiska inom- och utomhusaktiviteter med ett ändamålsenligt rörelsemönster. Elevens kunskaper gäller såväl bredden av aktiviteter som fördjupade kunskaper inom något område. I bredden av aktiviteter ingår utomhusaktiviteter som är förknippade med olika årstider och utgör en del av kulturarvet.

Eleven bidrar till att gruppen självständigt kan leka och spela samt till att konflikter och problem kan lösas inom gruppen på ett konstruktivt sätt.

Eleven visar under vistelse i naturen hur man betar sig utan att störa eller förstöra och hur man klär sig i olika väder. Eleven kan orientera i okänd mark.

Matematik

KURSPLAN

Grundskolan har till uppgift att ge eleverna sådana kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna fatta välgrundade beslut i vardagslivets många valsituationer, för att kunna tolka och använda det ökande flödet av information och för att kunna följa och delta i beslutsprocesser i samhället. Utbildningen skall utformas så att eleverna förstår värdet av att behärska grundläggande matematik och får tilltro till sin förmåga att lära sig och använda matematik. Den skall ge en god grund för studier i andra ämnen, fortsatt utbildning och lärande.

Utbildningen i matematik skall utveckla elevernas problemlösningsförmåga. Många problem kan lösas i direkt anslutning till konkreta situationer utan att man behöver använda matematikens språk, symboler eller uttrycksformer. Andra problem behöver lyftas ut ur sitt sammanhang, ges en matematisk tolkning och lösas med hjälp av matematiska begrepp och metoder. Resultaten kan sedan tolkas och värderas i förhållande till det ursprungliga sammanhanget. Problem kan också vara relaterade till matematik som saknar direkt samband med den konkreta verkligheten.

De flesta matematiska begrepp och metoder som används i vårt vardagsliv har varit i bruk i många hundra år. Detta har bidragit till att många människor felaktigt uppfattar matematik som ett färdigutvecklat ämne. Mot denna bakgrund är det viktigt att utbildningen ger eleverna en grundläggande insikt i ämnets historiska utveckling samt i dess karaktär, betydelse och roll i vårt samhälle.

Informationsteknologin och spridningen av kraftfulla miniräknare och datorer har vidgat våra möjligheter att snabbt få bättre underlag för att fatta beslut. Användningen av denna teknologi ställer nya krav på matematik-kunskaper. Det är skolans uppgift att lägga grunden till sådana kunskaper.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i matematik sträva efter att eleven

- får tilltro till det egna tänkandet och den egna förmågan att lära sig matematik och använda matematik i olika situationer,
- inser att matematiken har spelat och spelar en viktig roll i olika kulturer och verksamheter och får kännedom om historiska sammanhang, där viktiga begrepp och metoder inom matematiken utvecklats och använts,
- förstår och kan använda grundläggande matematiska begrepp och metoder,
- inser värdet av och kan använda matematikens språk, symboler och uttrycksformer,

- förstår och kan använda logiska resonemang, dra slutsatser och generalisera samt muntligt och skriftligt förklara och argumentera för sitt tänkande,
- förstår och kan formulera och lösa problem med hjälp av matematik samt tolka och värdera lösningarna i förhållande till den ursprungliga problemsituationen,
- kan ställa upp och använda enkla matematiska modeller samt kritiskt granska modellernas förutsättningar, begränsningar och användning,
- kan med förtrogenhet och omdöme utnyttja miniräknarens och datorns möjligheter.

Detta förutsätter att eleven utvecklar goda kunskaper och färdigheter i aritmetik, geometri, statistik och algebra samt får grundläggande insikter i begreppen sannolikhet och funktion. Strävan skall vara att eleven utvecklar sin tal- och rumsuppfattning samt förstår och kan använda

- grundläggande talbegrepp och räkning med reella tal, närmevärden, proportionalitet och procent,
- olika metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma storleken av viktiga storheter,
- grundläggande geometriska begrepp, egenskaper, relationer och satsar,
- grundläggande statistiska begrepp och metoder för att samla in och hantera data och för att beskriva och jämföra viktiga egenskaper hos statistisk information,
- grundläggande algebraiska begrepp, uttryck, formler, transformationer, ekvationer, olikheter och system av ekvationer som verktyg vid problemlösning och vid beskrivningar av olika fenomen,
- grundläggande egenskaper hos viktiga funktioner och motsvarande grafer,
- begreppet sannolikhet i konkreta slumpsituationer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Matematik, som är en av våra allra äldsta vetenskaper, studerar begrepp med väldefinierade egenskaper. Den utgår från begreppen tal och rum och har i stor utsträckning inspirerats av naturvetenskaperna. All matematik innehåller någon form av abstraktion. Likheter mellan olika företeelser observeras och dessa beskrivs med matematiska objekt. Redan ett naturligt tal är en sådan abstraktion. Tillämpningar av matematik i vardagsliv, samhällsliv och vetenskaplig verksamhet ger formuleringar av problem i matematiska modeller vilka studeras med matematiska metoder. Resultatens värde beror på hur väl modellen beskriver problemet.

De senaste årens utveckling av kraftfulla datorer har gjort det möjligt att tillämpa allt mera precisa matematiska modeller och metoder i verksamheter där de tidigare inte varit praktiskt användbara. Detta har också lett till utveckling av nya forskningsfält i matematik som i sin tur lett till nya tillämpningar.

Matematik är en levande mänsklig konstruktion och en kreativ och undersökande aktivitet som omfattar skapande, utforskande verksamhet och intuition. Undervisningen i matematik skall ge eleverna möjlighet att utöva

och kommunicera matematik i meningsfulla och relevanta situationer i ett aktivt och öppet sökande efter förståelse, nya insikter och lösningar på olika problem.

Matematik har nära samband med undervisningen i andra ämnen. Eleverna hämtar erfarenheter från omvärlden, som ger dem underlag för att utvidga sitt matematiska vetande. Begrepp och metoder hämtade från matematik behövs för att nå mål i andra ämnen. Undervisningen i matematik skall främja elevernas allsidiga utveckling och särskild uppmärksamhet skall ges elever som kan behöva särskilt stöd och längre tid för att upptäcka och lära viktiga begrepp, metoder och samband.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna hantera situationer och lösa konkreta problem i elevens närmiljö,
- ha en grundläggande taluppfattning som omfattar naturliga tal och enkla tal i bråk- och decimalform,
- kunna förstå och använda begreppen addition, subtraktion, multiplikation och division samt kunna upptäcka talmönster och bestämma obekanta tal i enkla formler,
- ha grundläggande färdigheter i att räkna med naturliga tal – i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,
- ha en grundläggande rumsuppfattning och kunna känna igen och beskriva grundläggande egenskaper hos geometriska figurer och mönster,
- kunna jämföra, uppskatta och mäta längder, areor, volymer, vinklar och massor,
- kunna använda skala för att tolka ritningar och kartor,
- kunna ange tid och bestämma tidsskillnader,
- kunna avläsa och tolka data givna i tabeller och diagram samt kunna använda några elementära lägesmått.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna hantera situationer och lösa problem som vanligen förekommer i hem och samhälle och som behövs som grund i fortsatt utbildning,
- ha fördjupat och vidgat sin taluppfattning till att omfatta hela tal och rationella tal i bråk- och decimalform,
- ha goda färdigheter i överslagsräkning och räkning med naturliga tal, tal i decimalform, samt med procent och proportionalitet – i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,

- kunna använda metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma längder, areor, volymer, vinklar, massor, tidpunkter och tidsskillnader,
- kunna känna igen, avbilda och beskriva viktiga egenskaper hos vanliga geometriska objekt samt tolka och använda ritningar och kartor,
- kunna tolka, sammanställa, analysera och värdera data i tabeller och diagram,
- kunna använda begreppet sannolikhet i enkla slumpsituationer,
- kunna ställa upp och använda enkla formler och ekvationer vid problemlösning,
- kunna tolka och använda grafer till funktioner som beskriver verkliga förhållanden och händelser.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i ämnet matematik gäller följande kvaliteter:

Förmågan att använda, utveckla och uttrycka kunskaper i matematik

Bedömningen avser elevens förmåga att använda och utveckla sitt matematiska kunskaper för att tolka och hantera olika slag av uppgifter och situationer som förekommer i skola och samhälle, till exempel förmågan att upptäcka mönster och samband, föreslå lösningar, göra överslag, reflektera över och tolka sina resultat samt bedöma deras rimlighet. Självständighet och kreativitet är viktiga bedömningsgrunder liksom klarhet, noggrannhet och färdighet. En viktig aspekt av kunskaper är elevens förmåga att uttrycka sina tankar muntligt och skriftligt med hjälp av det matematiska symbolspråket och med stöd av konkret material och bilder.

Förmågan att följa, förstå och pröva matematiska resonemang

Bedömningen avser elevens förmåga att ta del av och använda information i såväl muntlig som skriftlig form, till exempel förmågan att lyssna till, följa och pröva andras förklaringar och argument. Vidare uppmärksammas elevens förmåga att självständigt och kritiskt ta ställning till matematiskt grundade beskrivningar och lösningar på problem som förekommer i olika sammanhang i skola och samhälle.

Förmågan att reflektera över matematikens betydelse för kultur- och samhällsliv

Bedömningen avser elevens insikter i och känsla för matematikens värde och begränsningar som verktyg och hjälpmedel i andra skolämnen, i vardagsliv och samhällsliv och vid kommunikation mellan människor. Den avser också elevens kunskaper om matematikens betydelse i ett historiskt perspektiv.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven formulerar och löser problem

Eleven har en sådan förtrogenhet med de matematiska begrepp och metoder som beskrivs i kursplanen att eleven kan använda dem för att formulera och lösa problem. Eleven visar säkerhet i sitt problemlösningsarbete och kan använda och jämföra olika metoder och tillvägagångssätt. Eleven kan skilja generella metoder och lösningar från sådana som endast gäller i specifika situationer eller sammanhang. Eleven kan också skilja gissningar och antaganden från det vi vet eller har möjlighet att kontrollera.

Eleven kan följa, förstå och kommunicera matematiska idéer och resonemang

Eleven kan ta del av argument och utifrån dessa framföra egna matematiskt grundade idéer. Eleven kan föra ett logiskt resonemang och använder då ord, bilder och matematiska konventioner på ett sådant sätt att det är möjligt att följa, förstå och pröva de tankar som kommer till uttryck.

Eleven kan använda matematik för att fatta välgrundade beslut i vardagen

Eleven kan göra matematiska tolkningar av vardagliga händelser eller situationer och kritiskt bedöma deras rimlighet. Detta kan till exempel ta sig uttryck i att eleven ser statistiska samband eller funktions samband mellan olika företeelser, uppskattar storheter och gör överslagsberäkningar eller använder sig av matematiska metoder för att kontrollera sina slutsatser och resultat.

Eleven kan reflektera över matematikens betydelse för individ och samhälle

Eleven kan ge exempel på när och i vilka sammanhang matematiska begrepp och metoder har utvecklats och använts genom historien och vilken betydelse de har i vår tid inom några olika områden.

Musik

KURSPLAN

Musiken är djupt förankrad i individen och samhället. Musikens rika och varierande former och traditioner har i alla tider haft en stor social och kulturell betydelse för människor. Nutidens musikliv präglas i hög grad av den internationella ungdomskulturen som också utgör en väsentlig del av barns och ungdomars musikaliska identitet. Musikens ökande mångfald, medieteknikens utveckling och förändringarna i villkoren för musikproduktionen förändrar snabbt den musikaliska bildningsstrukturen.

Musikämnet i skolan skall på olika sätt spegla såväl det nutida musiklivet i samhället som det historiska musikaliska kulturarvet. Genom sin kulturbärande och kulturskapande roll kan musikundervisningen befrämja den kulturella miljön i skolan och den musikaliska bildningen i samhället.

Musikundervisningen syftar till att tillvarata elevernas musikintresse och behov av musik och utveckla en god musikalisk allmänbildning. Eleverna skall få sådana kunskaper att de kan orientera sig i ett mycket stort informationsflöde på musik- och kulturområdet. Utvecklingen av elevernas kunskaper om musik skall bidra till deras personliga och sociala utveckling samt leda till ett glädjerikt förhållande till musik.

Elevernas allsidiga musikaliska utveckling skall ses som ett led i att stärka de kulturella och humanistiska värdena i det framtida samhället. Musikundervisningen skall ta sin utgångspunkt i såväl den nationella som den internationella musikkulturen. Utvecklingen av elevernas förmåga att se sammanhang och förstå musikens innebörder samt att skapa musik efter egna föreställningar är en fråga om kulturell yttrandefrihet och ger verktyg för såväl etiska som estetiska ställningstaganden. Varje elev som lämnar grundskolan bör ha uppnått sådana kunskaper i musik som ger förutsättning för ett aktivt deltagande i samhällets musik- och kulturliv.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i musik sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper i sång, spel, dans och rörelse som grund för en musikalisk allmänbildning samt blir förtrogen med en repertoar såväl från svensk tradition som från andra kulturer och genrer för att kunna delta i skolans och samhällets musikliv,
- utvecklar sin förmåga till aktivt musiklyssnande genom att lära sig analysera, kritiskt granska och tolka musikens innehåll och kulturella betydelser och därmed fördjupa musikupplevelserna och öka förtrogenheten med olika konstnärliga och estetiska uttryck,

- lär sig förstå och använda musikaliska begrepp och sammanhang, blir förtrogen med musikens uppbyggnad, varierande former och uttryck samt dess funktioner och villkor i olika miljöer, kulturer och historiska tider,
- utvecklar sin musikaliska förmåga, kreativitet och lust att använda musik för att kunna skapa, uttrycka och förmedla egna musikaliska tankar och känslor även i samverkan med andra uttrycksformer som bild, rörelse, drama eller media.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Musikämnets struktur och perspektiv utgår från relationen musik, människa och samhälle. Centrala begrepp för elevernas musikaliska kunskapsutveckling är musicerande, musiklyssnande, musikkunnande och musikskapande.

Musikämnets kunskapskällor finns dels i det samlade musikaliska kulturarvet, dels i den nya musik som växer fram i takt med medieteknikens, informationssamhällets och kulturlivets utveckling. Genom medieteknikens inträde i skolan kan musikämnets historiska, mångkulturella och internationella aspekter belysas.

Kunskaper i musik kan konkret innebära att man kan spela ett instrument, sjunga eller dansa. Det kan vara att veta något om musik, t.ex. musikhistoria eller musikstilar och artister. Det kan innebära att tolka och förstå musikens innehåll och estetiska uttryck. Det kan vara att genom praktiskt musicerande, musiklyssning eller musikskapande ha fått en förtrogenhet med olika musikformer eller att kritiskt kunna granska olika musikföreteelser. Det kan innebära att återge andras musik, kunna improvisera eller skapa musik efter sina egna musikaliska föreställningar och uttrycksbehov. Musikämnets mångfacetterade och dynamiska kunskapsstruktur skapar ett brett underlag för elevens musikaliska utveckling.

En allsidig kunskapsutveckling i musik innebär att eleverna utvecklar ett musikaliskt språk och en förmåga att reflektera över sina erfarenheter och upplevelser av musik när de musicerar, lyssnar eller skapar musik. I det framväxande kunskaps- och informationssamhället bör kunskaper i musik betraktas i ett vidare perspektiv där de kommunikativa, kreativa och estetiska dimensionerna i musiken också ses som verktyg för att uttrycka sig och bättre förstå sin omvärld. Att musicera, sjunga och spela ett instrument kan ses som intellektuella och konstnärliga redskap för att uttrycka sina kunskaper.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- kunna delta i unison sång och enkel flerstämmig sång, ha elementära kunskaper i spel på något instrument, ha grundläggande förmåga att kombinera musik och rörelse samt kunna tillämpa dessa kunskaper i gemensamt musicerande,

- kunna lyssna aktivt till musik, föra enkla samtal kring den musik man lyssnat på samt ge uttryck för egna synpunkter på musik,
- ha tillägnat sig en grundrepertoar av sånger, melodier och danslekar som anknyter till skola och samhälle och är förankrad i elevens vardag och musikintresse,
- förstå begrepp som rytm, melodi och ackord samt kunna omsätta dessa i enkla musikaliska övningar och elementära former av eget skapande och improvisation.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna delta aktivt i sång, spel på instrument samt dans och rörelse,
- kunna lyssna aktivt till musik, reflektera över sina erfarenheter och upplevelser av musik samt kunna diskutera och ta ställning till olika slags musik,
- känna till viktiga delar av vårt musikaliska kulturarv samt kunna identifiera olika musikstilar, musikaliska uttrycksformer och traditioner i skilda kulturer, miljöer och tider,
- ha tillägnat sig ett kreativt förhållningssätt till musik och kunna omsätta sina musikaliska grundkunskaper i enkla former av eget skapande och improvisation.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Musikaliska kunskaper utvecklas i ett samspel mellan att utöva musik, att höra musik, att förstå musik och att göra musik. Bedömningen gäller dels detta musikaliska kunnande som en helhet och dels de olika aspekterna av detta kunnande: musicerande, musiklyssnande, musikkunnande och musikskapande.

I *musicerande* är det såväl utövandet i sig som elevens förmåga till samspel och kommunikation med andra i musicerandet som utgör bedömningsgrunden. När det gäller *musiklyssnande* gäller det förmågan att ta in, uppleva och uppfatta nyanser avseende musikens såväl formmässiga som innehållsmässiga dimensioner. Vidare skall elevens förmåga att känna igen, tolka och reflektera över musik ligga till grund för bedömningen.

Musikkunnandet omfattar kunnande om musikaliska grundbegrepp samt viktiga musikaliska uttrycksformer och traditioner. Slutligen skall, vad gäller elevernas *musikskapande*, förmågan att uttrycka egna musikaliska tankar och idéer bedömas. En viktig aspekt är härvidlag ett kreativt förhållningssätt till det musikaliska materialet.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven har sådana kunskaper i sång, spel på något melodi-, ackord- eller rytminstrument samt i dans och rörelse, att eleven kan delta aktivt i och följa med i det musikaliska skeendet, är lyhörd i samspel med andra och därigenom kan kommunicera och framträda med musik i någon form.

Eleven lyssnar aktivt till musik och gör egna reflektioner utifrån sitt lyssnande. Detta innebär att eleven känner igen och kan diskutera musik från skilda delar av världen, kan känna igen och särskilja några olika instrument och musikstilar samt kan se musikens roll både i vårt nutida mediasamhälle och i olika tider och kulturer.

Eleven förstår och använder sig av musikaliska grundbegrepp som puls, rytm, melodi och ackord, kan använda sig av musikaliska symboler vid sång och spel samt har en grundrepertoar av sånger och danser från såväl den svenska som andra länders musikkulturer.

Eleven finner musikaliska former och uttryck för sina idéer och tankar. Det kan till exempel vara att eleven gör musik till text, dikt eller rörelser, gör en musik- eller ljudkomposition eller improviserar över något musikaliskt tema.

Rörelse och drama

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

Olika kroppsliga uttrycksformer såsom dans, rörelse och dramatisk gestaltning har i alla tider haft stor social och kulturell betydelse för människor. Idag finns en ökande mångfald i kulturutbudet. Medietekniken bidrar med sin snabba utveckling. Rörelse och drama kan genom sin kulturbärande och kulturskapande roll främja den kulturella miljön i skolan och den kulturella bildningen i samhället.

Rörelse och drama fyller samma funktion för de döva och hörselskadade eleverna som musik för de hörande. Det innebär att undervisningen i rörelse och drama skall spegla kulturlivet och ge de döva och hörselskadade eleverna kunskaper om viktiga delar av samhällets kultur. Begreppet kultur innefattar också dövas kultur, som bör ägnas stor uppmärksamhet.

Undervisningen i rörelse och drama syftar till att ta till vara elevernas intresse för rörelse, mim, drama och dans utifrån vars och ens individuella förutsättningar. Den skall också främja gemenskapen och glädjen i att uttrycka sig på olika sätt tillsammans. Undervisningen skall ge eleverna möjlighet att lära sig att tolka och analysera de olika uttryckssätten. Utvecklingen av kunskaper i ämnet bidrar till elevernas personliga och sociala utveckling samt till ett glädjerikt förhållande till olika kulturformer. Elevernas allsidiga utveckling skall ses som ett led i att stärka de kulturella och humanistiska värdena i det framtida samhället. Utvecklingen av elevernas förmåga att se sammanhang och innebörder samt att skapa kroppsliga uttryck för egna tankar och idéer är en fråga om kulturell yttrandefrihet och ger verktyg för såväl etiska som estetiska ställningstaganden. Varje elev som lämnar specialskolan bör ha uppnått kunskaper som ger förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällets kulturliv, i vilket dövas kultur ingår.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i rörelse och drama sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper och får erfarenheter i rörelse, mim, drama och dans som grund för en kulturell allmänbildning samt blir förtrogen med en repertoar från dövtradition och svensk tradition samt från andra kulturer och genrer för att kunna delta i skolans och samhällets kulturliv,
- utvecklar sin förmåga att analysera, kritiskt granska olika kulturformer och tolka dess innehåll och kulturella betydelse och därmed fördjupa upplevelserna av olika konstnärliga och estetiska uttryck,
- lär sig förstå och använda kulturella begrepp och uttryck samt dess funktioner och villkor i olika miljöer och tider,

- utvecklar sin förmåga, kreativitet och lust att använda rörelse, mim, drama och dans för att kunna skapa, uttrycka och förmedla egna tankar och känslor, även i samverkan med andra uttrycksformer som bild eller media.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Ämnet rörelse och drama utgår från relationen uttryck, människa och samhälle. Centralt för elevernas kunskapsutveckling är att kommunicera med sin omgivning genom att skapa och delta i rörelse, mim, drama och dans. Ämnets kunskapskällor finns dels i kulturarvet, dels i det nya som växer fram i takt med medieteknikens, informationssamhällets och kulturlivets utveckling. Genom medieteknikens inträde i skolan kan ämnets historiska, mångkulturella och internationella aspekter belysas.

Begreppet rörelse kan konkret innebära rytmik, dans, rörelsekomposition, poesi, lekar som befrämjar kropps- och rumsuppfattning och rytmiska lekar med tecken. Musiken – på dövas och hörselskadades villkor – har sin plats i ämnet, främst som en vibrationsupplevelse.

Kunskaper i ämnet kan också vara att veta något om stilar och artister. Det kan innebära att tolka och förstå rörelsens, mimens, dramats och dansens innehåll och estetiska uttryck. Det kan vara att genom praktiskt skapande eller betraktande ha fått en förtrogenhet med olika former eller att kritiskt kunna återge andras stycken, kunna improvisera eller skapa efter sina egna föreställningar och uttrycksbehov. Ämnets mångfacetterade och dynamiska kunskapsstruktur skapar ett brett underlag för elevens utveckling i rörelse, mim, drama och dans och man kan med fördel arbeta i ett helhetsperspektiv med olika teman.

En allsidig kunskapsutveckling i rörelse och drama innebär att eleverna utvecklar ett uttryckssätt och en förmåga att reflektera över egna och andras erfarenheter och upplevelser när de betraktar någon av dessa uttrycksformer eller själva deltar. I det framväxande kunskaps- och mediasamhället bör kunskaper i rörelse och drama betraktas i ett vidare perspektiv, där man tar till vara ämnets kommunikativa, kreativa och estetiska dimensioner. Rörelse och drama kan bli ett verktyg för att uttrycka sig och bättre förstå sin omvärld och ett intellektuellt och konstnärligt redskap för att uttrycka sina kunskaper.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av femte skolåret

5

Eleven skall

- aktivt kunna utföra rörelsekompositioner både i grupp och individuellt,
- kunna förstå begreppet rytm och omsätta denna kunskap i enkla rytmövningar och improvisationer,
- kunna delta i vanligt förekommande dans- och grupplekar som anknyter till skola och samhälle.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av tionde skolåret

Eleven skall

- kunna använda sin kropp för att uttrycka känslor och tankar i mimisk och dramatisk form och som dans, både i färdiga kompositioner och genom improvisation,
- kunna också i språklig form beskriva egna erfarenheter och upplevelser som uttryckts mimiskt eller dramatiskt,
- känna till viktiga begrepp och uttryck inom olika kulturformer samt några framträdande verk och utövare inom dans och drama,

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen utgår från rörelsens, mimens, dramats och dansens historiska, mångkulturella och internationella karaktär samt dess anknytning till ungdomskulturen och mediasamhällets utveckling.

Bedömningen av elevens kunskaper inom ämnet rörelse och drama skall ske på ett allsidigt sätt och ta hänsyn till elevens hela utveckling, också de personlighetsutvecklande och sociala aspekterna. Den skall ske utifrån tre centrala begrepp – självständigt skapande, kritiskt granskande och kulturell allmänbildning.

Självständigt skapande omfattar färdigheter i rörelse, mim, drama och dans och förmåga att i rörelse och drama uttrycka egna känslor och tankar. Kritiskt granskande avser förmågan att analysera och tolka olika kulturformer och dess innehåll och betydelse. Kulturell allmänbildning innebär att eleven har förtrogenhet med olika kulturella begrepp och uttryck och förstår att uppskatta kulturella värden.

Dövas kultur bör uppmärksammas vid bedömningen. Däri ingår bland annat dövas sätt att rytmiskt framställa dikter och sånger, samt att genom mim, drama och dans gestalta olika teman.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven skapar kompositioner och kan improvisera på ett medvetet sätt, vilket visar sig i att eleven har en idé om vad han eller hon vill uttrycka och finner en ändamålsenlig form att uttrycka den.

Eleven reflekterar över egna erfarenheter och upplevelser av mimiska eller dramatiska uttryck.

Eleven är förtrogen med och utövar danser från olika tider och kulturer.

Eleven förstår och kan använda begrepp och uttryck inom olika kulturformer samt är förtrogen med några framträdande verk och känner till utövare inom dans, drama eller mim.

Religionskunskap

KURSPLAN

Till skolans uppgifter hör att ge eleverna möjlighet att skaffa sig kunskaper om och stimulera till reflektioner kring olika religioner och livsåskådningar som en grund för varje elevs eget ställningstagande. Religionskunskapen skall vidga och fördjupa elevernas erfarenhets- och begreppsvärld, ge dem möjligheter att reflektera över religiösa, moraliska och etiska frågor samt rusta dem inför ansvaret som medmänniskor och samhällsmedlemmar. Eleverna skall utveckla respekt för varje människas rätt att ha sin egen livsåskådning.

Att bearbeta existentiella frågor och trosfrågor och att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig utvecklingsprocess. Varje människa behöver reflektera över sådana frågor och skaffa sig de redskap i form av traditioner, språk och symboler som behövs för att söka en mening i de situationer som man ställs inför i livet.

Alla elever har rätt att få en saklig och allsidig undervisning om religioner och livsåskådningar. Undervisningen i religionskunskap syftar såväl till att öka elevernas kunskaper om religioner och livsåskådningar som till att ge dem möjlighet att arbeta med egna reflektioner och frågor kring existentiella och etiska problem. Undervisningen skall främja en öppen diskussion kring frågor om tros- och livsåskådning och bidra till att möten med människor från olika traditioner och kulturer sker med respekt för vars och ens egenart.

Undervisningen skall ge eleverna faktiska kunskaper om olika trosriktningar och utveckla deras känsla för tolerans. Jämförelser mellan religioner ger viktiga bidrag till interkulturell förståelse.

För att eleverna skall kunna tillgodogöra sig och förstå mycket av innehåll och uttryck i svensk och västerländsk konst, musik, litteratur, historia och samhällsutveckling är det nödvändigt med kunskaper om kristen tro och om den etik som förvaltats av den kristna traditionen.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

- reflekterar över, utvecklar och fördjupar sina kunskaper om religiösa, etiska och existentiella frågor som en grund för ett eget ställningstagande,
- fördjupar sina kunskaper om kristendomen och de övriga stora världsreligionerna och om religiösa föreställningar från andra religioner i vår egen tid och i historisk tid samt om icke-religiösa livsåskådningar,
- förstår hur det svenska samhället har påverkats av Bibeln och kristen tro,

- fördjupar sin förståelse och respekt för andra människors ställningstaganden i religiösa och etiska frågor och tar avstånd från att människor utsätts för förtryck för sin religions eller livsåskådningsskull,
- inser värdet av grundläggande etiska principer och kan reflektera över religiösa eller andra livsåskådningssmässiga skäl för värden som sanning, rätt och människovärde.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Tro och livsåskådning

I olika religioner är begreppet tro centralt. Det kommer till uttryck i andaktsformer, texter och symboler och i ställningstaganden i moraliska och etiska frågor.

Kristendomen har haft och har stor betydelse såväl för enskilda människor som för det svenska samhället. Dess inflytande sträcker sig från kultur, värde- och normsystem, lagstiftning och rättssystem till samhällsmoral, sedvänjor och traditioner. Religionskunskapsämnet skall därför ge kunskaper om Bibeln, kyrkoåret och den kristna trons föreställningsvärld. Detta skall ge en grund för förståelse av hur svensk och västerländsk kultur och samhällsutveckling påverkats och påverkas av Bibeln och kristen tro.

Bland annat som en följd av den ökande invandringen har många elever i dag en annan religiös bakgrund än den kristna. I böcker och massmedia möter eleverna olika trosuppfattningar. Även andra världsreligioner än kristendomen är på väg att bli en del av vår kultur, samtidigt som eleverna blir alltmer medvetna om hur religioner påverkar det världshistoriska skeendet och människor i andra kulturer. Det är därför väsentligt att såväl de stora världsreligionernas trosuppfattning, bärande begrepp och traditioner liksom de religiösa föreställningarna och traditionerna hos olika ursprungsfolk ingår i skolans undervisning i religionskunskap.

Livstolkningar med agnostisk eller ateistisk innebörd som alternativ till de traditionella religionerna behöver eleverna också få bearbeta, diskutera och ta ställning till.

Etik

Etiska frågor berör varje människa. I konkreta upplevelser möter eleverna frågor som har med gott och ont, rätt och orätt att göra. Diskussioner kring sådana situationer kan fördjupas med utgångspunkt i etiska regler från olika religioner, t.ex. budorden, kärleksbudet och gyllene regeln, liksom från den klassiska humanismens tankar om att utveckla människans dygder. Genom att ta upp och låta eleverna reflektera över och diskutera etiska frågor ur ett tros- och livsåskådningssperspektiv bidrar undervisningen i religionskunskap till att ge eleverna en grund för etiska ställningstaganden.

Bearbetning

I dagens svenska samhälle är valet av tro eller livsåskådning inte självklart. För att kunna göra sådana val behöver eleverna bearbeta trosfrågor och existentiella frågor. Att kunna betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv

ingår i en personlig, livslång process. Undervisningen måste därför ge stort utrymme åt elevernas egna reflektioner och frågor liksom åt olika religioners och livsåskådningars svar.

Varje människa har en mer eller mindre uttalad strävan att finna sammanhang i samt tolka och tyda tillvaron. Detta kommer till uttryck i traditioner, riter, berättelser, legender och myter. Genom att följa kyrkoårets växlingar kan eleverna fördjupa kunskaperna om bakgrunden till religiösa helger och högtider. Bibeltexter, psalmer och sånger ger uttryck för kristen tro i olika tider. Studiet av kristendomens grundläggande begrepp kan tydliggöra varför skilda inställningar uppstått inom olika kristna kyrkor och samfund kring aktuella etiska frågor, samlevnadsfrågor och problem i det globala perspektivet. På liknande sätt kan andra religioners och livsåskådningars texter, sånger och högtider, etiska principer och traditioner bearbetas. Genom att möta och lära känna kyrkor och samfund i skolans närhet får eleverna en inblick i deras verksamhet, gudstjänster och andra sätt att uttrycka sin tro.

Den nordiska mytologin och samernas forna myter och traditioner hör till undervisningen i ett historiskt-nordiskt perspektiv.

Undervisningen skall ge kunskaper om samlevnadsfrågor och därigenom främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Frågor om äktenskap, sexualitet, trohet och föräldraskap skall belysas, liksom hur samlevnad påverkas av könsrollsmönster. Eleverna skall därvid få möjlighet att diskutera egna problem och reflektera kring samlevnadsfrågor.

I ämnet religionskunskap ställs eleverna inför frågor som rör grundläggande mänskliga rättigheter och respekt för andra. Frågor om människosyn, kulturarv, kulturmöten och relationer mellan människor liksom olika religioners kvinnoyn skall behandlas i undervisningen. Eleverna behöver också öva sig i att formulera och pröva, kritiskt granska, argumentera, värdera och ta ställning.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna samtala om och göra personliga reflektioner kring frågor om livsåskådning, tro och etik utifrån vardagliga situationer eller med hjälp av texter, bilder, sånger och viktiga verk ur barn- och ungdomslitteraturen,
- kunna återge några grundläggande bibliska berättelser, redogöra för kristna seder och bruk och några andra religioners berättelser, seder och traditioner och känna till vad de betyder för dem som brukar dem,
- kunna samtala om vad religioner och livsåskådningar betyder för hur människor tänker kring frågor om livet och tillvaron.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

Eleven skall

- kunna reflektera över och formulera sig kring för dem viktiga livsfrågor och religiösa och etiska frågor,
- ha kunskap om kristen tro och livsuppfattning med utgångspunkt i Bibeln,
- ha kunskaper om kristna traditioner som de visar sig i kyrkor, högtider, gudstjänstliv och symboler,
- ha kännedom om de stora världsreligionernas tro och livsuppfattning och kunna urskilja karakteristiska drag i religiösa föreställningar och myter från olika religioner och tider,
- känna till grundtankarna i någon icke-religiös livsåskådning.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Religionskunskapsämnet skall vidga och fördjupa elevernas erfarenhets- och begreppsvärld genom att ge dem möjlighet att bearbeta egna existentiella och etiska frågor i mötet med olika religioner och livstolkningar. Det innebär att elevens kunskaper och reflektioner angående frågor om rätt och fel, rättvisa och relationer samt frågor kring livets ursprung, mål och mening, synen på människa och samhälle samt frågor om gudstro och gudsuppfattning skall ligga till grund för bedömningen av elevernas kunskaper i ämnet.

Vidare skall bedömningen gälla elevernas förståelse för vad religion är samt för samband och beroende mellan religionens olika dimensioner. Ytterligare en bedömningsgrund är elevens kunskap om religionernas funktion i samhället och som en del av kulturen. Elevens kunskaper om hur den kristna tron och traditionen gestaltas samt hur den judisk-kristna traditionen präglar vår kultur är en väsentlig del av detta. Dessutom skall bedömningen gälla kunskaper om andra religioner, särskilt sådana med förankring på orten. Härvid skall särskilt förmågan att uppfatta och förstå grundläggande likheter såväl som skillnader mellan olika religiösa traditioner beaktas.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven kan upptäcka etiska frågor och problem, bearbeta dem och diskutera konsekvenserna av alternativa ställningstaganden i etiska valsituationer.

Eleven kan reflektera kring tros- och livsfrågor och kan därvid argumentera för olika uppfattningar och förstå skilda synsätt.

Eleven har insikt i hur till exempel en religiös tro kan ge vägledning och motivation vid etiska överväganden och kan skapa mening och sammanhang för människor och deras vardagserfarenheter.

Eleven uppfattar, tolkar och granskar kritiskt olika, i kulturen förekommande symboler och symbolhandlingar.

Eleven har kunskap om symboler, riter, centrala berättelser och trosuppfattningar i den judisk-kristna traditionen.

Eleven är förtrogen med olika former av religiöst liv på den lokala orten och i dess omgivning.

Eleven kan knyta samman vissa företeelser i samhället inom till exempel musik, litteratur och socialt liv med religiös tro och tradition och förstår hur denna, såväl i historiskt perspektiv som i nutiden, påverkar människor och samhällsliv.

Eleven relaterar centrala begrepp och symboler till ritualer och traditioner i olika religioner och urskiljer såväl likheter som skillnader mellan olika religiösa traditioner.

Samhällskunskap

KURSPLAN

Grundskolan skall förbereda eleverna för att leva och verka i samhället, den skall förmedla grundläggande demokratiska värden och ge eleverna förutsättningar att orientera sig i en komplex omvärld. För detta krävs att eleverna får kunskap om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor och deras bakgrund samt vana vid att söka och värdera information. Samhällskunskapen skall bidra till detta.

Ämnet skall ge eleverna så djupa och breda kunskaper att de kan reflektera över och självständigt ta ställning till såväl nationella som internationella samhällsförhållanden och samhällsfrågor och aktivt delta i samhällslivet. Därvid blir både de kunskaper som eleven utvecklar och processen på väg till kunskaperna av central betydelse. Att formulera frågor, att använda olika kunskapskällor, att sammanställa, att göra analyser och bedömningar blir viktiga delar av ämnet.

Samhällskunskapsämnets uppgift är att levandegöra skilda samhällsliga verksamheter, att ge bilder av människor i verksamhet i skilda sociala sammanhang och i skilda delar av Sverige och i andra länder. Eleverna skall få kunskaper som går utöver det som snävt kan anses som nödvändigt för att enbart fungera i samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i samhällskunskap sträva efter att eleven

- vill omfatta och praktisera demokratins värdegrund och förstår hur olika ideologier och traditioner ger olika sätt att se på samhället,
- känner till och förstår hur det svenska samhället har vuxit fram och är organiserat, hur män, kvinnor och barn lever, bor och arbetar samt kan jämföra med andra länder,
- utvecklar goda färdigheter att använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta och kritiskt granska uppgifter och åsikter om samhället,
- reflekterar över internationella relationer och globala förhållanden såväl ur ekonomiska, sociala, politiska som kulturella aspekter,
- förstår orsakerna till internationella konflikter samt innebörd och konsekvenser av fredssträvanden och internationell samverkan på olika områden,
- får insikter om samspelet mellan samhälle och natur i ett utvecklingshistoriskt och samhällsligt perspektiv samt blir medveten om ekonomiska och politiska aspekter på miljöfrågor,
- får kunskaper om samhällsförhållanden, rättigheter och skyldigheter samt barns och ungdomars villkor i samhället,

- utvecklar sin förmåga att argumentera och självständigt uttrycka ståndpunkter och därmed ges tilltro till den egna förmågan att som medborgare påverka samhällsutvecklingen.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Skolämnet samhällskunskap hämtar begrepp och perspektiv från en rad kunskapsfält som behandlar olika aspekter av samhället, bl.a. statsvetenskap, ekonomi, sociologi och juridik.

Samhällskunskapsämnets centrala kunskapsområden är samhällsförhållanden och samhällsfrågor, dvs. verksamheten i samhället samt uppgifter, problem och möjligheter både i ett nationellt och ett internationellt perspektiv. Ämnet kan studeras dels med utgångspunkt från människan i samhället, människans *livsmönster*, dels med utgångspunkt i det sätt samhället är uppbyggt på, *samhällsorganisationen*. Livsmönster och samhällsorganisation kan dock inte ses som skilda från varandra, de påverkar varandra ömsesidigt. Att parallellt studera livsmönster och samhällsorganisation ger dynamik och ökar förståelsen av samspelet mellan människa och samhälle.

Livsmönster och samhällsorganisation

Människor ingår i olika sociala sammanhang, i familj och andra relationer, i olika grupper i arbete och på fritid. De har olika normer och värderingar, kulturer och traditioner, de formar sina liv på olika sätt. Dessa utgör livsmönster. Livsmönstren har historiska rötter och de förändras över tiden. De påverkas av sociala, ekonomiska, geografiska och kulturella förhållanden och de är delvis olika för kvinnor och män.

Människors liv påverkas också av det samhälle de lever i, den samhällsorganisation de ingår i. Samhällsorganisationen har också vuxit fram och den omprövas och förändras fortlöpande av enskilda och grupper av människor. Samhällsorganisationen är de övergripande strukturerna i samhället, antingen de finns på lokal, nationell eller internationell nivå. Exempel på samhällsorganisation är hur styrelsesätt och rättssystem utformas, hur bostadsområden byggs, hur produktion, handel och ekonomi organiseras, hur socialpolitik utformas samt hur demokratins innebörd tolkas och uttrycks.

Förhållandet mellan livsmönster och samhällsorganisation avspeglas i olika kunskapsområden. Demokratins innebörd och tolkning har naturligtvis en relation till styrelseskick och andra delar av samhällsorganisationen, men också en bäring mot livsmönster i familj, grannskap, på arbetsplatsen, på fritiden.

Ämnet samhällskunskap skall behandla frågor om den växande människan i samhället. Barns och ungdomars villkor i samhället, liksom framtida studie- och yrkesliv är viktiga delar. Barns och ungdomars skapande av en egen identitet, med dess sociala och kulturella aspekter, ingår i ämnet. I ämnet behandlas även samlevnads- och sexualfrågor samt könsrollsfrågor. Av vikt är också att eleverna får kunskaper

per i ekonomiska frågor så att de kan sköta sin privatekonomi och förstår viktigare samhällsekonomiska frågor.

Livsmönster och samhällsorganisation i andra länder och kulturer ingår i samhällskunskapsämnet. Konflikter och konfliktlösning, Sveriges relationer med omvärlden liksom andra internationella relationer, såsom folkrättsliga frågor, nedrustning och FN:s arbete för att förhindra väpnade konflikter, har också en plats i ämnet. Detta innefattar även relationerna mellan rika och fattiga länder liksom kunskaper om det bistånds- och solidaritetsarbete som bedrivs i internationella sammanhang. Frågor om främlingsfientlighet och rasism är ett annat kunskapsområde i ämnet.

Ämnet samhällskunskap är, tillsammans med de naturvetenskapliga ämnena, ett av de viktigaste ämnena när det gäller att ge miljöfrågorna en bakgrundsteckning. Ämnet har ansvar för att beskriva de drivkrafter – ekonomiska och politiska – som framkallar miljöproblem av skilda slag, men också om hur dessa drivkrafter kan utnyttjas för att åtgärda problemen.

Perspektiv

I samhällskunskapsämnet är tre perspektiv särskilt väsentliga, det historiska perspektivet, det pluralistiska perspektivet och det demokratiska fostransperspektivet.

Samhällskunskapsämnets kärna är förståelse av nutiden, en förståelse som samtidigt skall ge möjlighet att söka bedöma och påverka framtiden. Men denna förståelse av nutiden sker genom att det *historiska* perspektivet ständigt är närvarande. Samhälleliga förhållanden i nutiden är resultatet av historiska processer, även om samhälleliga förändringar kan komma snabbt och oväntat och det kan vara svårt att bedöma olika faktorerens betydelse.

Eleverna skall i undervisningen i samhällskunskap få möta det *pluralistiska* samhället med dess olika uppfattningar och åsikter. Människor har olika uppfattningar om hur samhället ser ut och fungerar. Att se motsättningarna och konflikterna i samhället skapar förutsättningar för att förstå dynamiken i samhällsutvecklingen. Konflikter och konkurrerande bilder av olika fenomen i samhället skall därför lyftas fram och behandlas i undervisningen.

Undervisningen skall också innefatta ett *demokratiskt fostransperspektiv*. Studier i samhällskunskap rör ofta för människorna centrala frågor, t.ex. om mänskliga rättigheter, makt och förtryck. När dessa och liknande frågor behandlas kommer skolans värdegrund ofta att beröras. Det är då viktigt att markera att skolan inte är värdeneutral. Skolan skall stå för demokratins grundläggande värden. Samhällskunskapsämnet har i det här sammanhanget en särskild uppgift; att ta upp den demokratiska värdegrunden i ett analyserande perspektiv och utveckla elevernas förmåga att granska, värdera och ta ställning.

En demokratisk fostran innebär också att eleverna ges inflytande och får ta personligt ansvar; de skall få praktisera och reflektera över demokratiska arbetssätt och arbetsformer i skolan. Kunskaper om skolans or-

ganisation och verksamhet kan exempelvis göra eleverna förtrogna med såväl besluts- och styrelseformer som ekonomiska frågor samtidigt som det ger dem förutsättningar att aktivt ta del i och få påverka utformandet av skolans verksamhet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- känna till grunddragen i det svenska demokratiska systemet och veta hur demokratiska arbets- och beslutsformer fungerar,
- ha kännedom om de grundläggande norm- och rättssystemen i samhället,
- känna till hembygdens samhällsförhållanden,
- kunna skaffa och sammanställa uppgifter om samhällsfrågor från olika källor som t.ex. skön- och facklitteratur, tidningar, uppslagsböcker.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter och demokratiska friheter och kunna tillämpa ett demokratiskt arbets- och beslutssätt i skolan samt förstå innebörden av de grundläggande norm- och rättssystemen i Sverige,
- känna till det svenska styrelsesättets framväxt och grunddragen i det svenska samhällssystemets uppbyggnad på nationell, regional och lokal nivå samt kunna jämföra med Norden och några andra länder,
- ha kännedom om samhällsekonomi och miljöfrågor på olika nivåer i samhället samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna reflektera över människors livsmönster och hur dessa skiftar utifrån t.ex. kön samt social och kulturell bakgrund,
- förstå varför Sverige engagerar sig internationellt, känna till grunddragen i svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt vara orienterad om internationella samverkans- och konfliktfrågor,
- kunna använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta, granska och värdera uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet samhällskunskap skall utgå ifrån elevernas förståelse för samspelet mellan människa och samhälle, det vill säga hur människor påverkas och påverkas av det samhälle de lever och verkar i. Bedömningen avser elevens förmåga att analysera och problematisera

detta samspel i frågor om politik, ekonomi, rätt och rättigheter, levnadsförhållanden och livsmönster.

Vid bedömningen skall elevernas kunskaper om demokratiska värden, traditioner och olika styrelseskick vägas in. Elevernas kunskaper om hur olika idéer och sätt att organisera samhället vuxit fram och förändrats skall också beaktas, till exempel hur demokratins innebörd har tolkats och uttryckts under olika tider och i olika samhällen.

Förståelsen av att uppfattningar om samhället kan vara beroende av olika kulturer och ideologier och att olika uppfattningar kan stå i konflikt med varandra både inom samhället och mellan människor i olika länder, bör också vägas in i bedömningen. Elevens förmåga att betrakta frågor ur olika aspekter skall bedömas, liksom förmågan att genom ökade kunskaper beskriva, analysera och självständigt ta ställning i olika lokala, nationella och globala frågor.

Ytterligare en bedömningsgrund utgör elevens förmåga att se samband mellan individers agerande och samhällseliga effekter, liksom mellan samhällseliga skeenden och konsekvenser för enskilda eller grupper av människor, till exempel i frågor om samhällsekonomi och privat ekonomi samt i miljöfrågor.

Vidare skall elevens insikt i att olika livsmönster – det vill säga normer och värderingar, kultur och tradition samt olika sätt att utforma sitt liv – har historiska rötter och förändras över tid, innefattas i bedömningen. Elevens förståelse för samband mellan livsmönster och olika sätt att organisera samhället är av central betydelse.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven jämför individers och grupper livsmönster i Sverige och i andra länder och visar hur skilda livsmönster kan ge upphov till konflikter kring hur samhället bör organiseras.

Eleven analyserar och diskuterar olika samhällsfenomen med hjälp av begrepp som individ, grupp, stat, demokrati, makt och kontroll.

Eleven granskar och sammanställer självständigt från olika kunskapskällor skilda uppfattningar i någon aktuell samhällsfråga och analyserar utifrån sina resultat de skilda åsikterna.

Eleven reflekterar över och ser samband mellan rättigheter och skyldigheter på individ- och samhällsnivå och gör jämförelser med nationell lagstiftning och internationella konventioner.

Eleven ger exempel på den ömsesidiga påverkan mellan samhällsekonomi och människors privata ekonomi.

Eleven ger exempel på ekonomiska och politiska faktorer bakom miljöproblem och diskuterar hur dessa frågor kan hanteras.

Eleven har kunskaper om och kan formulera innebörden i demokratiska värden och kan praktisera demokratiska arbetsformer. Eleven kan vidare ge exempel på hur demokratins idéer kommer till uttryck i det svenska samhället och i andra demokratiska traditioner.

Slöjd

KURSPLAN

Slöjdämnet skall bidra till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga. Ämnet skall främja elevernas självständighet, ansvar och förmåga att lösa problem. Detta sker genom att eleverna, utifrån egna idéer, får planera och genomföra hela processen fram till en färdig slöjdprodukt. Att se arbetet växa fram och ta form ger eleverna arbetsglädje och tillfredsställelse och får dem att känna tilltro till den egna förmågan.

Undervisningen i slöjd skall ge eleverna kunskaper i olika metoder inom slöjdområdet, känsla för estetiska värden samt kunskaper om material, redskap och maskiner. Den skall utveckla medvetenhet om resurshushållning vid konsumtion och produktion och ge insikt om attitydpåverkan och gruptryck i valsituationer.

Slöjdundervisningen skall vidare ge eleverna kännedom om slöjdtraditioner ur ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv samt ge respekt och förståelse för andra kulturer. Eleverna skall bli medvetna om traditionernas betydelse i olika kulturer och hur dessa kan inspirera till nyskapande. Undervisningen skall också skapa förståelse och intresse för hantverksyrken.

Eleverna skall bli medvetna om kvinnors och mäns slöjdtraditioner och få kännedom om den rika skatt av vardagshistoria som dessa slöjdtraditioner kan förmedla. De kan härigenom få kännedom om både mäns och kvinnors levnadsbetingelser. Ämnet skall ge förutsättningar för båda könen att självständigt klara såväl traditionellt kvinnliga som manliga uppgifter i vardagslivet och att göra funktionella, ekonomiska, estetiska och miljömедvetna bedömningar vid val av material och arbetsätt.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i slöjd sträva efter att eleven

- bygger upp en tilltro till den egna förmågan att självständigt lösa olika uppgifter inom slöjdområdet och övar upp sin färdighet i olika slöjdmetoder,
- utvecklar känslan för estetiska värden,
- blir medveten om slöjdtraditioners betydelse som kulturarv och som inspiration och påverkan både nationellt, nordiskt och internationellt,
- får kännedom om både hantverksmässig och industriell produktion inom slöjdområdet,
- får en insikt i hur god arbetsmiljö och arbetsetik påverkar det slutliga resultatet,

- kan reflektera över och beskriva slöjdarbetet ur konsument- och miljöaspekter,
- utvecklar ett jämställt förhållningssätt och en handlingsberedskap för vardagslivet,
- självständigt kan utforma idéer till slöjdprodukter i olika material och verbalt och visuellt gestalta dem, t.ex. med datorstöd,
- välja form och färg, material och metod från kvalitativa, estetiska, ekonomiska och miljömässiga utgångspunkter,
- planera arbetsprocessen så att den blir realistisk utifrån såväl egna förutsättningar som tillgång på tid och resurser,
- tillämpa olika slöjdmetoder och hantera verktyg och redskap,
- under arbetets gång reflektera över sina ställningstaganden, ompröva och eventuellt fatta nya beslut,
- analysera, beskriva och värdera arbetsprocessen och produkten samt bedöma vad som har påverkat resultatet.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Genom att vi i dag köper nästan alla våra bruksvaror färdiga, förlorar vi kunskapen om och förståelsen för den produktionskedja, som startar i råmaterial och resulterar i en färdig produkt. I slöjden får eleverna något av denna kunskap genom att de är delaktiga i hela produktionsprocessen från idé till färdig produkt.

Eleven får genom att arbeta med såväl textilslöjd som trä- och metallslöjd erfarenhet av skapande arbete i både mjuka och hårda material. I samband med val av material och olika berednings- och behandlingsmetoder kommer eleven naturligt i kontakt med frågor som rör resursanvändning och miljö.

I slöjden förmedlas delar av vårt kulturarv. En naturlig utgångspunkt för detta är de lokala traditionerna. Genom att slöjden ges en historisk och internationell dimension ökar elevernas förståelse för det som uppfattas som svensk kultur men också deras förståelse för andra kulturer och den betydelse slöjdtraditioner har i dessa.

Slöjdämnet bidrar till begreppsbildning och begreppsutveckling inom andra skolämnena. Det förekommer exempelvis ofta matematiska tillämpningar som lägger en grund inte minst för storleksuppfattning och förståelse av geometri.

Tonvikten bör ligga på praktiskt arbete och på att pröva och experimentera med olika material och metoder. Successivt utökas kunskaperna i slöjd och eleven kan med högre grad av självständighet göra medvetna val utifrån trender, funktion, form, färg, material och metod.

Slöjdarbetet kan delas upp i idé och planering, genomförande och värdering. Dessa delar utgör en integrerad helhet, där elevernas möjlighet att delta i och påverka arbetsprocessen och steg för steg få återkoppling på sitt arbete är väsentlig.

Idé och planering

Arbetet utgår från elevens egna idéer, som han eller hon på olika sätt åskådliggör och formger. Eleven planerar för genomförandet av sin idé, väljer metoder för att förverkliga den, väljer material och gör olika bedömningar. Detta innebär exempelvis att göra medvetna val utifrån estetiska, funktionella, ekonomiska och miljömässiga aspekter.

Genom att välja slöjdmetod för att lösa en uppgift tränar eleven sin förmåga att reflektera och tänka kritiskt för att finna goda lösningar på arbetsuppgiften.

För att kunna planera och genomföra sitt arbete måste eleven få kunskaper om de olika stegen i slöjdprocessen.

Genomförande

Genom det praktiska arbetet blir eleven förtrogen med grundläggande metoder inom slöjdområdet. Hon eller han inhämtar också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt tränas att tolka ritningar och skriftliga instruktioner.

Tankens, ögats och handens gemensamma arbete ger efter övning kunskaper i olika slöjdmetoder. Under arbetets gång får eleverna också konsumentekonomiska kunskaper om bl.a. material, form, färg, resurser, redskap och verktyg.

I slöjdarbetet främjas utvecklingen av elevens motoriska och spatiala förmåga. Genom praktiska erfarenheter av arbete med olika material och verktyg läggs en grund för utvecklingen av begrepp, samtidigt som många sinnen stimuleras.

Under arbetets gång fortgår en naturlig kommunikation, där eleven har möjlighet att ompröva sina ställningstaganden och vid behov fatta nya beslut.

Värdering

I slöjdarbetet ingår en värdering av arbetsprocessen och av den färdiga produkten ur kvalitets- och konsumentaspekter, där funktion, form och färg lyfts fram. Eleven redovisar hur inspiration, idéer, formgivning och olika ställningstaganden har påverkat arbetsresultatet och hur trender, mode och skilda kulturmönster har inverkat på utformningen.

Eleven tränas i att bedöma och värdera sin arbetsinsats och bli medveten om i vilken grad hon eller han har utnyttjat sina möjligheter att nå de uppsatta målen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna utforma egna idéer till slöjdarbeten och med handledning kunna göra ett planeringsförslag och välja form och färg,
- med handledning kunna välja slöjdmetod och material,

- kunna hantera lämpliga verktyg och redskap och genomföra ett slöjdarbete.

Mål som eleven skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna hantera vardagliga uppgifter och situationer med anknytning till slöjd,
- utifrån en egen idé verbalt och visuellt kunna planera ett slöjdarbete,
- kunna arbeta efter skriven och illustrerad text, välja lämpliga metoder, redskap och verktyg samt hantera dem på ett funktionellt sätt,
- kunna välja material med hänsyn till färg, form, ekonomi, miljö och funktion och förstå hur olika val påverkar resultatet,
- kunna ta initiativ och eget ansvar och kunna samarbeta i slöjdarbetet,
- förstå hur inspiration, idéer och val påverkas av olika kulturmönster,
- kunna beskriva arbetsprocessen och produkten och bedöma hur den egna arbetsinsatsen påverkat slöjdarbetets resultat.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i slöjd skall ta hänsyn till elevens förmåga att utveckla och genomföra egna idéer. Kunskaper från alla delar av processen, från idé till presentation och värdering av den färdiga produkten, skall vägas in i bedömningen. Förmåga att dra lärdom av erfarenheter och tillämpa kunskaper i nya situationer och sammanhang skall bedömas, liksom självständighet och eget ansvarstagande i arbetsprocessen.

Bedömningen av elevens kunskaper skall gälla förmågan att välja och hantera olika redskap, verktyg, material och metoder för att lösa problem och uppgifter inom slöjdområdet samt förståelsen av hur material och bearbetningsmetod är relaterade till varandra. Känslan för färg och form och andra estetiska värden, som de kommer till uttryck under arbetet och i den färdiga produkten, skall också bedömas. Förmågan att bedöma det egna arbetet och se konsekvenserna av olika val ur funktionell, estetisk, miljömässig, kommunikativ och ekonomisk synpunkt är också en väsentlig kvalitet liksom förmågan att relatera det egna arbetet till en slöjdtradition.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven presenterar egna idéer, skisser och modeller till slöjdarbeten och kan med viss handledning vidareutveckla dem till användbara planeringsförslag.

Eleven känner till materialens viktigaste egenskaper och kan därför motivera sitt materialval utifrån olika aspekter, exempelvis funktion, miljö, estetiskt intryck eller ekonomi.

Eleven arbetar i stort sett självständigt, väljer och använder lämplig slöjdmetod och väljer och hanterar lämpliga verktyg och redskap.

Eleven förstår arbetsbeskrivningar och arbetar efter instruktioner, ritningar, mönster eller motsvarande.

Eleven kan under arbetets gång ompröva tidigare val och vid behov fatta nya beslut.

Eleven har någon kännedom om slöjdtraditioner och hur de kan påverka de egna slöjdprodukterna.

Eleven kan beskriva sitt arbete och den arbetsgång som lett fram till slutresultatet samt kan göra en bedömning av detta.

Svenska

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

En förutsättning för att döva aktivt skall kunna delta i samhällslivet är att de kan använda det svenska språket som ett funktionellt komplement till teckenspråket. Det är därför skolans viktigaste uppgift att skapa goda möjligheter för elevernas utveckling i de båda språken. Undervisningen skall främja deras utveckling till tvåspråkiga individer med teckenspråk som förstaspråk och skriven svenska som andraspråk.

Skolans undervisning i svenska skall ge eleverna möjligheter att utveckla sina kunskaper om hur det svenska skriftspråket är uppbyggt och hur det används. Härigenom skall de utveckla sina färdigheter i att läsa och skriva. De skall också få möta skönlitteraturen, grundlägga goda läsvanor och lära känna delar av vårt svenska kulturarv.

Svenskt språk och svensk kultur är oupplösligt förenade med varandra. I det svenska skriftspråket finns en viktig del av vår gemensamma kulturella identitet, vare sig vi är hörande eller döva. I skriften återspeglas likheter och skillnader mellan människor i olika tider och med olika livsvillkor. Skriften utgör också ett medel för kommunikation mellan människor och mellan människor och samhälle. Därför måste skolan ta ansvar för att eleverna inte bara lär sig att använda det svenska språket i skrift utan också känner sig trygga och säkra i sin språkanvändning.

Det svenska skriftspråket utgör också en väg till kunskap för de döva eleverna. I skolarbetet blir skriften ett efter hand allt viktigare komplement till teckenspråket när eleverna inhämtar och bearbetar kunskaper. Förmågan att läsa och skriva har stor betydelse för arbetet i skolan, en betydelse som ökar successivt under skolåren. Även för elevernas fortsatta liv och verksamhet är behärskning av skriftspråket väsentligt.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

- utvecklar en sådan språklig säkerhet att hon eller han kan, vill och vågar uttrycka sig i skrift i många olika sammanhang,
- med god behållning kan läsa texter av olika slag, såsom skönlitteratur, faktatexter och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen och kan anpassa lässättet till textens karaktär och till syftet med läsningen,
- förstår och kan använda grundläggande mönster och grammatiska strukturer i skriftspråket,
- kan analysera, bearbeta och förbättra sitt skriftspråk både självständigt och i samarbete med andra,
- gör det till en vana att skriva och genom skrivandet får ett medel för kontakt och påverkan, för strukturering av kunskaper och information och ett redskap för fortsatta studier,

- lär sig att använda texttelefon som ett effektivt kommunikationsmedel,
- inser att människor skriver olika beroende på ålder, utbildning, språklig bakgrund och syfte,
- inser att dövas villkor för att lära sig svenska skiljer sig från hörandes och lär sig ta ansvar för den egna fortsatta svenskinläringen,
- lär sig att använda hjälpmedel som datorer, ordböcker och uppslagsböcker för att skriva och för att hämta information,
- vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter,
- gärna läser på egen hand för att stilla sin nyfikenhet och uppnå personlig tillfredsställelse,
- får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att analysera, tolka och kritiskt granska budskap i olika medier,
- lär känna svensk skönlitteratur från olika tider och i skilda former, får kunskaper om centrala författarskap och därigenom blir förtrogen med svensk kultur,
- lär känna skönlitteratur från de nordiska länderna och från andra delar av världen och får förståelse för kulturens mångfald.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Språk och litteratur är ämnets centrala innehåll. Språkutveckling innebär att elevernas förmåga att förstå och tillgodogöra sig skrivna texter av olika slag successivt ökar och att eleverna blir allt säkrare i att själva uttrycka sig i skrift. För att bygga upp sina kunskaper i svenska måste de få ta del av svenska texter i meningsfulla sammanhang. Det är i mötet med texter som eleverna utvecklar sina kunskaper om hur det svenska språket är uppbyggt och fungerar och därmed också sin läs- och skrivförmåga.

Teckenspråket utgör grunden för detta arbete, både som förklaringsmedel och som det språk eleverna har att relatera sina svenskkunskaper till. Det kontrastiva perspektivet ökar elevernas insikter om det svenska språkets byggnad och användning och bidrar till elevernas språkutveckling.

Arbete med texter, både skönlitteratur och sakprosa, intar en nyckelposition. Litteraturen tillhandahåller språk med meningsfullt innehåll. Med lärarens hjälp kan den tillgodose barnets behov av att möta språk som förmedlar något och som ger upplevelser och skapar nyfikenhet och intresse för svenska. Efter hand blir också texter av andra slag – faktatexter, tidningstexter, informationsmaterial etc. – allt mer väsentliga. Eleverna måste få bygga upp sina språkkunskaper och sina insikter om det svenska språkets struktur och användningsområden utifrån ett så rikt och varierat skriftspråksutbud som möjligt.

Litteraturen är också en väg för eleverna att få kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen bär en del av vårt gemensamma kulturella arv och förmedlar kunskaper och värderingar. Litteratur fungerar som ett kitt i en kulturgemenskap och skolan har ett ansvar för att lyfta fram den aspekten. Verk av döva författare kan tillföra arbetet med litteraturen en särskild dimension. Det är viktigt att eleverna får möta litteraturen i myter, sagor och sägner, i dikter, pjäser

och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur, antingen i översättning eller på svenska. Arbete med litteraturen ingår också i ämnet teckenspråk. Genom samtal och gemensam bearbetning av de livsfrågor som litteraturen väcker får eleverna hjälp att förstå världen och sig själva. Litteraturen ger även perspektiv på det nära och vardagliga. Det är också viktigt att eleverna får möta sakprosetexter av olika slag och med olika funktioner. Genom att successivt vänja sig vid att utnyttja textmönster och olika inomtextuella drag utvecklar de sin förmåga att självständigt söka information och inhämta nya kunskaper.

I och med att elevernas svenskkunskaper ökar kommer också deras egna skrivande att bli en allt viktigare del av svenskämnet. Deras lust och vilja att skriva skall tas till vara och uppmuntras på ett tidigt stadium. I nära samspel med arbetet kring texter av olika slag skall eleverna lära sig att använda sina ökade språkliga insikter och kunskaper då de själva skriver. Kraven på grammatisk korrekthet skall relateras till skriftens olika användningsområden, som kommunikationsmedel eller som ett medel för att tillgodose elevernas egna behov av att skapa eller av att bearbeta och befästa tankar och kunskaper. Genom att eleverna görs uppmärksamma på de olika krav som ställs i olika språksituationer får de perspektiv på den egna språkanvändningen. Detta ökar deras möjligheter att utveckla sitt skrivande och därmed också sin språkliga säkerhet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna läsa barn- och ungdomslitteratur och faktatexter skrivna för barn och ungdom med god förståelse av innehållet i stort,
- kunna skriva enkla berättelser, brev och redogörelser så att mottagaren kan förstå,
- kunna föra en enkel dialog och framföra enkla meddelanden via texttelefon med kända mottagare.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna läsa till åldern anpassad skönlitteratur, saklitteratur och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen med god förståelse av det väsentligaste innehållet,
- kunna skriva berättelser, brev, sammanfattningar och redogörelser så att innehållet framgår tydligt och därvid använda skriftspråkets grundläggande mönster och grammatiska strukturer,
- kunna kommunicera på ett ändamålsenligt sätt via texttelefon med olika mottagare och med olika syften,
- känna till några av de stora skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet svenska gäller hur långt eleven kommit i sin språkliga utveckling. Detta visar sig i elevens förmåga att

nyanserat och preciserat *uttrycka egna* åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver

på egen hand och i samspel med andra människor vidga sin erfarenhet genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt genom upplevelser via andra medier

medvetet *reflektera över* erfarenheter och uttrycksmedel.

Elevens ökande skicklighet i att hantera språket – för att själv uttrycka sig, för att ta del av vad andra uttryckt i skrift och via andra media samt för att reflektera över sammanhang och förstå världen omkring sig, ger således en inriktning för bedömningen.

Medvetenhet om språkets och litteraturens möjligheter, graden av självständighet i att pröva och använda en vid repertoar av verktyg liksom säkerheten i att språkligt behärska olika situationer, är också utgångspunkter för bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt skriftspråk för att göra det mer uttrycksfullt och tydligt.

Eleven kan göra enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter, inser värdet av att därvid använda termer och begrepp och använder och behärskar bland annat ord för olika genrer och vanliga grammatiska termer.

Eleven anpassar sitt sätt att läsa efter syftet med läsningen och efter textens art och kan anpassa sitt budskap till mottagare och syfte.

Eleven har viss bredd i sin läsning både ifråga om skönlitteratur och saklitteratur och kan på olika sätt uppleva, tolka och värdera det lästa.

Eleven kan använda sig av flera olika källor för att skaffa sig kunskap och har utvecklat tekniker för att sammanställa och göra resultatet tillgängligt för andra.

Eleven kan göra jämförelser och finna beröringspunkter mellan olika litterära texter, har vidgat och fördjupat sin erfarenhet inom litteraturen och kan själv söka sig vidare till nya litterära texter.

Eleven använder skrivandet för att gestalta tankar, åsikter och känslor och som ett redskap för kommunikation.

Eleven uppmärksammar och har en viss insikt i hur människors sätt att uttrycka sig i tal och skrift varierar över tid och med hänsyn till bland annat geografisk hemort, kön samt social och kulturell tillhörighet.

Svenska

KURSPLAN

Att i tal och skrift kunna använda det svenska språket är en förutsättning för att aktivt kunna delta i samhällslivet. Det är därför skolans viktigaste uppgift att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Skolans undervisning skall ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sina färdigheter i att tala och lyssna, läsa och skriva. De skall få möta skönlitteraturen, grundlägga goda läsvanor och lära känna delar av vårt kulturarv. Förkunskaperna i svenska kan dock variera och de elever som är berättigade till det och behöver det skall få undervisning i svenska som andraspråk.

Språk och kultur är oupplösligt förenade med varandra. I språket finns våra rötter och vår kulturella identitet. Språket speglar skillnader mellan människor, deras personlighet, bakgrund, kön, intressen m.m. Språkets funktionella roll speglar också människors olika bevekelsegrunder, ambitioner och positioner. Språkets betydelse för vår personliga identitet gör det betydelsefullt att, inom ramen för skolans uppgift, lära eleverna att tala och skriva väl, skapa respekt för andras språk och sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Språket är också en väg till kunskap och det är av grundläggande betydelse för lärandet. Med hjälp av språket erövrar eleverna nya begrepp, de lär sig se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Deras förmåga att reflektera och att förstå omvärlden växer.

Språket har en nyckelställning i skolarbetet. Det utvecklar en människas tänkande och kreativitet, hennes relationer till andra och hennes personliga och kulturella identitet. Genom språket blir kunskap synlig och hanterbar. Språkförmågan har alltså stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

- utvecklar en sådan språklig säkerhet i tal och skrift att hon eller han med respekt för andra kan, vill och vågar uttrycka sig tydligt i många olika sammanhang,
- kan läsa och förstå texter av olika slag, såsom skönlitteratur, faktatexter och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen och kan anpassa lässättet till textens karaktär och till syftet med läsningen,
- gör det till en vana att skriva och genom skrivandet får ett medel för kontakt och påverkan, tänkande och lärande och också ett värdefullt redskap för fortsatta studier,

- kan analysera, bearbeta och förbättra sitt språk både självständigt och i samarbete med andra,
- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur och skapa med hjälp av språket,
- gärna läser på egen hand för att stilla sin nyfikenhet och uppnå personlig tillfredsställelse,
- i samtal med andra kan uttrycka de känslor och de tankar litteraturen väcker,
- lär känna svensk skönlitteratur från olika tider och i skilda former, får kunskaper om centrala författarskap och därigenom blir förtrogen med svensk kultur,
- lär känna skönlitteratur från de nordiska länderna och från andra delar av världen och får förståelse för kulturens mångfald,
- får kunskaper om språket och dess betydelse för människan och samhället,
- får kunskaper om det svenska språket, dess ursprung och historia, dess uppbyggnad och särart och dess ständigt pågående utveckling,
- får kunskaper om språken i våra nordiska grannländer,
- lär sig använda skriftspråkets normer för stavning, meningsbyggnad och bruk av skiljetecken samt lär sig utveckla en tydlig handstil,
- förstår grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket och inser att människor talar och skriver olika beroende på ålder, kön, utbildning, hemvist och syfte,
- får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att analysera, tolka och kritiskt granska budskap i olika medier,
- vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information,
- inser hur lärande går till och lär sig att använda sina egna erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa nya kunskaper,
- vänjer sig vid och stimuleras till att självständigt tänka och ta ställning i arbetet med litteratur och andra texter.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Språk och litteratur är ämnets centrala innehåll.

Språkutveckling innebär att elevernas begreppsvärld vidgas, att de blir säkrare i att använda språket uttrycksfullt och tydligt i både tal och skrift och att deras förmåga att förstå och tillgodogöra sig litteratur successivt ökar.

Arbetet med språket och litteraturen har flera dimensioner. Det skall tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det skall ge gemensamma upplevelser att fundera över och tala om. Det skall ge kunskaper om det svenska språket och kulturarvet och om vår omvärld.

Ämnet svenska kan knappast delas upp i moment som bygger på varandra i en given turordning. Det går inte att hitta en jämnt växande utveck-

ling genom skolåren som innebär att de små barnen berättar och beskriver, medan de äldre kan se sammanhang, utreda och argumentera. Redan det lilla barnet argumenterar och diskuterar, och tonåringen har inte upphört att berätta och fantisera, men de gör det på olika sätt.

Inom svenskämnet ryms huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling, men alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärande.

Invandrarelever kommer till skolan med olika förutsättningar och skolerfarenheter. I den mån de behöver undervisning i svenska som andraspråk har de enligt grundskoleförordningen rätt att få detta. Målen för undervisningen i svenska är dock desamma för alla elever.

Språket

Goda språkfärdigheter får eleverna när de i meningsfulla sammanhang använder sitt språk: talar, läser, skriver och tänker. Genom att använda språket lär sig eleverna att klara situationer som ställer olika språkliga krav på t.ex. formell korrekthet, utförlighet eller inlevelse.

Språket utvecklas i ett socialt samspel med andra. Det utvecklas om man aktivt deltar i samtal, gestaltar, improviserar, berättar och redogör inför andra människor, läser och förstår, skriver för att uttrycka känslor, tankar och idéer.

Redan som femåring har barnet stor praktisk erfarenhet av hela det komplicerade system språket utgör. För att gå vidare i sin språkutveckling måste eleverna utifrån sina erfarenheter få upptäcka de kunskaper de själva har om språket och med lärarens hjälp lära sig om språkets uppbyggnad och system. Barn kan exempelvis tidigt förstå att orden har olika stilvalör och passar olika bra i olika sammanhang. De förstår så komplicerade saker som hur nutid, förluten tid och framtid uttrycks i språket. Eleverna kan också utifrån sina erfarenheter bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspelet mellan människor och därigenom få perspektiv på sin egen språkförmåga.

Kunskaper om språkets struktur och uppbyggnad och om hur språket historiskt har utvecklats tillför språkutvecklingen andra dimensioner. Insikter om egen användning av språket, tillämpning av dessa kunskaper och nya faktakunskaper om språket byggs upp i ett ständigt växelspel och bidrar till elevernas språkutveckling.

Läraren skall kontinuerligt följa elevernas utveckling och arbete. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma om en elev i vissa skeden behöver mer hjälp för att gå framåt.

Litteraturen

Skönlitteraturen öppnar nya världar och förmedlar upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Skönlitteraturen hjälper eleverna att förstå världen och sig själva. Litteraturläsning är också viktig för att utveckla den egna språkbehandlingen och språkriktigheten.

Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger också perspektiv på det nära och vardagliga. Det är viktigt att eleverna från det första skolåret till

det sista får möta litteraturen i myter, sagor och sägner, i dikter, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur. Arbetet kring litteraturen genom samtal, skrivande eller dramatisering hjälper eleverna att få svar på de stora livsfrågorna.

Skönlitteraturen bär en del av vårt kulturella arv och förmedlar kunskaper och värderingar. Litteratur fungerar som ett kitt i en kulturgemenskap och skolan har ett ansvar att lyfta fram den aspekten.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna läsa barn- och ungdomsböcker och faktatexter skrivna för barn och ungdom med god förståelse och med flyt i läsningen,
- kunna skriva berättelser, brev, anteckningar och redogörelser med tydlig handstil och så att mottagaren kan förstå,
- kunna muntligt berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för åhöraren samt kunna läsa en text högt inför klassen,
- känna till och kunna tillämpa de vanligaste reglerna för skriftspråket och de vanligaste reglerna för stavning och kunna använda ordlista.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår tydligt,
- kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur, saklitteratur och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen med god förståelse så att innehållet kan återges sammanhängande,
- kunna skriva berättelser, brev, sammanfattningar och redogörelser så att innehållet framgår tydligt och därvid tillämpa skriftspråkets normer för stavning, meningsbyggnad och bruk av skiljetecken,
- ha elementära kunskaper om språket och kunna göra iakttagelser av människors olika språkbruk för att utveckla det egna språket,
- känna till några av de stora skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet svenska gäller hur långt eleven har kommit i sin språkliga utveckling. Detta visar sig i elevens förmåga att

nyanserat och preciserat *uttrycka* egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver,

på egen hand och i samspel med andra människor *vidga sin erfarenhet* genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt upplevelser via andra medier,

medvetet *reflektera* över erfarenheter och uttrycksmedel.

Elevens ökande skicklighet i att hantera språket – för att själv uttrycka sig, för att ta del av vad andra uttryckt i tal, skrift och via andra medier samt för att reflektera över sammanhang och förstå världen omkring sig – ger således en inriktning för bedömningen.

Medvetenheten om språkets och litteraturens möjligheter, graden av självständighet i att pröva och använda en vid repertoar av redskap liksom säkerheten i att språkligt behärska olika situationer, är också utgångspunkter för bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt språk för att göra det mer uttrycksfullt, korrekt och tydligt både i tal och skrift.

Eleven kan i diskussioner och grupparbeten både argumentera för den egna åsikten, ställa frågor som hör till ämnet, lyssna på andra och granska sina egna och andras argument.

Eleven anpassar sitt sätt att läsa efter syftet med läsningen och efter textens art. Eleven kan själv i både tal och skrift anpassa sitt budskap till mottagare och syfte.

Eleven har viss bredd i sin läsning både ifråga om skönlitteratur och saklitteratur och kan på olika sätt uppleva, tolka och värdera det lästa.

Eleven kan göra enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter, inser värdet av att därvid använda termer och begrepp och använder och behärskar bland annat ord för olika genrer och berättartekniker samt vanliga grammatiska termer.

Eleven använder skrivandet för att ge uttryck för tankar, åsikter och känslor och som ett redskap för kommunikation.

Eleven kan använda sig av flera olika källor för att skaffa sig kunskap och har utvecklat sin förmåga att sammanställa sina resultat så att kunskapen blir tillgänglig för andra.

Eleven kan göra jämförelser och finna beröringspunkter mellan olika texter och har viss förmåga att tolka och kritiskt granska budskap i olika medier.

Eleven uppmärksammar och har viss insikt i hur människors sätt att uttrycka sig i tal och skrift varierar över tid och med bland annat geografisk hemort, kön samt social och kulturell tillhörighet.

Svenska som andraspråk

KURSPLAN

Att i tal och skrift kunna använda det svenska språket är en förutsättning för att aktivt kunna delta i samhällslivet. Det är därför skolans viktigaste uppgift att skapa goda möjligheter för språkutveckling hos elever med ett annat modersmål än svenska. Skolans undervisning skall ge eleverna möjligheter att använda språket i olika situationer och att utveckla sina färdigheter i att tala och lyssna, läsa och skriva.

Till alla årskurser i grundskolan kommer elever med ett annat modersmål än svenska och med en annan kulturbakgrund. Spännvidden i språkbehärskning mellan eleverna är stor. Elever som nyligen anlänt till Sverige saknar helt kunskaper i svenska. Även elever som är födda i Sverige kan ha språkkunskaper som är otillräckliga för sofliga undervisningssituationer. Skillnaderna i språkbehärskning kan vara stora och abstrakta begrepp uttrycks ofta på ett konkret och förenklat språk. Genom undervisningen i svenska som andraspråk skall eleverna få så goda kunskaper i svenska att de med fullt utbyte kan tillgodogöra sig undervisningen i andra ämnen, få tillträde till kamratgemenskapen och i förlängningen till det svenska samhället.

Inlärnin av ett nytt språk är en långsiktig process, som fortsätter även efter det att eleverna har avslutat sina studier. Det primära syftet med undervisningen i svenska som andraspråk är att eleverna skall uppnå en funktionell behärskning av språket som är i nivå med den som elever med svenska som modersmål har. Ytterst är syftet med ämnet svenska som andraspråk att eleverna skall uppnå förstaspråksnivå i svenska. Därmed får de förutsättningar att kunna leva och verka i det svenska samhället på samma villkor som elever med svenska som modersmål.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i svenska som andraspråk sträva efter att eleven

- utvecklar en sådan språklig säkerhet i tal och skrift att eleven vill, vågar och kan uttrycka sig tydligt i många olika sammanhang,
- kan läsa och förstå texter av olika slag och kan anpassa lässättet till textens karaktär och till syftet med läsningen,
- gör det till en vana att skriva och genom skrivandet får ett medel för kontakt och påverkan, tänkande och lärande och också ett värdefullt redskap för fortsatta studier,
- kan analysera, bearbeta och vidareutveckla sitt språk både självständigt och i samarbete med andra,

- inser hur det egna lärandet på ett andraspråk går till och lär sig använda sina egna erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa nya kunskaper,
- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur och skapa med hjälp av språket samt därmed förbättrar sin språkfärdighet i svenska,
- gärna läser på egen hand för att stilla sin nyfikenhet och uppnå personlig tillfredsställelse,
- i samtal med andra kan uttrycka de känslor och de tankar litteraturen väcker,
- vänjer sig vid och stimuleras till att självständigt tänka och ta ställning i arbete med litteratur och andra texter,
- lär känna svensk skönlitteratur och svensk kultur samt blir delaktig i den värdegrund på vilken det svenska samhället vilar,
- lär känna skönlitteratur från andra delar av världen och får förståelse för kulturens mångfald,
- får kunskaper om det svenska språket, dess uppbyggnad och särart i förhållande till andra språk och dess ständigt pågående utveckling,
- har ett rikt ordförråd och förstår grundläggande mönster och grammatiska strukturer i det svenska språket,
- lär sig använda det svenska skriftspråkets normer för stavning, meningsbyggnad och bruk av skiljetecken samt lär sig utveckla en tydlig handstil,
- får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och kan tolka och kritiskt granska budskapet i olika medier samt förstå de kulturbundna värderingarna i dem,
- vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Inläring av svenska hos elever med annat modersmål sker både i skolan och i elevens omgivning i övrigt. Elever med annat modersmål skall erövra svenska som ett redskap för att tillägna sig kunskaper med, uttrycka sig på och tänka med. Undervisningen i svenska som andraspråk skall stödja den speciella inlärningsprocess som att tillägna sig ett andraspråk innebär och utveckla språkets olika komponenter, t.ex. uttal, grammatik, ordförråd, samtalsmönster och språkets funktioner.

Utvecklingen av språket innebär också en utveckling av tänkandet och är därigenom av avgörande betydelse för lärandet. I skolan är undervisningsspråket svenska för majoriteten av eleverna. Det nya språket måste användas som huvudsakligt tankeinstrument i skolan, även om det inte under en inlärningsfas alltid fungerar helt och fullt.

Språkutveckling – kunskapsutveckling

Språkutveckling sker inte isolerat utan är alltid knutet till ett innehåll. För att elevernas språkkunskaper skall bli väl befästa och utvecklas krävs att de

använder språket i olika sammanhang och kring ett meningsfullt innehåll i samverkan med andra ämnen i skolan.

I den inledande undervisningen skall eleverna bl.a. lära sig att sätta ord på sina tidigare omvärlds- och ämneskunskaper och på så sätt få en grund för fortsatta ämnesstudier.

Eleverna skall få möjlighet att tänka och kommunicera på sin kunskaps- och begrepps nivå, som ofta är högre än deras språkliga nivå i svenska. Härvid är samverkan mellan svenska som andraspråk, hemspråk och andra ämnen viktig. Eleverna behöver få träna att i tal och skrift uttrycka komplicerade tankar utan för tidiga krav på formell korrekthet. Undervisningen i svenska som andraspråk skall både ge eleverna redskap för att tillägna sig kunskaper i andra ämnen och hjälpa dem att formulera och redovisa kunskaperna på det nya språket. Detta utvecklar både tanke- och språkförmågan hos eleverna. Ansvar för att följa upp denna utveckling ligger inom ämnet svenska som andraspråk.

Språk och kultur

Språk och kultur är mycket nära förbundna med varandra. Elever med ett annat modersmål är mer eller mindre delaktiga i två kulturer: den egna gruppens och den svenska. Kultur i vid bemärkelse innebär ett komplicerat nätverk av osynliga normer, regler och förhållningssätt. Undervisningen i svenska som andraspråk skall synliggöra likheter och skillnader mellan ursprungskulturens och det svenska samhällets synsätt och värderingar för att eleverna skall förstå den värdegrund den svenska skolan och det svenska samhället vilar på.

Eleverna har fått sina första språkliga erfarenheter och kunskaper i och på något annat språk än svenska. Att eleverna har andra förkunskaper än enspråkigt svenska elever skall vara utgångspunkten för undervisningen i svenska som andraspråk för att eleverna skall kunna utveckla sitt nya språk maximalt. Därmed kan också elevernas utveckling mot aktiv tvåspråkighet stödjas.

Andraspråksundervisning och litteraturläsning

Skönlitteraturen hjälper eleverna att förstå världen och sig själva. Litteraturen formulerar och förmedlar kunskaper och värderingar samt synliggör kulturella referensramar. Litteraturläsningen i ämnet svenska som andraspråk hjälper eleverna att formulera tankar och känslor som de känner igen, men som de har saknat ord för på det nya språket.

För elever med ett annat modersmål och en annan kulturell bakgrund har litteraturläsningen på svenska flera olika dimensioner. Utöver själva läsoplevelsen får eleverna hjälp med att förstå den svenska/västerländska referensramen och jämföra den med sin egen. Litteraturläsningen vidgar deras omvärldskunskaper och utgör en grund för ord- och begreppsinläring i meningsfulla sammanhang. Arbetet kring välvalda skönlitterära texter ger eleverna en allsidig träning i språket genom att de får samtala, skriva och dramatisera.

Mål som eleverna skall ha uppnått efter en första del i undervisningen

Eleven skall på ett sätt som motsvarar den åldersmässiga mognaden och de förkunskaper eleven har

- kunna muntligt berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för åhöraren samt kunna delta aktivt i samtal,
- kunna skriva i de sammanhang som behövs för arbetet i gruppen. t.ex. berättelser, brev och anteckningar,
- kunna läsa och förstå till åldern avpassad barn- och ungdomslitteratur och faktatexter som motsvarar elevens kunskapsmässiga mognad, med hjälp av samtal och intensiva textstudier.

Mål som skall uppnås i ämnet

Eleven skall

- kunna förstå och – med hänsyn till olika mottagare – själv använda det svenska språket i tal och skrift i de olika situationer eleven ställs inför,
- aktivt och med tydligt uttal kunna delta i samtal och diskussioner, uttrycka tankar och känslor, sammanhängande återberätta något som eleven hört, läst eller upplevt samt kunna muntligt redovisa ett arbete,
- kunna skriva berättelser, brev, anteckningar, sammanfattningar och redogörelser så att innehållet framgår tydligt och med en sådan språkriktighet som syftet med skrivandet kräver,
- kunna läsa och tillgodogöra sig till åldern avpassad skönlitteratur och förstå faktatexter av den art som behövs i skolarbetet,
- kunna uppfatta variationer, värdeladdningar och nyanser i det svenska språket samt ha viss kunskap om vad som förenar och skiljer olika språk,
- känna till några stora skönlitterära verk och författarskap som ingår i kulturarvet.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen i svenska som andraspråk gäller elevens förmåga att använda svenska språket för olika syften i enlighet med sina egna behov och omgivningens krav. Detta visar sig i elevens förmåga att

tillgodogöra sig undervisningen i andra ämnen

nyanserat och preciserat *uttrycka* egna åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver

på egen hand och i samspel med andra människor *vidga sin erfarenhet* genom läsning både av skönlitteratur och andra texter samt upplevelser genom andra media

medvetet *reflektera* över erfarenheter och uttrycksmedel.

Elevens medvetenhet om språkets betydelse som redskap för inläring, elevens skicklighet i att hantera språket i olika situationer samt elevens ökande formella säkerhet ger en inriktning för lärarens bedömning.

Vid bedömningen skall också beaktas elevens medvetenhet om hur olika kulturella normer och värderingar tar sig språkliga uttryck och hur eleven kan använda detta för att anpassa sitt språk efter det svenska sättet att uttrycka sig.

En viktig aspekt i bedömningen är elevens insikt om hur språkinläring och språkutveckling sker och förmåga att använda detta i arbetet med den egna språkutvecklingen och utvärderingen av den.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven visar sin språkliga förmåga genom att i tal och skrift uttrycka sig tydligt och med relativ säkerhet i många olika sammanhang.

Eleven reflekterar över vad som påverkar den egna språkinläringen och kan, självständigt och i samarbete med andra, analysera, bearbeta och vidareutveckla sitt språk.

Eleven uttrycker på ett nyanserat sätt åsikter och känslor och kan i diskussioner och grupparbeten både argumentera för den egna åsikten och lyssna på andra.

Eleven anpassar vid redovisning av ett arbete sitt språk efter mottagare och situation.

Eleven uppmärksammar och har viss insikt i hur människors sätt att uttrycka sig i tal och skrift varierar i olika kulturer, över tid och med hänsyn tagen till geografisk hemort, kön samt social och kulturell tillhörighet. Eleven kan själv använda språket i överensstämmelse med de outtalade regler och normer som styr arbetet och umgänget i skolan.

Eleven har en viss bredd i sin läsning både ifråga om skönlitteratur och saklitteratur och kan på olika sätt uppleva, tolka och värdera det lästa.

Eleven kan i samtal med andra uttrycka tankar och upplevelser som litteraturen ger. Eleven kan också göra språkliga iakttagelser utifrån skönlitterära texter och använda dessa för utveckling av sitt eget språk.

Eleven kan använda språket för att i skrift uttrycka ett krävande innehåll och mer komplicerade tankegångar och bli förstådd även om språket inte är helt korrekt.

Eleven skriver i stort korrekt enligt skriftspråkets normer när eleven själv väljer innehållsmässig och språklig svårighetsgrad.

Teckenspråk

Specialskolan för döva/hörselskadade

KURSPLAN

Teckenspråket är av grundläggande betydelse för döva elevers språk-, personlighets- och tankeutveckling. Det är ett redskap för kommunikation och ett uttryck för elevens identitet. Teckenspråk är också den primära källan till kunskap och till delaktighet i den svenska kulturen och i dövas kultur. Undervisningen i ämnet syftar till att eleverna utvecklar sitt språk så att de kan få en stark självkänsla och en klar uppfattning om sig själva och sin livssituation som döva individer i det hörande, svenska majoritetssamhället. Undervisningen skall främja deras utveckling till tvåspråkiga med teckenspråk som förstaspråk och skriven svenska som andraspråk. Teckenspråk har en nyckelställning i specialskolan. Det utvecklar elevens tänkande och kreativitet. Genom språket blir kunskap synlig och hanterbar. Språket har stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet. Det är skolans ansvar att tillgodose elevernas behov av en rik språklig miljö och goda teckenspråkliga förebilder.

Mål att sträva mot

Specialskolan skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att eleven

- utvecklar en sådan språklig säkerhet att hon eller han med respekt för andra kan, vill och vågar uttrycka sig tydligt i många olika sammanhang,
- kan analysera, bearbeta och förbättra sitt språk både självständigt och i samarbete med andra,
- kan förstå olika typer av teckenspråkstexter,
- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att skapa med hjälp av språket,
- lär sig att använda video, multimedia och annan teknik för skapande och för att hämta och dokumentera information,
- får kunskaper om språket och dess betydelse för människan och samhället,
- får kunskaper om och möjlighet att träna sig i andra länders teckenspråk och internationellt handalfabet,
- förstår grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket och inser att döva tecknar olika beroende på ålder, kön, utbildning och samtalssituation,
- kan analysera och diskutera skillnader och likheter mellan teckenspråk och svenska avseende struktur och funktion för att få perspektiv på den egna tvåspråkigheten,
- har kunskap om teckenspråkets historia,
- har kunskap om dövas kultur som den förmedlas i muntlig tradition och om dövas historia,

- inser hur lärande går till och lär sig att använda sina egna erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa nya kunskaper.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Kunskap om teckenspråkets funktion, ställning och struktur är ämnets centrala innehåll. Språkutveckling innebär att elevernas begreppsvärld vidgas, att de blir säkrare i att använda språket uttrycksfullt och tydligt men också att deras fantasi uteslutas. Teckenspråk är ett minoritetsspråk i Sverige men det förmedlar i huvudsak svensk kultur. Arbetet med den svenska litteratur som eleverna får del av, antingen i översättning eller inom ramen för ämnet svenska, ingår också i ämnet teckenspråk. Arbetet med språket skall tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de tänker och känner och att ta del av andras erfarenheter och upplevelser. Det skall också ge kunskaper om kulturarvet och vår omvärld, om dövas kultur samt dövas organisationer nationellt och internationellt.

Inom ämnet teckenspråk ryms huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling, men alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärande. Elever som kommer till specialskolan med påtagliga brister i teckenspråk ska få individuellt stöd för sin språkutveckling. Målen för undervisningen i teckenspråk är dock gemensamma för alla elever.

Språket

Eftersom teckenspråk saknar skriftspråk är samtalet den främsta arbetsformen.

Det är i samtal om olika ämnen, med olika människor och i olika situationer som eleverna utvecklas språkligt. Det är också i samtal eleverna utifrån sina egna erfarenheter kan bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspel mellan människor och därigenom få perspektiv på sin egen språkförmåga. Videotekniken är ett viktigt redskap för att dokumentera, bevara och analysera texter.

Kunskaper om språkets struktur och uppbyggnad tillför språkutvecklingen andra dimensioner liksom också ett kontrastivt perspektiv på de båda språken (skrivna) svenska och teckenspråk. Insikter om egen användning av språket, tillämpning av dessa kunskaper och nya faktakunskaper om språket byggs upp i ett växelspel och bidrar till elevernas språkutveckling. Kunskap om hur teckenspråk och talspråk har delvis skilda kommunikationsvillkor och hur man bäst utnyttjar teckenspråkstolk ökar också den språkliga medvetenheten.

Viss kunskap om hur teckenspråket anpassas av synskadade ökar förståelsen för språkets möjligheter och underlättar anpassningen för elever med synskador. Läraren skall kontinuerligt följa elevernas utveckling och arbete. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma om en elev i vissa skeden behöver mer hjälp för att gå framåt.

Litteratur

Litteratur i traditionell mening finns inte på teckenspråk men ett växande antal videogram med såväl skönlitterärt innehåll som mer sakprosebetonat produceras. Det är viktigt att eleverna får tillgång till dessa texter, som hjälper dem att förstå världen och sig själva och som är viktiga för att utveckla den egna språkbehandlingen.

Mål som eleven skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- på teckenspråk kunna berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för mottagaren,
- tillgodogöra sig innehåll i berättelser, sagor och faktatexter på teckenspråk samt kunna återberätta detta,
- delta i samtal och diskussioner.

Mål som eleven skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner,
- kunna utförligt redovisa olika uppgifter så att innehållet framgår tydligt,
- kunna medvetet anpassa språket till vad som krävs i olika samtalssituationer,
- ha kunskaper om språket och kunna göra iakttagelser av människors olika språkbruk för att utveckla det egna språket,
- kunna jämföra teckenspråk och svenska med avseende på struktur och funktion,
- kunna använda tolk i olika typer av talsituationer,
- känna till några av de viktigaste skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

BETYG OCH BEDÖMNING

Allmänna råd för bedömningens inriktning

Bedömningen i ämnet teckenspråk gäller hur långt eleven har kommit i sin språkliga utveckling. Detta visar elevens förmåga att

nyanserat och preciserat *uttrycka egna* åsikter, känslor, kunskaper och idéer med olika språkliga medel och med den variation som varje situation kräver

på egen hand i samspel med andra människor *vidga sin erfarenhet* genom avläsning av olika typer av teckenspråkstexter och genom upplevelser via andra medier på teckenspråk
medvetet *reflektera över* erfarenheter och uttrycksmedel.

Elevens ökade skicklighet i att hantera språket – för att själv uttrycka sig, för att ta del av vad andra uttryckt samt för att reflektera över sammanhang och förstå världen omkring sig, ger således en inriktning för lärarnas bedömning.

Medvetenheten om språkets och teckenspråkstexternas möjligheter, graden av självständighet i att pröva och använda en vid repertoar av verktyg liksom säkerheten i att språkligt behärska olika situationer är också utgångspunkter för bedömningen. Även insikt om dövas historia och kultur skall vägas in.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven arbetar medvetet med sitt språk för att göra det mer uttrycksfullt, korrekt och tydligt.

Eleven kan göra enkla analyser av innehåll och form hos olika slags texter, inser värdet av att därvid använda termer och begrepp och använder själv och behärskar vanliga begrepp.

Eleven anpassar sitt sätt att avläsa efter syftet med avläsningen och efter innehållets art och kan i viss utsträckning anpassa sitt budskap till mottagare och syfte.

Eleven uppmärksammar och har en viss insikt i hur människors sätt att uttrycka sig varierar med geografisk hemort, kön, social och kulturell tillhörighet.

Eleven använder olika källor för att skaffa sig kunskap om teckenspråkets utveckling ur dövhistoriskt perspektiv.

Eleven tar egna initiativ i diskussioner och grupparbeten, ställer adekvata frågor och kan både argumentera för den egna åsikten och lyssna på andra och granska deras argument.

Eleven finner jämförelsepunkter vid studier av olika teckenspråkstexter och är på väg mot ett personligt förhållande till dessa.

Eleven använder sitt teckenspråk som medel för inläring och som uttryck för tankar, åsikter och känslor.

Eleven prövar olika sätt att presentera sitt arbete.

Eleven arbetar relativt självständigt med en uppgift och kan med lite hjälp gå vidare till nya avsnitt samt utvecklar självmant sin arbetsuppgift via bibliotek/videotek.

Eleven har kunskaper om multimedia och kan använda video/multimedia och annan teknik för skapande och för att hämta och dokumentera information.

Eleven har goda kunskaper om dövas kultur.

Kommentar:

Med teckenspråkstext avses ett sammanhängande stycke teckenspråk i form av videogram eller via annat medium.

Teckenspråk

för hörande

KURSPLAN

Teckenspråk fungerar som modersmål för cirka tiotusen personer i Sverige som är döva från födelsen eller tidig barndom. Dessutom är teckenspråk första språket för ett okänt antal hörande med döva föräldrar. Ett växande antal hörande lär sig teckenspråk som andra språk i skolan eller efter skolåldern. Även hörselskadade barn och ungdomar med varierande hörselrester använder i ökande omfattning teckenspråk. För den som önskar ha kontakt med döva i olika sammanhang är kunskaper i teckenspråk viktiga.

I grundskolan syftar undervisningen till att hörande elever skall kunna använda teckenspråk på ett funktionellt sätt i kontakt med döva. Eleverna skall också få möjlighet att tillägna sig sådana kunskaper att de får förståelse och intresse för dövas situation i det svenska samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teckenspråk sträva efter att eleven

- kan inleda och delta i samtal på teckenspråk och utvecklar sin förmåga att berätta, beskriva och uttrycka sin uppfattning,
- tillägnar sig sådana färdigheter att hon eller han kan kommunicera med döva i vardagliga situationer,
- skaffar sig en grundläggande förståelse för dövas livsvillkor och kultur,
- kommer till insikt om hur den egna språkinläringen går till och utifrån denna kunskap ökar sin förmåga till självständigt arbete med teckenspråket,
- får en tilltro till sin förmåga att använda teckenspråk i alla de sammanhang där det finns behov av att kommunicera på det.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Teckenspråk i grundskolan kan vara ett nybörjarspråk, men i vissa fall har de elever som väljer ämnet tidigare erfarenheter.

Kommunikativ språkfärdighet

Att kunna kommunicera med hjälp av språket står i centrum för all språkinläring. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Genom att använda språket för att uttrycka egna tankar utvecklar eleverna också sin språkfärdighet. Liksom vid annan språkinläring spelar det sociala samspelet eleverna emellan en viktig roll.

Även begränsade kunskaper i språket kan vara viktiga för elevens självförtroende. Det ligger ett värde i att eleverna försöker hitta vägar för att förstå el-

ler göra sig förstådda också i situationer där den egna språkförmågan ännu inte riktigt räcker till.

Den inledande undervisningen kan ta sin utgångspunkt i ett sådant innehåll som knyter an till elevernas erfarenheter och som väcker deras nyfikenhet och fantasi. Bilder, rörelse och eget skapande stimulerar och stödjer språkutvecklingen och ökar tilltron till den egna förmågan att förstå och använda språket.

Teckenspråket

Teckenspråk som termen används här är ett eget språk med egen grammatik, eget ordförråd och i viss mån egna kulturella drag.

Teckenspråk produceras med händer och ansikte och uppfattas med synen. Det innebär att när man lär sig teckenspråk så lär man sig samtidigt ett delvis nytt sätt att kommunicera. Regler för turtagning och återkoppling är annorlunda än i talade språk. En annan skillnad jämfört med andra språk är att teckenspråk saknar skriftspråk. Det betyder bl.a. att möjligheterna till självstudier är mycket mindre än för andra språk. De teckenspråkstexter som finns på video är än så länge av ringa omfattning jämfört med den litteratur vi vanligen kan förvänta oss av ett språk med skrift.

Undervisningen i teckenspråk omfattar de grundläggande villkoren för kommunikation som gäller vid samtal med döva teckenspråksanvändare. Det väsentligaste är att utveckla sådana färdigheter att eleverna vågar och vill föra samtal med döva. Efter hand blir det naturligt att uppmärksamma de mer formella sidorna av språket, att ge ökad kunskap om grammatiska strukturer och att ge eleverna möjlighet att öva sin förmåga till språklig variation.

Undervisningen förutsätts huvudsakligen inriktas på dialog, men viss övning i att avläsa och analysera inspelade berättelser med avseende på grammatisk struktur bör också förekomma. Viss färdighet i att bokstavera och avläsa bokstaverade namn är nödvändig att utveckla. Efter hand utvecklas förmågan att transkribera tecken och att producera korrekta satser av olika slag. De icke manuella signalerna bör ges särskild uppmärksamhet liksom förståelsen av de grammatiska företeelserna i teckenspråk även i de fall eleven inte själv behärskar tecknen i egen produktion.

Ämnet innehåller också insikter i dövgruppens ställning och villkor i vårt svenska samhälle och en viss orientering om dövas internationella samarbete i olika organisationer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- förstå huvudinnehållet i vårdat, enkelt och tydligt teckenspråk, som berör kända områden,
- kunna besvara och ställa enkla frågor i ett samtal om vardagliga ämnen,
- kunna på ett enkelt språk beskriva och berätta om sig själv och sina egna förhållanden,

- kunna bokstavera tydligt,
- ha viss kunskap om dövsamhället i Sverige och världen.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i teckenspråk gäller den grad av språkfärdighet och det mått av kunskaper som eleven uppvisar.

När det gäller elevens förmåga att *uttrycka sig på teckenspråk* avgörs betygsnivån i första hand av hur ledigt, varierat och säkert eleven kan använda språket.

Vad beträffar elevens förmåga att *förstå* talat och skrivet språk beaktas särskilt hur väl eleven kan tillgodogöra sig stoff av olika språklig och innehållslig svårighetsgrad.

Aspekter som tillkommer vid *avläsning* är i vilken utsträckning eleven kan följa med i teckenspråk i ett naturligt tempo. Vikt läggs också vid elevens förmåga att förstå och tillgodogöra sig olika typer av teckenspråkstexter.

Kunskaper om och förståelse av dövas livsvillkor och kultur samt medvetenhet om skillnader och likheter i förhållande till hörandes skall också vägas in i bedömningen.

Andra aspekter att ta hänsyn till är medvetenhet om hur språkinläring sker samt ansvar och självständighet när det gäller att planera, genomföra och utvärdera det egna språkliga arbetet.

Ett aktivt förhållningssätt till teckenspråket som tar sig uttryck i villighet att använda språket och i förmåga att reda sig även i oförutsedda situationer bör också beaktas vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven förstår huvudinnehållet i värdat och tydligt teckenspråk som talas i måttligt tempo samt förstår meddelanden och information i vardagliga sammanhang.

Eleven förstår huvudinnehållet i videogram och TV-program på teckenspråk som rör för eleven bekanta ämnen och förhållanden.

Eleven deltar i samtal om vardagliga ämnen. I detta ingår bland annat att eleven ställer frågor, uppfattar vad som sägs och använder lämpliga fraser för att uttrycka önskemål och känslor.

Eleven berättar om eller beskriver muntligt något hon/han hört, läst eller upplevt. Utförandet skall vara så gott att eleven gör sig förstådd och språket så korrekt i fråga om ordval och grammatik att förståelsen inte hindras.

Eleven planerar och genomför självständigt olika språkliga uppgifter, såväl självvalda som förelagda, och visar förmåga att utvärdera sin språkinläring och sitt arbetssätt.

Teknik

KURSPLAN

Människan har alltid strävat efter att trygga och förbättra sina livsvillkor genom att på olika sätt påverka sin fysiska omgivning. De kunskaper hon då använt samt de materiella resultaten av mödan – lerkäret, pilbågen, kylskåpet, bilen osv. – är i vidaste mening teknik.

Teknik och tekniska förändringar har påtagliga konsekvenser för människa, samhälle och natur. Den tekniska utvecklingen har olika drivkrafter. Förändringar i naturen, som t.ex. torka och översvämningar, och de ofta oförutsedda effekterna av tekniska metoder, har ställt människan inför utmaningar, som hon sökt lösa. På samma sätt har samhällsliga omvandlingar och behov av skilda slag påverkat den tekniska utvecklingen. Det kan t.ex. gälla förändringar i befolkningssammansättningen, värderingsmönster, ekonomi och politik, miljökrav m.m. Människans nyfikenhet och skaparglädje har också bidragit till denna utveckling.

Undervisningen i teknik skall utveckla en förtrogenhet med teknikens väsen. Syftet är att öka förståelsen för hur produktionsförhållanden, samhället, den fysiska miljön och därmed våra livsvillkor förändras.

Samhället och våra liv präglas i allt högre grad av tekniska föremål och tekniska system. Att så långt som möjligt göra vardagstekniken begriplig och synlig är därför viktigt – alltifrån de enklaste redskapen i hemmet till moderna apparater och komplicerade transportsystem. Tekniska kunskaper blir i allt högre grad en förutsättning för att kunna bemästra och använda den teknik som omger oss. Eleverna skall erövra en grundläggande teknisk kompetens.

I denna kompetens ingår att utveckla kunskap om den tekniska utvecklingens roll i ett historiskt perspektiv, samt viss vana att reflektera över och praktiskt lösa tekniska problem. Därutöver krävs förmåga att analysera och värdera samspelet mellan människa – samhälle – teknik – natur. Vårt nyttjande av teknik, och dess konsekvenser för miljön, reser en rad etiska spörsmål som berör grundläggande värderingsfrågor. Förutom naturen påverkas också många andra sidor av tillvaron: arbete, boende, fritidsliv etc. Olika gruppers möjligheter att utöva inflytande och makt är i hög grad beroende av hur tekniken utformas och utnyttjas i samhället.

Flickors och pojkars intresse för och förhållningssätt till teknik skiljer sig ofta åt. Undervisningen i teknik syftar till att stimulera både flickors och pojkars intresse för teknik och att underlätta deras framtida studie- och yrkesval.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i teknik sträva efter att eleven

- utvecklar sin insikt om den tekniska kulturens kunskapstraditioner och utveckling och om hur tekniken påverkar människan, samhället och naturen, t.ex. när det gäller miljön, välfärden, arbetsvillkor, sysselsättning och andra områden av samhällslivet,
- utvecklar förtrogenhet med i hemmet och på arbetsplatser vanligt förekommande redskap och arbetsmetoder av skilda slag samt kännedom om den teknik som i övrigt omger oss,
- utvecklar förmågan att reflektera över, bedöma och värdera konsekvenserna av olika teknikval för människan, samhället och naturen,
- utvecklar förmågan att omsätta kunskap om teknik, teknikanvändning och konstruktion till egna ställningstaganden och praktisk handling,
- utvecklar ett positivt intresse för teknik och får tilltro till sin förmåga att lösa tekniska problem.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Människans tekniska förmåga har under årtusenden förvaltats och utvecklats av praktiskt verksamma kvinnor och män. Denna process vilar på tradition och praxis, observationsförmåga, nyfikenhet, uppslagsrikedom, företagsamhet, inflytande från andra kulturer – och lärarrika misslyckanden. Enkel och ofta snillrik teknik utgör ett viktigt inslag i våra liv och utgör därför en viktig del av teknikundervisningen. Modern teknisk utveckling baseras i högre grad än tidigare på naturvetenskaplig forskning och ett systematiskt utvecklingsarbete.

Den tekniska kulturen vilar i hög grad på det praktiska arbetets kunskapstraditioner som har utvecklats i hem och hushåll, hantverk och industri och en rad andra sammanhang. Genom att följa en viss tekniks historiska utveckling ökar möjligheterna att förstå dagens ofta komplicerade tekniska företeelser och sammanhang. Men för att förstå tekniken och dess betydelse, måste kunskap från naturvetenskap och samhällsvetenskap också ingå. Denna kombination av kunskap från olika områden karakteriserar tekniken. Dessutom är det viktigt att eleverna praktiskt får pröva, observera och konstruera.

Utifrån ett praktiskt och undersökande arbete åskådliggörs både den tekniska utvecklingsprocessen – planering, konstruktion, utvärdering – och hur den teknik som omger oss är sammankopplad till olika och ofta inbördes beroende system.

För att i undervisningen tydliggöra det som är specifikt för tekniken och dess förhållande till omgivningen skall man i undervisningen utgå från några centrala frågeställningar och perspektiv.

Utvecklingsperspektiv

I undervisningen skall den tekniska utvecklingens drivkrafter respektive effekter på individ, samhälle och natur studeras i ett historiskt och internationellt perspektiv.

Ett exempel på det historiska perspektivet är utvecklingen av metoder för lagring av mat – torkning, saltning, frysning osv. Handel och kommunikationer är exempel på det internationella perspektivet.

Människa – teknik – natur

För att förstå teknikens roll och betydelse måste relationen mellan mänskliga behov och teknik behandlas. Undervisningen skall belysa konsekvenser och effekter för individ, samhälle och natur av en viss teknikanvändning. Härvid skall t.ex. värderingsfrågor, intressekonflikter, förändrade livsvillkor och ekonomiska konsekvenser som kan uppkomma i samband med olika typer av teknikanvändning, belysas och diskuteras.

Teknikens uppgifter

Tekniken används för en rad olika uppgifter. Genom att i undervisningen tydliggöra och systematisera dessa erhåller eleven verktyg att själv analysera teknikens roll och funktion.

Här kan vi identifiera följande viktiga funktioner: omvandla, lagra, transportera samt kontrollera, styra och reglera. Exempel på teknikens omvandlande funktion är bearbetningen av sten till yxor, av fibrer till tyg, av säd till mjöl – och bröd. Ett tidigt exempel på lagringsteknik är lerkrukan, ett betydligt senare är kylskåpet. Transporttekniken kan illustreras med farkosterna ekstock, segelbåt, kärra, ånglok, bil etc. Dammluckor, slussportar och moderna termostater är exempel på kontroll-, styr- och reglerteknik.

Komponent–systemperspektivet

Tekniken består av mer eller mindre avancerade komponenter, som i sin tur kan bilda mer eller mindre komplexa system. Genom att studera enskilda tekniska föremål och deras infogning i komponentredskap/maskinsystem kan eleverna få viktiga insikter om teknikens speciella karaktär och villkor. En sådan analysmetod kan tillämpas på äldre och nyare teknik, på såväl enkel som mer komplicerad teknisk utrustning.

Ett exempel på detta perspektiv är mjölkens väg från ko till kylskåp som illustrerar för- och nackdelar med olika tekniska lösningar, t.ex. ur miljösynpunkt.

Konstruktion och verkningsätt

Teknikens problemlösande karaktär, som den kommer till uttryck i systematiskt utvecklingsarbete, från problemidentifieringen till konstruktion och utvärdering behandlas. För att förstå och utveckla förtrogenhet med teknik och tekniska principer krävs att eleven får pröva några olika tekniker och tekniska lösningar och hur dessa är konstruerade och hur de verkar. Det kan gälla allt från tillverkning av lerkärl och textilier till papperstillverkning och elektronisk informationsbehandling. De naturvetenskapliga förklaringsmodellerna kan här bidra till förståelse samtidigt som de kan illustreras med hjälp av teknik och tekniska processer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

5

Eleven skall

- kunna redogöra för, utifrån något eller några väl bekanta teknikområden, några viktiga aspekter på utvecklingen och dess betydelse för natur, samhälle och individ,
- kunna använda vanligt förekommande redskap och tekniska hjälpmedel och beskriva deras funktioner,
- kunna, med handledning, planera och utföra enklare konstruktioner.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det tionde skolåret

10

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga faktorer och processer i den teknikhistoriska utvecklingen och ange några tänkbara drivkrafter bakom denna,
- kunna analysera för- och nackdelar när det gäller teknikens effekter på natur, samhälle och individens livsvillkor,
- kunna göra någon eller några tekniska konstruktioner med hjälp av skiss, ritning eller liknande stöd och beskriva hur konstruktionen är uppbyggd och fungerar,
- kunna identifiera, undersöka och med egna ord förklara några tekniska system och de ingående komponenternas inbördes relation och funktion.

BETYG OCH BEDÖMNING

Bedömningens inriktning

Bedömningen av elevens kunskaper i teknik gäller å ena sidan elevens tekniska kunnande och å den andra kunskaper om samband mellan teknik och människa, samhälle och natur.

Det tekniska kunnandet

Bedömningen gäller elevens förmåga att handskas med och förstå teknik från skilda verksamhetsområden inom hem, fritid och arbetsliv. En viktig aspekt av detta är förståelsen för hur teknik fungerar i förhållande till olika mänskliga behov. Förtrogenhet med den tekniska kunskapstraditionen, det vill säga hur teknik utvecklas och har utvecklats inom några olika områden, är också en grund för bedömningen. Ytterligare en bedömningsgrund är förmågan att praktiskt lösa problem, antingen genom att undersöka en given teknik eller genom att tänka ut, genomföra och utpröva en konstruktion. Härvid skall konstruktionens funktionella och estetiska egenskaper bedömas. Elevens förmåga att välja och använda relevanta redskap och material, den manuella skickligheten liksom uthållighet gentemot uppgiften beaktas.

I den tekniska kompetensen ingår också förmågan att förstå hur en teknisk konstruktion är uppbyggd och fungerar. Här avser bedömningen elevens förmåga att se samband och processer i en teknisk konstruktion eller i

ett tekniskt system samt att förklara detta i ord och bild med hjälp av relevanta begrepp, principer och förklaringsbilder.

Teknik, människa, samhälle och natur

Bedömningen av elevens kunskaper gäller förståelsen för det ömsesidiga förhållandet mellan teknik och människors livsvillkor. Till denna hör en förståelse för relationen mellan teknik och mänskliga behov, för drivkrafter bakom teknisk utveckling samt för konsekvenser och effekter av teknikutvecklingen. Även en förståelse för det historiska perspektivet är viktigt – både hur samhällsutvecklingen påverkat teknikutvecklingen och hur mänskliga tekniska landvinningar påverkat samhällsutvecklingen. Elevens förmåga att analysera och värdera relationer mellan teknisk utveckling och människa, samhälle och natur skall också vägas in vid bedömningen.

Betygskriterier för Väl godkänd

Eleven undersöker praktiskt teknik av något slag, förklarar gjorda materialval samt väljer relevanta redskap och hjälpmedel och använder dessa på ett säkert och ändamålsenligt sätt.

Eleven genomför en egen konstruktionsuppgift, beskriver med relevanta begrepp och termer konstruktionen, motiverar gjorda material- och redskapsval, beskriver de ingående komponenterna och deras uppgift samt hur de tekniskt är relaterade till varandra.

Eleven undersöker hur tekniska lösningar fungerar i förhållande till olika mänskliga behov samt jämför med tidigare teknik inom området.

Eleven beskriver hur något eller några tekniska system utvecklats genom att redovisa förändringar i konstruktion och grundläggande principer samt förändringarnas betydelse när det gäller funktioner, egenskaper och användningsmöjligheter.

Eleven ger exempel på samband mellan teknik, natur, samhälle och individ. Eleven skall utifrån sådana exempel självständigt kunna analysera hur olika faktorer påverkat varandra, också över en längre tidsperiod, samt kunna göra värderingar ur till exempel etiska, sociala och globala perspektiv.

Timplaner

Specialskolan är 10-årig och har egna timplaner, olika för synskadade respektive döva och hörselskadade samt med särskild anpassning för hörande elever med språkstörning (talskadade).

För de synskadade eleverna på Ekeskolan gäller att de skall erbjudas en minsta total undervisningstid på 7 465 timmar. Tiden skall fördelas på de ämnen eller ämnesgrupper som förekommer i grundskolans respektive särskolans timplaner, inklusive språkval, elevens val och skolans val. Styrelsen beslutar om timplanen efter förslag från rektor.

Döva och hörselskadade har en särskild timplan som innehåller också ämnet teckenspråk samt i stället för musik rörelse och drama. Hörande elever med språkstörning (talskadade) har samma timplan som döva och hörselskadade, men ämnet teckenspråk är utbytt mot utökad svenska. Musik ersätter rörelse och drama.

Timplan för specialskolan för döva och hörselskadade elever

Undervisningstid i timmar om 60 minuter

Ämnen

*Anpassning för
hörande elever
med språkstörning*

Bild	300	300
Hemkunskap	140	140
Idrott och hälsa	600	600
Rörelse och drama	260	-
Musik	-	260
Slöjd	380	380
Teckenspråk	710	-
Svenska	1 360	2 070
Engelska	480	480
Matematik	1 040	1 040
Geografi	905	905
Historia		
Religionskunskap		
Samhällskunskap		
Biologi	830	830
Fysik		
Kemi		
Teknik		
Språkval	320	320
Elevens val	520	520
Totalt	7 845	7 845
Därav skolans val	600	600

Skolans får minska antalet timmar i timplanen för ett ämne eller en ämnesgrupp minskas med högst 20 procent. Antalet timmar för svenska, engelska, matematik, språkval och elevens val får dock inte minskas.

I specialskolan kan utrymmet för skolans val också användas för insatser som är avsedda att kompensera för elevens funktionshinder samt för andra särskilda insatser och för praktisk arbetslivsorientering. Ytterligare bestämmelser om timplanerna finns i specialskoleförordningen, 3 kap.

Särskilda insatser

Inom ramen för timplanen kan förutom undervisning i skolans ämnen också insatser göras som är avsedda att kompensera elevens funktionshinder. Det är utrymmet för skolans val som kan användas för detta ändamål.

För de särskilda insatserna som måste vara individuellt anpassade finns inga kursplaner. Skolverket har dock utarbetat riktlinjer för verksamheten. Dessa har karaktären av kommentarer och är alltså inte bindande. Sådana riktlinjer finns för följande områden.

Synskadade:	Sinnesstimulering Synpedagogik Aktiviteter i Dagligt Liv, ADL Orientering och mobility
Döva och hörselskadade:	Tal
Hörande elever med språk- störning (talskadade):	Språkträning

Särskilda insatser

för synskadade elever

Ur pedagogisk synpunkt delas elever med synskada upp i följande tre grupper:

- Gravt synskadade** Inga eller ringa synrester. Läsning måste ske via andra sinnen än synen (punktskrift eller talbok/kassettbok).
- Uttalat synsvag** Ringa synrester. Läsning kan ske via synen men då med hjälp av kraftigt förstorade bokstäver och ibland via andra sinnen.
- Synsvag** Goda synrester. Läsning med synen kan ske med individanpassade hjälpmedel.

Skolarbetet kräver en mycket hög grad av koncentration hos den som är synskadad. Tekniken, som ständigt utvecklas, punktskrifts- och talboksläsning tar tid och kräver upprepade övningar. För att undvika luckor i de synskadades föreställningsvärld är konkretisering av undervisningen av stor betydelse. Eleverna är beroende av att den omgivande miljön t.ex. lokaler, inredning, material och färgsättning främjar deras orienteringsförmåga och säkerhet. En god, välplanerad allmänbelysning och lämplig extrabelysning är en viktig förutsättning. Eleverna behöver också rika möjligheter att undersöka och analysera olika material. Jämsides med inlärandet av de tredimensionella grundformerna bör man arbeta med formens tvådimensionella bild på exempelvis ritmuff, för att öka elevernas förmåga att kunna ta del av reliefkartor, diagram och arbetsbeskrivningar.

Det är viktigt att ord och uttryck konkretiseras för att eleven skall få en riktig begreppsuppfattning. Det tar längre tid att läsa punktskrift och talbok än att läsa svartskrift. Det är viktigt att den synskadade eleven tillägnar sig en god studieteknik, så att han/hon snabbt kan lära sig att hitta i sina läroböcker. I svartskriftsböcker finns ofta bilder till delar av texten. Reliefbilder och reliefkartor kan inte lämna samma omfattande information. Ibland utlämnas bilden helt. Den synskadade eleven behöver därför ha möjlighet att använda verkliga föremål, modeller, reliefbilder och kartor.

Eleven är beroende av att utveckla sin förmåga att använda tekniska hjälpmedel såsom punktskriftsmaskin, reglett, dator med kringhjälpmedel (talsyntes, punktskriftsplay m.m. för att kunna skriva, läsa och göra anteckningar. För synskadade elever är det också vid muntligt framförande angeläget att bli medvetna om hur gester, hållning och minspel uttrycker attityder och känslor.

För specialskolans synskadade elever ingår därför sinnesstimulering, synpedagogik, aktiviteter i dagligt liv (ADL) och orientering och mobility i all verksamhet.

Sinnesstimulering

Syfte

Elev med synskada skall stimuleras att använda sina kompensatoriska sinnen för att befrämja begreppsbildning och för att få en helhetsbild av omvärlden.

Strävan

Strävan skall vara att eleven med synskada

- blir medveten om möjligheten att kompensera synförlusten med hjälp av övriga sinnen,
- får möjlighet till konkreta upplevelser av omgivningen för att aktivera sina fungerande sinnen,
- kan utnyttja den information övriga sinnen ger,
- genom integration av sinnen, får en realistisk bild av sig själv och omvärlden,
- självständigt kan klara sitt dagliga liv.

Sinnesstimuleringens karaktär

Kompensatoriska distanssinnen är hörseln, lukten och vibrationssinnet. Kompensatoriska närsinnen är känseln, smaken och kinestetiska sinnet.

Hörseln är det sinne som kompenserar synförlusten mest. Den informerar om omgivningen när den synskadade orienterar sig och förflyttar sig.

Känseln ger den synskadade information om föremåls beskaffenhet, som storlek, form, material och struktur.

Muskelsinnet som är nära knutet till känseln, hjälper den synskadade att ha en riktig uppfattning om sin kropp och dess rörelsemöjligheter.

Lukt och smak hör nära samman och är mycket betydelsefulla sinnen för att förstärka informationen för den synskadade.

Undervisningen i specialskolan skall lära eleven att utveckla sin förmåga att använda sina fungerande sinnen för att få en god omvärldsuppfattning och begreppsbildning.

Synpedagogik

Syfte

Elev med synskada skall optimalt kunna utnyttja sina synrester och därmed öka förutsättningarna till ett självständigt liv.

Strävan

Strävan skall vara att eleven med synskada skall

- kunna använda anpassade hjälpmedel i en synanpassad miljö samt genom synanpassad metodik kunna ges möjlighet till att optimalt använda synen förse och tolka synintryck på nära och långt håll,
- ges all möjlighet att strukturera synintryck, urskilja färger och former, upptäcka likheter och olikheter samt uppfatta föremål i rörelse,
- bli medveten om sitt eget sätt att se och att acceptera det,
- kunna förstå, våga och formulera sina speciella behov beträffande kringmiljön.

Med anpassade hjälpmedel menas optik (glasögon, förstoringsglas, kikare m.m.), CCTV (slutet TV-system), dator med kringutrustning (talsyntes, punktskriftsdisplay, specialarbetsbord med punktbelysning m.m.).

Med anpassad miljö menas en omgivning runt eleven som genom visuella, taktila, akustiska markeringar samt lämplig färgsättning och belysning bidrar till att ge eleven optimal möjlighet att använda synen eller sina kompensatoriska sinnen.

Med synanpassad metodik menas att det undervisningsmaterial som används är anpassat efter varje elevs synförutsättning.

En förutsättning är att den specifika synskadan hos varje elev skall vara så väl beskriven som möjligt beträffande synskärpa, synfält, kontrastseende, färgseende, bländningskänslighet och ljusbehov. Den skall också vara känd av alla som kommer i kontakt med eleven i skolan, boendet och på fritiden.

ADL – Aktiviteter i dagligt liv

Syfte

Elev med synskada skall göras medveten om sin person och sina personliga behov samt få grundläggande kunskaper om hur individen fungerar i närmiljö och samhälle.

Strävan

Strävan skall vara att eleven efter individuell förmåga

- skall bli medveten om vikten av vårdad klädsel och god personlig hygien,
- skall välja och använda de hjälpmedel som finns för synskadade,
- får kunskap om våra vanligaste livsmedel,
- får grundläggande kunskaper om och färdigheter i lokalvård samt tvätt- och klädvård.

För att öka elevens möjligheter att leva ett harmoniskt, självständigt och innehållsrikt liv skall strävan också vara att i ett naturligt sammanhang uppmärksamma ADL-träningen såväl i skola som i boende.

Syfte

Elev med synskada skall kunna förflytta sig tryggt, effektivt och självständigt i känd och okänd miljö.

Strävan

Strävan skall vara att eleven efter individuella förutsättningar

- skall bli självständig,
- känner det meningsfullt att förflytta sig på egen hand efter sitt behov och i naturliga situationer
- skall få vidgad kunskap om omvärlden,
- skall få möjlighet att utveckla sin förmåga genom orienteringsövningar i vilka sinnesstimulering, bedömning av riktning och avstånd, gångövningar, övning av tids- och rumsuppfattning och beskrivning av rum samt tolkning av reliefkartor ingår,
- skall få möjlighet att aktivt ta del i ledsagningsmomenten så att han/hon själv kan instruera och få hjälp av främmande ledsagare,
- utvecklar sin förmåga att använda sig av olika tekniska hjälpmedel t.ex. vita käppen.

Orientering och mobility

Syfte

Elev med synskada skall kunna förflytta sig tryggt, effektivt och självständigt i känd och okänd miljö.

Strävan

Strävan skall vara att eleven efter individuella förutsättningar

- skall bli självständig,
- känner det meningsfullt att förflytta sig på egen hand efter sitt behov och i naturliga situationer
- skall få vidgad kunskap om omvärlden,
- skall få möjlighet att utveckla sin förmåga genom orienteringsövningar i vilka sinnesstimulering, bedömning av riktning och avstånd, gångövningar, övning av tids- och rumsuppfattning och beskrivning av rum samt tolkning av reliefkartor ingår,
- skall få möjlighet att aktivt ta del i ledsagningsmomenten så att han/hon själv kan instruera och få hjälp av främmande ledsagare,
- utvecklar sin förmåga att använda sig av olika tekniska hjälpmedel t.ex. vita käppen.

Särskilda insatser

för döva och hörselskadade elever

Talundervisning

Tal är en språklig uttrycksform och används av de flesta i samhället för direkt kommunikation. För döva har teckenspråket denna funktion. Hörselskadade elever kan under förskoleåldern spontant ha utvecklat sin förmåga att tala. Döva elever behöver särskild träning för detta.

För att kunna kommunicera med tal krävs, om man inte kan höra, förmåga att avläsa talat språk.

Kunskap om tal är nödvändigt för de döva och hörselskadade och kan ingå i specialskolans olika ämnen. Dessa kunskaper kan betygsättas inom ramen för respektive ämne.

Syfte

Syftet med talundervisningen är att elever får kunskap om hur tal fungerar för döva, hörselskadade och hörande.

Strävan

Strävan skall vara att eleven efter undervisning om tal

- har kunskaper om hur kommunikationsvillkoren skiljer sig mellan döva, hörselskadade och hörande,
- har kunskaper om hur vad kommunikation via tolk innebär,
- har kunskaper om förekomsten av olika talade dialekter och språk,
- har kunskaper om hörsel- och talorganens uppbyggnad och funktion,
- har kunskaper om hur ljud skapas, utbreder sig och dämpas,
- får kunskaper om tal- och hörseltekniska hjälpmedel.

Talträning

Eleven kan i samråd med sina föräldrar välja att genom träning utveckla sin talfärdighet och förmåga att avläsa talat språk. Kunskaper i tal är mycket individuella och beroende av funktionshindret. Talträning förekommer därför inte som ämne och skall inte betygsättas. Talträning kan däremot ingå i andra ämnen där det är förenligt med kursplanemålen, t.ex. svenska, förutom att det kan förekomma som skolans val.

Syfte

Eleven skall få kunskaper om hur språkljuden bildas och kombineras till ord och uttryck, bli medveten om talrytmens och prosodins betydelse för uppfattbarhet av talat språk samt få praktisk talträning.

Strävan

Strävan skall vara att eleven efter talträning kan göra sig förstådd med hjälp av talspråk.

Särskilda insatser

för gravt språkstörda elever

Grav språkstörning kan visa sig i **tal- och språksvårigheter** av varierande slag såsom bristande språkförståelse, begränsat ordförråd, fonologiska avvikelser, grammatiska och pragmatiska svårigheter.

Förutom de språkliga störningarna har eleverna **parallella svårigheter** i form av perceptuella brister (auditiva, visuella, orala, taktila), minnesstörningar, rytmstörning, motoriska avvikelser, dålig planeringsförmåga, initiativlöshet, bristande uthållighet eller stor avledbarhet.

Vissa elever har mer uttalade språkförståelsesvårigheter medan andra har stora talsvårigheter. Ur pedagogisk synpunkt skiljer sig förhållningssättet gentemot dessa båda kategorier åt. Oftast ser man dock hos den enskilde eleven en kombination av svårigheterna. Stora individuella variationer finns. Det är därför viktigt att för varje elev beskriva vilka språkliga komponenter och processer som eleven har problem med.

Språkförståelsesvårigheter visar sig på många sätt. En mer eller mindre omfattande oförmåga att tolka språk föreligger. Att eleven själv gör grammatiska fel kan även innebära svårigheter med förståelsen. Eleven behöver längre tid för att förstå och reagera. Detta innebär bland annat att eleven har svårigheter med långa, flerledade instruktioner, där det gäller att uppfatta och komma ihåg en serie handlingar. Minnesbrister ger nedsatt förmåga att lagra, hålla ordning på och plocka fram uppgifter. Det handlar också om svårigheter att förstå de ord som andra säger. Det är speciellt svårt att förstå abstraktioner: tids- och rumsbegrepp, beskrivningar av kvalitet, kvantitet och orsak-verkansamband.

Talsvårigheter - uttal och grammatik

Hos en del tal- och språkstörda elever kan talet vara obegripligt. Svårigheter att röra och samordna de olika delar i munnen som är inbegripna i tal, gör att talet blir svårförståeligt. Hos andra är talet otydligt. Svårigheterna ökar alltid vid tidspress, stress och nervositet. Stämning kan förekomma. När talhastigheten ökar blir talet otydligare och svårare att förstå genom att språkljudens tydlighet går förlorad.

Ibland kan vissa språkljud vara svåra att uttala eller att placera på rätt ställe i ord. Långa, framför allt krångliga ord är svåra att uppfatta och uttala - stavelser kan bli omkastade, utelämnade eller tillagda.

En elev med språkstörning har en bristfällig uppfattning om de grammatiska reglerna såsom ordföljd och böjningsformer. Det innebär att ord kan komma i fel ordning i meningen eller hoppas över. Böjningsformer såsom tempus, pluralformer och adjektivböjningar kan både uttalas och uppfattas felaktigt. Ordningföljden mellan meningarna kan också bli fel. Eleven tappar bort den röda tråden i ett samtal eller en redogörelse och omgivningen får svårt att följa med. Det behövs stödfrågor och "guidning" för att kommunikationen skall fungera.

Svårigheter med ordförråd

Eleven med språkstörning har begränsat ordförråd såväl kvantitativt som kvalitativt. Ordförrådet består oftast av konkreta vardagsord. Att komma på rätt ord - även enkla ord - i ett givet ögonblick är svårt. Delvis hänger det samman med bristande förståelse av de begrepp orden står för. Både felaktiga ordval och nybildningar av ord förekommer. Sammanblandningar av ord, t.ex. han/hon eller ordpar som framför/bakom, sol/måne, kan också inverka på förståelsen.

Pragmatiska svårigheter innebär problem med att uppfatta och använda språkets sociala regler. Det kan handla om allt från att språket inte används kommunikativt genom att elevema inte deltar i språkliga samspel till svårigheter att upprätthålla en dialog, eftersom elevema inte klarar av att under samtals gång ta turer, saknar förmåga att anta lyssnarens perspektiv eller "reparera" dialogen genom att förtydliga och ställa frågor. De stora svårigheter eleven har såväl vad gäller uttryck som förståelse leder till ideliga missförstånd i kommunikationen. Pragmatiska svårigheter kan också innebära problem med att förstå hela kommunikationssituationen, t.ex. genom att situation, gester, tonfall och yttranden inte uppfattas korrekt.

Språkträning

I specialskolan för gravt språkstörda genomsyras all verksamhet av språk. Ämnet svenska ges en stor plats i undervisningen. Praktisk-estetiska ämnen spelar också en stor roll i språkuppbyggnaden. Arbetssättet blir som en följd av detta oftast ämnesintegrerat. Att låta elevema få använda alla sina sinnen och att utnyttja deras starka sidor blir av avgörande betydelse.

Att skapa tillfällen till förförståelse och att stärka den språkliga medvetenheten ger en viktig grund för elevemas inläring. Att tillgodose elevernas behov förutsätter oftast en starkt individualiserad undervisning i små grupper.

I undervisningssituationen blir det viktigt att:

- ge tydliga uppmärksamhetssignaler ("lyssna", "nu börjar det" osv.) och rikta uppmärksamheten på den som talar
- tala tydligt och anpassa talhastighet, ordval och begrepp samt begränsa ord- och meningslängd
- pausera, ändra tempo, intonation, uttryck och styrka
- tala en i taget och vänta på svar från elever som har svårt att skifta uppmärksamhet eller behöver lång tid för att göra en språklig kodning
- inte presentera för många uppgifter samtidigt samt ta bort störande faktorer
- konkretisera och förstärka på olika sätt t.ex. genom visuella och taktila upplevelser samt varva aktiviteter för att bibehålla koncentrationen.

Elever med språkstörning har också behov av alternativ kommunikation. Elevema behöver tidigt få möjlighet att använda t.ex. dator med bl.a. talsyntes som kommunikationshjälpmedel och som arbetsredskap i inläringssituationen.

Tecken som stöd är ett viktigt uttrycksmedel för elever med talsvårigheter och kan vara minnes- och förståelsestöd för elever med bristande språkförståelse. Handalfabetet är ett bra stöd vid ljud- och läsinlärningen för gravt språkstörda elever. Även andra alternativa kommunikationsätt och talhjälpmedel kan bli aktuella.

Syfte

Syftet med språkträningen är att eleven med språkstörning skall få utveckla ett så rikt språk som möjligt med hänsyn taget till sitt funktionshinder.

Strävan

Strävan skall vara att eleven utifrån individuella förutsättningar

- blir medveten om språkets uppbyggnad och struktur,
- erövrar nya begrepp och lär sig se sammanhang,
- utvecklar språket så att den personliga utvecklingen stärks,
- har kunskap om hur språket fungerar i samspel mellan människor,
- utvecklar språket så att kunskap blir begriplig och hanterbar,
- utvecklar förmågan att bilda meningar med utvidgad komplexitet,
- kan uttrycka sig med tal så att det förstås av andra,
- utvecklar känslan för betoning och språkmelodi,
- utvecklar förmåga att planera och sekvensera sitt språk i muntlig framställning,
- har kunskap om talorganens uppbyggnad och funktion,
- har kunskap om tecken som stöd och annan alternativ eller kompletterande kommunikation.

FRITZES

POSTADDRESS: 106 47 STOCKHOLM
FAX 08-2050 21, TELEFON 08-690 91 90

ISSN
ISBN 9

